

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Σχολή Επιστήμης της Πληροφορίας & Πληροφορικής

Τμήμα Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Μουσειολογίας

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Όψεις της Ιστορίας των Αρχείων κατά το 18^ο και 19^ο αιώνα

Φοιτήτρια: Ελευθερίου Χ. Χρυσάνθη (ΑΜ 98074)

Επιβλέπων καθηγητής: Δρακάκης Εμμανουήλ

Εξεταστής καθηγητής: Μεταλληνός Δημήτριος

ΚΕΡΚΥΡΑ, 2022

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα θερμά να ευχαριστήσω τον επόπτη της πτυχιακής εργασίας μου κ. Δρακάκη Εμμανουήλ για την παρότρυνση και την υποστήριξή του κατά τη διάρκεια της συγγραφής της. Επίσης, θέλω να ευχαριστήσω όλο το διδακτικό προσωπικό του Τμήματος Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Μουσειολογίας του Ιονίου Πανεπιστημίου, για τις πολύτιμες γνώσεις που μου πρόσφεραν, για την ευγένεια και την καλοσύνη με τις οποίες με περιέβαλαν κατά τη διάρκεια των σπουδών μου.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εργασία έχει ως θέμα της το ρόλο που διαδραμάτιζαν τα αρχεία στα διάφορα αποθετήρια της Ευρώπης του 18^{ου} και 19^{ου} αι. και τις θεσμικές αλλαγές που υπέστησαν κατά τη Γαλλική Επανάσταση. Ειδικότερα, ασχολείται με την καθιέρωση της έννοιας του εθνικού αρχείου και επιδιώκει να καταδείξει τις συνθήκες δημιουργίας και ίδρυσης των εθνικών αρχειακών ιδρυμάτων. Στο πλαίσιο αυτό εξετάζεται η πρόσβαση στα κρατικά αρχεία κατά το 19^ο αι. μέσα από το παράδειγμα των ιστορικών και αναδεικνύεται ο σταδιακός μετασχηματισμός της αρχειακής θεωρίας και πρακτικής μέσα στον ίδιο αιώνα.

Από τη μελέτη προέκυψε ότι η έννοια του εθνικού αρχείου, του θεσμοθετημένου κεντρικού αποθετηρίου εγγράφων, δημιουργήθηκε στα τέλη του 18^{ου} αι. από τους Γάλλους Επαναστάτες και συνδέθηκε μέσα στο 19^ο αι. με την ανάδυση του έθνους – κράτους από τη μία και με την εθνική ιστοριογραφία από την άλλη. Η εξέλιξη αυτή οδήγησε στην ανανέωση της πρακτικής στη διαχείριση των αρχείων και στη θεωρητική κατάρτιση του αρχειοθέτη του 19^{ου} αι.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: εθνικό αρχείο, κεντρικό αποθετήριο, δημόσια πρόσβαση, αρχή της προέλευσης, αρχειοθέτης

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Σελίδα

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	2
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	3
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο - Τα Αρχεία στη Γαλλία το 18 ^ο και 19 ^ο αι.	14
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	14
1.1. Η Γαλλική Επανάσταση και η διαχείριση των αρχείων	14
1.2. Η σημασία της Γαλλικής Επανάστασης για την ιστορία των αρχείων	18
1.3. Τα γαλλικά εθνικά αρχεία κατά τη Β' Αυτοκρατορία (1852-1870)	19
1.3.1. Η υπόθεση Praslin	20
1.3.2. Η υπόθεση Haussonville	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο - Αρχεία σε κρίση	24
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	24
2.1. Αρχεία και Διεθνείς Συνθήκες κατά το 18 ^ο και 19 ^ο αι.	24
2.2. Ο Μέγας Ναπολέων και τα αρχεία των κατακτημένων χωρών	26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο - Οι Ιστορικοί στα Αρχεία της Ευρώπης το 19 ^ο αι.	31
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	31
3.1. Η περίπτωση του Leopold von Ranke	32
3.1.1. Ο Ranke στη Βιέννη	33
3.1.2. Ο Ranke στη Βενετία	35
3.2. Το εμπόριο αρχείων στη Βενετία	37
3.3. Η έλξη για τα αρχεία	41
3.4. Οι ιστορικοί στα Αρχεία της Βαυαρίας το 19 ^ο αι.	44
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο - Αρχειακή θεωρία και πρακτική το 18 ^ο και 19 ^ο αι.	50
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	50

4.1. Η αρχή της προέλευσης και της αρχικής τάξης : Ιστορική αναδρομή	50
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο - Ο ρόλος και το έργο του αρχειοθέτη το 18ο και 19ο αι.	58
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	58
5.1. Ο βίος και το έργο του Pierre-Camille Le Moine	58
5.2. Οι Φεουδιστές και τα αρχεία	61
5.3. Η εκπαίδευση του αρχειοθέτη το 19ο αι.	65
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	68
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	71

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο τίτλος της εργασίας «Όψεις της Ιστορίας των Αρχείων κατά το 18^ο και 19^ο αιώνα» φανερώνει ήδη το σκοπό της που είναι η σταχυολόγηση σημαντικών γεγονότων, θεσμών και προσώπων που σχετίζονται με την έννοια του *αρχείου* ως του εγγράφου που δημιούργησε, παρέλαβε και συγκέντρωσε ένας φορέας στο πλαίσιο της άσκησης των δραστηριοτήτων του και του *Αρχείου* ως του χώρου που προορίζεται για την αποθήκευση, διατήρηση και χρήση των αρχείων. Ο λόγος που επελέγησαν οι δύο αυτοί αιώνες είναι γιατί δημιούργησαν τις συνθήκες εξέλιξης τόσο των Αρχείων όσο και της φύσης του αρχειακού επαγγέλματος. Οι εξελίξεις αυτές αφορούν την Ευρώπη και έχουν ως σημείο αφετηρίας τη Γαλλική Επανάσταση.

Η εργασία χωρίζεται σε πέντε κεφάλαια με αντίστοιχες θεματικές ενότητες. Αρχικά, στοχεύει στην καταγραφή της τάσης συγκέντρωσης αρχειακού υλικού σε κεντρικά αποθετήρια που παρατηρήθηκε στην Ευρώπη από το 16^ο αι. και μέχρι τα τέλη του 18^{ου} αι., όταν άρχισε σταδιακά η ίδρυση κρατικών αρχείων στις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες που διήρκησε όλο το 19^ο αι. Για την εξέλιξη αυτή εξετάζει το ρόλο της Γαλλικής Επανάστασης, η οποία θα ιδρύσει τα πρώτα ευρωπαϊκά εθνικά αρχεία και θα διακηρύξει τη δημόσια πρόσβαση σε αυτά ως ένα από τα δικαιώματα του ανθρώπου. Η διερεύνηση της πρόσβασης στα αρχεία που αποτελεί έναν άλλο στόχο της εργασίας αποκαλύπτει τη στενή σχέση των αρχείων με την εξουσία τόσο στη Γαλλία όσο και στη Γερμανία και επιχειρείται μέσα από το παράδειγμα των ιστορικών. Η επισήμανση της θέσης των αρχείων κατά τις εποχές κρίσεων και δη του πολέμου διερευνάται στο πλαίσιο του πολιτικού ρόλου που διαδραμάτιζαν τα αρχεία στην πολεμική φαρέτρα και επιχειρείται με αναφορές στο ιστορικό συγκείμενο της εξεταζόμενης περιόδου. Οι τελευταίες δύο ενότητες επικεντρώνονται στα ίδια τα αρχεία και στους αρχειοθέτες του 19^{ου} αιώνα με αναφορές στην εξέλιξη της αρχειακής θεωρίας και πρακτικής και στο βαθμιαίο μετασχηματισμό του επαγγέλματος κατά την ίδια περίοδο.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο 18^{ος} και 19^{ος} είναι αιώνες κατά τους οποίους συντελούνται ραγδαίες αλλαγές στα αρχεία όλης της Ευρώπης. Η Γαλλική Επανάσταση και οι Ναπολεόντειοι πόλεμοι προκάλεσαν μεγάλη αναστάτωση και ανακατατάξεις σε όλες τις κυβερνητικές και διοικητικές δομές των χωρών που επηρεάστηκαν. Δύο είναι οι αλλαγές που συντελούνται όσον αφορά στα αρχειακά αποθετήρια κατά τους αιώνες αυτούς: από τη μια παρατηρείται η τάση της οργάνωσης κεντρικών αρχειακών αποθετηρίων και από την άλλη η ίδρυση εθνικών αρχείων.

Τα περισσότερα από τα κρατικά αρχεία του 19^{ου} αι. ανάγουν την καταγωγή τους στη μεσαιωνική ή προ-νεωτερική Ευρώπη. Μέχρι το τέλος του 18^{ου} αι. αρχεία συγκέντρωναν οι μεγάλες μοναρχίες – της Αγγλίας, της Ισπανίας, της Γαλλίας, της Γερμανίας, των Αψβούργων, των Κάτω Χωρών – οι φεουδαρχίες, η Εκκλησία με τα μοναστήρια, τα κρατίδια της Ιταλίας, το Παπικό Κράτος, η Δημοκρατία της Βενετίας (Delsalle 2018 · Duchein 1992). Επρόκειτο για ιδιωτικά αρχεία οικονομικού και νομικού ενδιαφέροντος, όπως τίτλοι ιδιοκτησίας, συνδεδεμένα στενά με τα συμφέροντα των κατόχων τους (Duchein 1992). Τα αρχεία αυτά είχαν διοικητική και τεκμηριωτική αξία και δεν προορίζονταν για ακαδημαϊκή έρευνα (Ott 1981). Κατά το Μεσαίωνα αυτό που χαρακτήριζε τα βασιλικά αρχεία ήταν η έλλειψη ενός συγκεκριμένου τόπου φύλαξής τους και η συχνή μετακίνησή τους (Cunningham 2005).

Η οργάνωση κεντρικών αρχειακών αποθετηρίων που ξεκίνησε σταδιακά το 16^ο αι. και συνεχίστηκε μέχρι το 18^ο εγγράφεται στο πλαίσιο της αναδιοργάνωσης των αρχείων των μοναρχιών και εξυπηρετούσε ανάγκες πολιτικές και πρακτικές. Η πρώτη συγκέντρωση αρχείων σε κεντρικά αποθετήρια με ειδικευμένους αρχειοθέτες ήταν η δημιουργία το 1542 των Αρχείων των Simancas στην Ισπανία από τον βασιλιά Charles V, στα οποία μεταφέρθηκαν μέχρι το 1567 όλα τα αρχεία του Βασιλείου της Castille (Duchein 1992 · Delsalle 2018). Την ίδια εποχή χρονολογείται η συγκέντρωση των αρχείων της Σκωτίας στο κάστρο του Εδιμβούργου, για να προστατευτούν από την Αγγλία από την οποία είχαν πολλές φορές καταστραφεί λόγω των πολέμων (Verschaffel 2012). Το 1749 η Αυτοκράτειρα Maria Therese ίδρυσε τα αρχεία της Αψβουργικής δυναστείας (Geheimes Hausarchiv) για να έχει γρήγορη πρόσβαση στις έγγραφες αποδείξεις που θεμελιώναν τα δικαιώματά της επί των εδαφών του πατέρα της Charles VI. Ήταν κάτι που δε διέθετε στην αρχή του

Πολέμου της Διαδοχής όταν η Αυστρία ήρθε αντιμέτωπη με τους διεκδικητές της κληρονομιάς των Αψβούργων εννέα χρόνια νωρίτερα. Έτσι, τα αρχεία που ιδρύθηκαν στη Βιέννη είχαν στόχο την υπεράσπιση της βασιλικής διαδοχής και, επιπλέον, τη συγκέντρωση των διεσπαρμένων εγγράφων της δυναστείας και άλλων φορέων. Περιλάμβαναν τα αρχεία της δυναστείας, της βασιλικής Γραμματείας, των ξένων και διπλωματικών διοικήσεων, που μέχρι τότε ήταν διασκορπισμένα στη Βιέννη, στο Γκρατς, στο Ίνσμπρουκ και στην Πράγα. Η ίδια Αυτοκράτειρα οργάνωσε κατά τον ίδιο τρόπο τα αρχεία της Ολλανδίας που είχε περάσει στην κυριαρχία των Αψβούργων (Delsalle 2018).

Το 1612 ο Πάπας Paul V (1605-1621) συγκέντρωσε στο Βατικανό τα μέχρι τότε διεσπαρμένα αρχεία της Παπικής Εκκλησίας και προχώρησε στην πρόσληψη αρχειοθέτη (Delsalle 2018). Οι λόγοι που επέβαλαν την οργάνωση ενός κεντρικού αρχείου ήταν πολλοί: η ανάγκη για καλύτερη διατήρηση, για ευκολότερη πρόσβαση σε περίπτωση της υπεράσπισης των δικαιωμάτων Εκκλησίας, για τη διαχείριση των εκκλησιαστικών και πολιτικών ζητημάτων του Παπικού Κράτους και για παροχή πρόσβασης σε πηγές στους Καθολικούς ιστορικούς (Giusti 1978). Την ίδια εποχή συγκεντρώθηκαν όλα τα αρχεία που τεκμηριώναν την κατάκτηση του Νέου Κόσμου με την ίδρυση του Αρχείου του Συμβουλίου των Ινδιών στη Σεβίλλη της Ισπανίας από τον βασιλιά Charles III (Delsalle 2018).

Η Γαλλική Επανάσταση αποτέλεσε τομή στην ιστορία των αρχείων, γιατί σηματοδότησε τη λήξη της παλιάς εποχής και την αρχή μιας νέας. Στη Γαλλία παρόλο τον πολιτικό και διοικητικό συγκεντρωτισμό, δεν υπήρχαν κεντρικά κρατικά αρχεία με εξαίρεση αυτά των Υπουργείων των Ναυτικών, του Πολέμου και των Εξωτερικών Υποθέσεων. Σε όλη τη χώρα υπήρχαν διάσπαρτα αποθετήρια · ένα έγγραφο του 1782 απαριθμεί 1225 αποθετήρια από τα οποία τα 405 βρίσκονταν στο Παρίσι (Delsalle 2018 : 123). Στις 24 Αυγούστου 1789 αποφασίστηκε η εθνικοποίηση όλων των αρχείων: τα φεουδαρχικά αρχεία, τα εκκλησιαστικά, τα επαρχιακά, τα δικαστικά, μαζί με τα αρχεία των ευγενών, των εμιγκρέ και τα αρχεία του Στέμματος χαρακτηρίστηκαν περιουσία του έθνους. Τα αρχεία της Εθνοσυνέλευσης που χαρακτηρίστηκαν εθνικά περιλάμβαναν έγγραφα που αποδείκνυαν τα δικαιώματα του νέου καθεστώτος και επρόκειτο να αποτελέσουν το κεντρικό αποθετήριο όλου του Κράτους. Τα αρχεία του Παλαιού Καθεστώτος, ένα μέρος των οποίων καταστράφηκε τα έτη 1789-1793 από τους ριζοσπαστικούς επαναστάτες, ως σύμβολα ενός μισητού σε αυτούς καθεστώτος, επειδή διαπιστώθηκε

ότι τεκμηριώναν δικαιώματα και προνόμια, διατηρήθηκαν ως τίτλοι ιδιοκτησίας που τώρα περνούσαν στη δημόσια περιουσία και διατηρήθηκαν στα Εθνικά Αρχεία που ιδρύθηκαν επίσημα το 1794 (Delselle 2018 · Schellenberg 2003). Ο ίδιος νόμος του 1794 παραχωρούσε στα Εθνικά Αρχεία δικαιοδοσία επί του συνόλου των αρχείων του κράτους και κατοχύρωνε τη δημόσια πρόσβαση σε αυτά αναδεικνύοντας το ρόλο των αρχείων ως προστατών των δικαιωμάτων των πολιτών από τη μία και ως οργάνων ελέγχου της κυβέρνησης από την άλλη (Cunningham 2005 · Posner 1940).

Οι Γάλλοι Επαναστάτες καθιέρωσαν την ιδέα του συγκεντρωτισμού των αρχείων και προχώρησαν στην ίδρυση ενός κεντρικού εθνικού αρχείου, παρέχοντας έτσι ένα μοντέλο αρχειακής εξέλιξης σε άλλες χώρες. Ωστόσο, οι ιδιαίτερες κοινωνικές, πολιτικές και πολιτισμικές συνθήκες κάθε χώρας ήταν εκείνες που καθόρισαν το πλαίσιο εφαρμογής τους. Στην Αγγλία είναι χαρακτηριστική η απουσία του κράτους σε πρώτη φάση από την ανάπτυξη των αρχείων και της αρχειακής πολιτικής (Berger 2013). Τα αρχεία της Αγγλίας ήταν ευθύνη των φορέων παραγωγής τους είτε αυτός ήταν το Στέμμα, είτε το Κοινοβούλιο. Ωστόσο, κυβερνητικές λειτουργίες πέντε αιώνων είχαν μέχρι το 1800 διασκορπίσει έγγραφα σε όλο το Λονδίνο. Η πληθώρα των εγγράφων και η κακή τους κατάσταση παρεμπόδιζε τη λειτουργία των διοικήσεων και έκανε επιτακτικό το αίτημα οργάνωσης ενός κεντρικού αποθετηρίου. Σε αντίθεση με τη Γαλλία όπου τα εθνικά αρχεία ιδρύθηκαν για να διατηρήσουν και να τεκμηριώσουν τα νεοαποκτηθέντα προνόμια, στην Αγγλία τα εθνικά αρχεία ιδρύθηκαν καθ' υπόδειξη των ιστορικών οι οποίοι αναγνώρισαν τη σημασία των αρχείων όχι μόνο ως αντανάκλασης της λειτουργίας μιας κυβέρνησης αλλά και ως απόδειξης της ανάπτυξης ενός έθνους. Το Public Record Office ιδρύθηκε υπό δύσκολες οικονομικές συνθήκες το 1838, για να στεγάσει κυβερνητικά αρχεία, μολονότι το κτήριο που θα το στέγαζε δεν αποπερατώθηκε παρά πριν από τα τέλη του 19^{ου} (Berger 2013 · Schellenberg 2003). Στην Αγγλία, ωστόσο, δεν υπήρξε πλήρης συγκέντρωση των αρχείων της χώρας σε ένα ίδρυμα αλλά ξεχωριστά αποθετήρια για ορισμένους κρατικούς οργανισμούς (Delsalle 2018).

Στη Σουηδία, τη Ρωσία και τη Δανία τα κεντρικά αρχεία προήλθαν από προϋπάρχοντα βασιλικά αποθετήρια (Cunningham 2005). Στη Σουηδία οι απαρχές των σύγχρονων εθνικών αρχείων που ιδρύθηκαν το 1840 εντοπίζονται το 1618 και είναι χαρακτηριστικό ότι η Σουηδία από το 1766 παρείχε δημόσια πρόσβαση στα έγγραφα των δημόσιων οργάνων (Delsalle 2018 · Verschaffel 2012). Η οργάνωση

των αρχείων της Σουηδίας ενέπνευσε εκατό χρόνια αργότερα τον Μεγάλο Πέτρο της Ρωσίας να προχωρήσει στην αρχειακή οργάνωση της χώρας (Delsalle 2018). Στη Δανία τα εθνικά αρχεία ιδρύθηκαν από τον μονάρχη Frederick III το 1663 αλλά μόλις το 1889 είχαν συγκεντρώσει τα έγγραφα που σχετίζονταν με το εθνικό παρελθόν (Berger 2013). Αντίθετα, στη Νορβηγία και το Βέλγιο λόγω πολιτικών ανακατατάξεων ιδρύθηκαν εθνικά αρχεία ταυτόχρονα με την ανεξαρτησία των κρατών (Cunningham 2005 · Verschaffel 2012). Η Νορβηγία που απελευθερώθηκε από τη Δανία το 1814 ίδρυσε τα εθνικά αρχεία το 1817. Το Βέλγιο, το οποίο βρισκόταν για πολλά χρόνια υπό την αυστριακή κυριαρχία και στη συνέχεια υπό γαλλική κατοχή, ίδρυσε τα εθνικά αρχεία αμέσως μόλις απελευθερώθηκε το 1831 (Berger 2013). Τα εθνικά αρχεία της Ιταλίας ιδρύθηκαν το 1875 · της Ελλάδας το 1914 (Μινώτου 2012).

Η ίδρυση των εθνικών αρχείων συνδέθηκε με την οργάνωσή τους ως αυτόνομων ιδρυμάτων σε κτήρια κατάλληλα με ειδικευμένο προσωπικό. Η έννοια του εθνικού εγγράφου συνεπαγόταν τη μεταφορά και τη συγκέντρωση όλων των αρχείων, τοπικών και επαρχιακών, είτε σε μία τοποθεσία είτε κάτω από έναν φορέα. Σε χώρες με συγκεντρωτική κρατική οργάνωση, όπως η Γαλλία, το Βέλγιο, η Ολλανδία, η Ισπανία, η Πορτογαλία και οι Σκανδιναβικές χώρες, ιδρύθηκαν κεντρικά αλλά και περιφερειακά εθνικά αρχεία · σε χώρες, όμως, με ομοσπονδιακό σύστημα, όπως η Ελβετία και οι Ηνωμένες Πολιτείες, τα κεντρικά αρχεία περιορίζονταν στη διατήρηση των κυβερνητικών εγγράφων, ενώ τα τοπικά παρέμειναν αυτόνομα (Verschaffel 2012). Τα κτήρια των Εθνικών Αρχείων που χτίζονταν στις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες ήταν επιβλητικά, γιατί ήταν σύμβολα του εθνικού πολιτισμού, τον οποίο φιλοξενούσαν.

Από τις αρχές του 19^{ου} τα αρχειακά ιδρύματα υφίστανται μια μεγάλη αλλαγή στη λειτουργία τους: από όργανα κατοχύρωσης των βασιλικών δικαιωμάτων έγιναν αποθετήρια πηγών για ιστορική έρευνα (Müller 2012 · Rumschottel 2001). Αναμφίβολα οι ιστορικοί του 19^{ου} αι. ήταν οι πρώτοι που ανακάλυψαν τη σημασία του υλικού που διατηρούνταν στα αρχειακά αποθετήρια: είδαν τα αρχεία ως σπουδαία πηγή γνώσης με προεξάρχοντα τον Πρώσο ιστορικό Leopold von Ranke ο οποίος εφαρμόζοντας την κριτική των πηγών προώθησε την επιστήμη της Ιστορίας το 19^ο αι. (Eskildsen 2013 · Huistra, Paul & Tollebeek, 2013). Ο Ranke έδειξε τον τρόπο ελέγχου της αξιοπιστίας των πηγών μέσω της αρχειακής έρευνας και ανέδειξε τα

κρατικά αρχεία του 19^{ου} αι. σε τόπους ιστορικής γνώσης. Αυτή η τάση ονομάστηκε «αρχειακή στροφή» και εξίσωνε την επαγγελματική ιστορική γνώση με τη γνώση που βασιζόταν στις πρωτογενείς πηγές που φυλάσσονταν στα Αρχεία (Huistra et al. 2013).

Ο Ranke έθεσε εξ αρχής ως βάσεις της αρχειακής του έρευνας την κριτική μελέτη των ιστορικών πηγών, την αμερόληπτη ερμηνεία και παρουσίαση (Eskildsen 2013). Όμως πολύ πριν από τον Ranke είχε ξεκινήσει η συζήτηση για την αξιοπιστία των αρχείων ως ιστορικών πηγών. Στα τέλη του 17^{ου} αι. και στις αρχές του 18^{ου} αι. οι Γερμανοί ιστορικοί Johann Peter von Ludewig και Nikolaus Hieronymus Gundling υπό το πνεύμα του Γερμανικού Διαφωτισμού μελέτησαν τις συνθήκες παραγωγής των αρχείων και τα πρόσωπα που τα παράγουν, βασιλείς, διπλωμάτες, γραφειοκράτες – πρόσωπα που λειτουργούν με πολιτικά και προσωπικά συμφέροντα – και έθεσαν υπό αμφισβήτηση την αξιοπιστία του περιεχομένου των εγγράφων, την οποία δεν εγγυάται ούτε η διατήρησή τους σε ένα αποθετήριο. Θεωρούσαν, επιπλέον, πως την ιστορική αρχειακή έρευνα έκαναν δυσκολότερη η περιορισμένη πρόσβαση, η πολιτική συλλογών και η διοίκηση των αρχείων. Εμμέσως, πλην σαφώς, έθεταν στο στόχαστρο τους αρχειοθέτες, οι οποίοι όχι μόνο δε διέθεταν τις επιστημονικές αρετές των ιστορικών αλλά φέρονταν να θεωρούν τα αρχεία όργανα του κράτους που νομιμοποιούσαν τις νομικές και εδαφικές διεκδικήσεις του βασιλιά και τους εαυτούς τους όχι αμερόληπτους και έντιμους αλλά υπάκουους και διακριτικούς (Eskildsen 2013).

Ακριβώς επειδή τα κρατικά αρχεία του 19^{ου} συνδέονταν με πολιτικά και νομικά συμφέροντα παρέμεναν δυσπρόσιτα. Ο Ranke συνάντησε πολλές δυσκολίες όταν τις δεκαετίες του 1820 και 1830 επισκέφτηκε τα Αρχεία της Ιταλίας, της Αυστρίας και της Γερμανίας, προκειμένου να μελετήσει αρχεία που θα αποτελούσαν την πηγή των έργων του. Κι εδώ εντοπίζεται η διαφορετική γραμμή που ακολουθούσαν τα αρχειακά ιδρύματα του 19^{ου} αι. στο θέμα της πρόσβασης: Ενώ, δηλαδή, στη Γαλλία η χρήση των αρχείων θεωρούνταν πολιτικό δικαίωμα, στην Κεντρική Ευρώπη το «άνοιγμα» των αρχείων προϋπέθετε την αίτηση άδειας εκ μέρους του χρήστη τους, αίτημα που έφτανε μέχρι τον ίδιο το μονάρχη (Müller 2012).

Αυτό οφειλόταν στο γεγονός ότι τα Αρχεία θεωρούνταν επίκεντρο της μυστικής σφαίρας του κράτους (*arcane imperii: secrecy*). Τα κρατικά αρχεία κρατούσαν τις πολιτικές πράξεις μακριά από το φως της δημοσιότητας, καθώς προστάτευαν τα «κρατικά μυστικά». Παρείχαν πληροφόρηση στο κράτος σχετικά με

τρέχοντα ζητήματα ξένων κρατών, σε περιπτώσεις νομικής διαμάχης, σε εδαφικές διεκδικήσεις και δημοσιονομικά ζητήματα και συνεπώς συνέβαλαν στην ειρήνη και στην ευημερία της κοινωνίας και στη διατήρηση του πολιτικού και κοινωνικού καθεστώτος. Συνεπώς, τα κρατικά αρχεία ήταν αναπόσπαστο τμήμα της κρατικής διακυβέρνησης και υπάγονταν απευθείας στη μοναρχία και στην κυβέρνηση (Müller 2012).

Ως αποτέλεσμα και σε συμφωνία με την αποκλειστική χρήση των αρχείων για κυβερνητικούς σκοπούς και λόγους τα κρατικά αρχεία δεν προσφέρονταν για ιστορική έρευνα (Müller 2013). Για τον Müller (2012 : 52) τα κρατικά αρχεία του 19^{ου} αι. λανθασμένα συνδέθηκαν με την ανάπτυξη της ιστορικής επιστήμης. Η μυστικότητα ήταν εξαιρετικής σημασίας στη διαχείριση της αρχειακής γνώσης και οι διευθυντές των αρχείων έπρεπε να την διασφαλίζουν κατά το άνοιγμα των αρχείων για ιστορικούς σκοπούς. Οι ιστορικοί που έκαναν χρήση των κρατικών αρχείων των μοναρχιών έπρεπε να είναι αρεστοί στο κράτος, ενώ η είσοδός τους στα αρχεία θεωρούνταν χάρη και όχι δικαίωμα (Posner 1940).

Ο αυστηρός έλεγχος πρόσβασης στα κρατικά αρχεία παρεμπόδιζε την ιστορική έρευνα σε μεγάλο αριθμό Ευρωπαϊκών κρατών κατά τη διάρκεια του β' μισού του 19^{ου} αι. (Verschaffel 2012). Αντίθετα, υπό το βάρος του Ρομαντικού πατριωτισμού και τη διαμόρφωση των σύγχρονων εθνών – κρατών κατά το 19^ο αι. επιδιώχθηκε η συγγραφή της εθνικής ιστορίας. Τα αρχεία απέκτησαν ιστορική αξία και αποτέλεσαν το υλικό των εθνικών αφηγήσεων των νεοσύστατων εθνών-κρατών. Τα αρχεία βαθμιαία θεωρήθηκαν ολοκληρωμένη, συστηματική και αξιόπιστη πηγή διαχείρισης του παρελθόντος του έθνους – κράτους (Blouin and Rosenberg 2011 όπ.αν. στον Berger 2013 : 6). Στη μεταεπαναστατική Γαλλία μια γενιά ιστορικών στράφηκε στα αρχεία για να εντοπίσει τις ρίζες του γαλλικού έθνους, όπως ο Augustin Thierry και ο Jules Michelet, συγγραφέας της *Histoire de France* (Milligan 2005 : 163 · Donato 2017: 79). Σε χώρες όπως η Ιταλία, η Γερμανία, η Δανία και η Αυστρία η συγγραφή της τοπικής ιστορίας υπήρξε έργο αρχειοθετών που αναδίφησης τις πρωτογενείς πηγές και τις έκαναν γνωστές στον ακαδημαϊκό κόσμο (Orr 1981).

Μέχρι τα μέσα του 19^{ου} αι. η ανάπτυξη της ιστορικής επιστήμης βασισμένης στη χρήση των πρωτογενών πηγών υπήρξε ένας σπουδαίος παράγοντας στην ανάπτυξη των ευρωπαϊκών αρχειακών ιδρυμάτων. Όπως παρατήρησε ο Pierre Nora (1990, όπ. αναφ. στον Rumschottel, 2001 : 146) η αρχειακή διαχείριση αναπτύχθηκε

παράλληλα αλλά και με αμοιβαία επιρροή με την ιστορική επιστήμη του 19^{ου} αι. Ο συγκεντρωτισμός των αποθετηρίων, η αύξηση των παραγόμενων αρχείων, τα αυξημένα αιτήματα για πρόσβαση σε αυτά κατέστησαν αναγκαία την εξέλιξη της αρχειακής πρακτικής στους τομείς της διατήρησης, της ταξινόμησης, της περιγραφής και γενικά της διαχείρισης των αρχείων. Προϊόντος του 19^{ου} αι. η αρχή της προέλευσης και της αρχικής τάξης αντικατέστησαν βαθμιαία τη θεματική και χρονολογική ταξινόμηση που ίσχυαν ως τότε.

Ταυτόχρονα, αναδείχθηκε ο ρόλος του αρχειοθέτη που έπρεπε πλέον να διαθέτει εξειδικευμένες γνώσεις, καθώς μέχρι και το 17^ο αι επικρατούσε η μαθητεία κοντά σε μοναχούς. Με την κάμψη, όμως, του ρόλου των μοναστηριών μετά τη Γαλλική Επανάσταση αυτή την ανάγκη ήρθε να καλύψει η ίδρυση σχολών που είχαν στόχο να εκπαιδεύσουν αρχειοθέτες στην ανάγνωση αρχαίων χειρογράφων, στη μετάφραση παλαιών εγγράφων, στην εκμάθηση αρχαίων γλωσσών, στην ιστορία. Οι εν λόγω σχολές είτε ήταν ανεξάρτητες είτε συνδέονταν με αρχειακά ιδρύματα ή πανεπιστήμια (Duchemin 1992).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΤΑ ΑΡΧΕΙΑ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ ΤΟ 18^ο ΚΑΙ 19^ο ΑΙΩΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το παρόν κεφάλαιο εξετάζει τις συνθήκες υπό τις οποίες καθιερώθηκε για πρώτη φορά στη Γαλλία η έννοια του εθνικού δημόσιου αρχείου και η ίδρυση του εθνικού κεντρικού αποθετηρίου. Τα Γαλλικά Εθνικά Αρχεία ιδρύθηκαν με νόμο του 1794 ο οποίος προέβλεψε και τη δημόσια πρόσβαση. Προϊόντος του χρόνου και ανάλογα με τον πολιτικό μετασχηματισμό του γαλλικού κράτους τα γαλλικά Αρχεία άλλαξαν ονόματα, ώστε να εκφράζουν το κάθε πολίτευμα. Το κεφάλαιο επισημαίνει αυτές τις αλλαγές και, επιπλέον, εξετάζει το θέμα της δημόσιας πρόσβασης σχεδόν πενήντα χρόνια μετά την καθιέρωσή της.

1.1. Η Γαλλική Επανάσταση και η διαχείριση των αρχείων

Η γαλλική επανάσταση σηματοδότησε την έναρξη μιας νέας εποχής στην οργάνωση των αρχείων. Δύο εβδομάδες μετά την Άλωση της Βαστίλης, στις 29 Ιουλίου 1789 η νεοσύστατη Εθνοσυνέλευση της επαναστατικής Γαλλίας χαρακτηρίζοντας τα έγγραφά της «εθνικά» προχώρησε στη νομοθετική ρύθμιση της διατήρησής τους και συνέταξε άρθρα με τα οποία προέβλεψε την εύρεση ενός αποθετηρίου ασφαλούς για την αποθήκευση των πρωτότυπων εγγράφων των εργασιών της. Στο τελευταίο άρθρο προβλεπόταν η πρόθεση της Εθνοσυνέλευσης να φροντίσει για την επιλογή και ασφάλεια των «εθνικών εγγράφων» (Lokke 1968 · Panitch 1996). Στις 4 Αυγούστου του ίδιου έτους εκλέχτηκε αρχειοθέτης ο εκ Παρισίων δικηγόρος και επαναστάτης Armand Gaston Camus¹. Όπως παρατηρεί ο C.

¹ Ο Camus (1740-1804) θεωρούνταν από τα ικανότερα και ταλαντούχα μέλη της Εθνοσυνέλευσης. Ανάμεσα στο συγγραφικό του έργο ανήκουν ένα νομικό βιβλίο, μια μετάφραση του Αριστοτέλη και μια πραγματεία για τη ζωγραφική. Ως γαλλικανός είχε επικρίνει την Εκκλησία για χαλαρότητα και ως γιανσενιστής κατέκρινε τα προνόμια των ευγενών. Παρόλο που δεν είχε καμία εμπειρία στα αρχεία κράτησε τη θέση του αρχειοθέτη από το 1789 ως το θάνατό του το 1804 με εξαίρεση τα έτη 1792-1795 οπότε και παρέμεινε σε αυστριακή φυλακή. Από τη θέση του αρχειοθέτη έσωσε πολύτιμα έγγραφα από συστηματική καταστροφή, προετοίμασε ένα σύστημα ταξινόμησης, οργάνωσε ένα γραφείο για την επιλογή των εγγράφων για τα αρχεία και έπαιξε μεγάλο ρόλο στη συγκέντρωση όλων των αρχείων στο Παρίσι. Επεξεργάστηκε σχέδιο ίδρυσης ενός μεγάλου αποθετηρίου για τα αρχεία του Παλαιού Καθεστώτος, που όμως δεν πραγματοποιήθηκε (Lokke 1968 : 25· Brichford 1982: 88).

Lokke «εκείνη την ημέρα τα μέλη της Εθνοσυνέλευσης δε γνώριζαν ότι είχαν δημιουργήσει τον πυρήνα των Εθνικών Αρχείων της Γαλλίας» (Lokke 1968 : 24).

Η οργάνωση και λειτουργία των νέων Αρχείων που ονομάστηκαν Εθνικά οριστικοποιήθηκε με το νόμο της 7^{ης} Σεπτεμβρίου 1790 (Milligan 2005). Αποστολή τους ήταν η «κατάθεση όλων των πράξεων που θεσπίζουν το σύνταγμα του βασιλείου, το δημόσιο δίκαιο και τους νόμους» (Milligan 2005 : 161). Εθνικά, δηλαδή, αρχεία χαρακτηρίστηκαν μόνο οι πράξεις της Εθνοσυνέλευσης. Ο νόμος του 1790, ενώ προέβλεπε μέτρα για τη διατήρηση των εγγράφων των πράξεων της Εθνοσυνέλευσης, δε λάμβανε καμία πρόνοια για τα αρχεία του Παλαιού Καθεστώτος. Επρόκειτο ως επί το πλείστον για φεουδαρχικούς τίτλους, για οικογενειακές και περιουσιακές καταστάσεις ευγενών. Με μια σειρά νόμων από το 1789 ως το 1793 οι Επαναστάτες κατήγγειλαν τίτλους και προνόμια των ευγενών και κατέσχεσαν τις περιουσίες των μοναρχών, των ευγενών και του κλήρου και μαζί κατέσχεσαν τα γραπτά έγγραφα που παραχωρούσαν γη και προνόμια σε αυτές τις τάξεις. Γενικά οι νόμοι τους εστίασαν σε έγγραφα κοινωνικού ή οικονομικού ενδιαφέροντος και αγνόησαν συλλογές που είχαν πολιτική σημασία πριν από το 1789 (Kingston 2011). Έτσι, οι πρώτες νομοθετικές ρυθμίσεις στόχευαν στην πρόσκτηση θρησκευτικών και κρατικών αρχείων που σχετίζονταν με την απόκτηση τίτλων δημόσιας και ιδιωτικής γης. Οι τελευταίοι είχαν ενδιαφέρον, γιατί οι αγοραστές της γης που πριν ανήκε στην Εκκλησία ήταν πιθανοί υποστηρικτές της Επανάστασης και ως εκ τούτου η διατήρηση αυτών των τίτλων ήταν μεγάλης σημασίας για το καθεστώς (Lokke 1968). Όσα αρχεία κρίθηκαν σημαντικά κατέληξαν στα αρχεία του νέου καθεστώτος. Όσα ήταν άνω των τριάντα ετών πουλήθηκαν με σκοπό το κέρδος σε εμπορεύς χαρτιού, άλλα ήσσονος σημασίας, όπως αποδείξεις των βασιλικών εξόδων που χρονολογούνταν τον 14^ο αι., πετάχτηκαν και άλλα χρησιμοποιήθηκαν ως πολεμική πρώτη ύλη. Πολλά, ωστόσο, ρίχτηκαν στην πυρά με διατάγματα των ετών 1792 - 1794 ως «τελευταία ίχνη των προνομίων της ηττημένης μοναρχίας και απόδειξη δουλείας» (Posner 1940 · Lokke 1968 · Panitch 1996 · Kingston 2011).²

Τα αρχεία ήταν για το λαϊκό αίσθημα μισητό σύμβολο της φεουδαλικής καταπίεσης και των δικαιωμάτων των λίγων απέναντι στους πολλούς και ως εκ τούτου έγιναν το εξιλαστήριο θύμα του μένους των επαναστατών (Panitch 1996). Η

² Ενδεικτικά στις 19 Ιουνίου 1792 600 τόμοι τίτλων ευγενών κάηκαν στην πλατεία Vendome κάτω από το άγαλμα του Λουδοβίκου XIV υπό τους πανηγυρισμούς του πλήθους (Lokke 1968 : 27 · Kingston 2011: 2)

καταστροφή αυτών των συμβόλων του Παλαιού Καθεστώτος αφενός επιδείκνυε τη συμμόρφωση με το νέο καθεστώς αφετέρου απέτρεπε οποιαδήποτε επιστροφή στο Παλαιό. Ο Camus περιέγραψε τη βιασύνη και τη βιαιότητα που χαρακτήρισαν την καταστροφή των αρχείων ως την αιτία του αφανισμού πολλών σημαντικών εγγράφων. Ο ίδιος διέσωσε έγγραφα σχετικά με τις επιστήμες και τις τέχνες. Όπως ο ίδιος σχολίασε «δεν κρατάμε τίποτα που να θυμίζει τη δουλεία αλλά διατηρούμε μόνο εκείνο που αποδεικνύει δημόσια ή ιδιωτική ιδιοκτησία · έτσι η καταστροφή πάει χέρι χέρι με τη διατήρηση» (1862, όπ. αναφ. στην Panitch, 1996).

Για να γίνει κατανοητό το μέγεθος αυτό πρέπει να αναφερθεί ο αριθμός των αρχειακών αποθετηρίων στην προεπαναστατική Γαλλία. Έτσι, το 1770 υπήρχαν 405 στο Παρίσι και 5.700 στην υπόλοιπη Γαλλία ανάμεσα στα οποία 1.700 ανήκαν σε μοναστήρια και 1.780 σε ευγενείς – φεουδάρχες (Posner 1940 : 161 · Panitch 1996 : 38). Πριν δηλαδή από το 1789 δεν υπήρχε κεντρικό αρχειακό σύστημα αλλά πολυάριθμα και διασκορπισμένα επίσημα αποθετήρια : ο βασιλιάς είχε το *Tresor des Chartes* που είχε ιδρυθεί το 1194 και περιείχε συλλογές από διατάγματα και συνθήκες που χρονολογούνταν από την εποχή των Μεροβιγγείων και του Καρλομάγνου, κάθε ενορία και μοναστήρι διατηρούσε δικό του αρχείο με περιουσιακά έγγραφα και μητρώα και τα δικαστήρια διατηρούσαν αρχεία των πρακτικών τους (Milligan 2005 : 161).

Ο νέος νόμος της 24^{ης} Ιουνίου 1794 χαρακτήριζε τα Εθνικά Αρχεία ως «το κεντρικό αποθετήριο όλου του κράτους» - και όχι πια αποθετήριο μόνο των εγγράφων της Συνέλευσης - στη δικαιοδοσία των οποίων ανήκε ο έλεγχος όλων των άλλων (Milligan 2005 · Posner 1940). Το άρθρο 37 καθόριζε το δικαίωμα πρόσβασης των πολιτών στα εθνικά αρχεία σε ώρες συγκεκριμένες, χωρίς κόστος και υπό επιτήρηση (Milligan 2005 : Panitch 1996). Το άρθρο 9 προέβλεπε την εκκαθάριση των αρχείων του προηγούμενου φεουδαλικού καθεστώτος (Delsalle 2018: 198). Για το λόγο αυτό συστάθηκε μια επιτροπή (*Agence Temporaire des Titres*) με έργο της να ελέγξει όλα τα προεπαναστατικά αρχεία στο Παρίσι, να τα ταξινομήσει, να τα διατηρήσει ή να τα καταστρέψει όπου χρειάζεται και να τα στείλει στο αρμόδιο αποθετήριο · αντίστοιχες επιτροπές συστάθηκαν στην επαρχία με τον ίδιο σκοπό (Kingston 2011). Τα κριτήρια που ελήφθησαν υπόψη κατά την εκκαθάριση των προεπαναστατικών αρχείων δεν είναι σαφή (Schellenberg 2003). Οποσδήποτε όμως έγγραφα που είχαν χάσει τη νομική, αστική ή οικονομική τους ισχύ, όπως οι

φεουδαλικοί τίτλοι που αφορούσαν ιδιοκτησία ενός καθεστώτος που δεν υπήρχε πια, προορίζονταν για καταστροφή. Σύμφωνα με αριθμητικά δεδομένα περισσότεροι από 550 τόνοι εγγράφων επιλέχθηκαν προς καταστροφή και όσα θεωρήθηκε ότι είχαν ιστορική αξία προτάθηκαν για διατήρηση και μοιράστηκαν ανάμεσα στα διάφορα τμήματα (*section*) των Εθνικών Αρχείων.³ Οι τίτλοι ιδιοκτησίας θα στέλνονταν στο *Section des domaines* στο Λούβρο· τα δικαστικά και διοικητικά στο *Section judiciaire* στο μέγαρο της Δικαιοσύνης. Και τα δύο αυτά τμήματα θα τελούσαν υπό τη δικαιοδοσία των Εθνικών Αρχείων. Τα χειρόγραφα σχετικά με ιστορία, επιστήμες και τέχνες θα χαρακτηρίζονταν ιστορικά και στέλνονταν στην Εθνική Βιβλιοθήκη (Duchain 1983 · Kingston 2011 · Lokke 1968 · Milligan 2005 · Panitch 1996).

Σύμφωνα με τον Henri Bordier (1855, όπ. αναφ. στην Panitch, 1996), αρχειοθέτη της περιόδου της Αυτοκρατορίας στη Γαλλία, η καταστροφή των αρχείων δεν ήταν τόσο εκτεταμένη ούτε τόσο επιβλαβής γι' αυτά όσο υποτίθεται ότι ήταν. Ενώ παραδέχεται ότι ένας μεγάλος αριθμός χαρτιού και περγαμηνών πωλήθηκε ή κάηκε το 1793, θεωρεί ότι αυτά δεν ήταν αξίας και συμπληρώνει ότι πολύ λίγα σημαντικά αρχεία χάθηκαν.⁴ Από την άλλη, ο σύγχρονος του Bordier, Marquis Leon de Laborde, διευθυντής των Αρχείων κατά τη Β' Αυτοκρατορία και πολέμιος της Γαλλικής Επανάστασης, εκτίμησε ότι περισσότερα από 10.000 αρχεία υπέστησαν καταστροφή. Ο ίδιος επικρίνοντας το έργο της Επιτροπής που ανέλαβε την εκκαθάριση των αρχείων με το νόμο του 1794 παρατήρησε ότι το νέο καθεστώς είδε τα παλιά αρχεία σαν μια οικονομική πηγή και ευκαιρία να υφαρπάξει και να κατάσχει την περιουσία των μοναστηριών, των εκκλησιών, των πριγκίπων και των ευγενών μεταναστών και ότι άφησε στην άκρη μερικές συνθήκες και διατάγματα μόνο και μόνο για να τα στείλει στις δημόσιες βιβλιοθήκες (1867, όπ. αναφ. στην Panitch, 1996 : 41-42).

Ενώ τα πρώτα χρόνια της Επανάστασης είχε διατυπωθεί η πρόταση να συγκεντρωθούν όλα τα αρχεία σε ένα εθνικό αποθετήριο, τελικά με νεότερο νόμο του 1796 αποφασίστηκε η ίδρυση μιας αρχειακής υπηρεσίας σε κάθε πρωτεύουσα νομού (*Archives departementales*) για να ελέγχεται η σωστή φύλαξη όλων των δημόσιων εγγράφων σε τοπικό επίπεδο. Η δικαιοδοσία αυτών θα ανήκε στα Εθνικά Αρχεία (Posner 1940, Berger 2013, Lokke 1968, Schellenberg 2003).

³ Όπως αναφέρει ο R. Kingston “ο βανδαλισμός τους εκτεινόταν μέχρι τα αρχεία που δεν είχαν πια πρακτική χρήση · δεν τους ενδιέφερε το παρελθόν αλλά το παρόν”(Kingston 2011 : 5)

⁴ Η ζήτηση χαρτιού ήταν μεγάλη κατά τη διάρκεια των πολέμων των ετών 1793-1794 για την κατασκευή όπλων (Kingston 2011: 6)

1.2. Η σημασία της Γαλλικής Επανάστασης για την ιστορία των αρχείων

Η Γαλλική Επανάσταση εγκαινίασε στην Ευρώπη μια νέα διαχείριση των αρχείων. Η πρώτη πτυχή αυτής της διαχείρισης ήταν η προώθηση του συγκεντρωτισμού των αρχείων μέσω της σύστασης μιας κεντρικής και εθνικής αρχειακής υπηρεσίας. Η κατάργηση των φορέων παραγωγής αρχείων που σχετιζόνταν με το Παλαιό Καθεστώς έφερε τα αρχεία τους στην ευθύνη της νέας κυβέρνησης η οποία αφού εκκαθάρισε ένα μέρος τους διατήρησε τα υπόλοιπα με ιστορικά κριτήρια. Ταυτόχρονα ίδρυσε ένα κεντρικό αρχειακό αποθετήριο για τα μη ενεργά έγγραφα των κρατικών υπηρεσιών και περιφερειακά αρχεία για τον ίδιο λόγο (Posner 1940). Για πρώτη φορά καθιερώθηκε η έννοια της διαχείρισης των αρχείων που συμπεριελάμβανε τόσο το σύνολο των ήδη υπαρχόντων αποθετηρίων παλαιότερου υλικού όσο και των νεότερων παραγόμενων εγγράφων των δημόσιων φορέων (Posner 1940). Για πρώτη φορά, δηλαδή, τα αρχεία που παράγονταν από έναν εν ενεργεία οργανισμό υπάγονταν σε μια ελεγχόμενη διαδικασία η οποία στόχευε στη διασφάλιση της αξιοπιστίας της παραγωγής και διατήρησής τους εντός των φορέων παραγωγής τους μέχρι τη χρονική στιγμή που θα μετατρέπονταν σε πηγές ιστορίας. Η διαχωριστική γραμμή μεταξύ της διοικητικής αξίας και της ιστορικής αξίας των αρχείων είχε μόλις ξεκινήσει (Duranti 1996).

Η δεύτερη πτυχή ήταν η αναγνώριση της σημασίας που έχουν τα αρχεία για την κοινωνία. Το ενδιαφέρον της Γαλλικής Εθνοσυνέλευσης να διατηρήσει τα δικά της έγγραφα, ακόμη και να συλλέξει εκείνα των παλαιότερων καθεστώτων αποτελούσε αναγνώριση της δύναμης των αρχείων και της αυθεντικότητάς τους ως τόπων μνήμης (Panitch 1996). Αυτή η αναγνώριση οδήγησε στην ίδρυση μιας ανεξάρτητης, εθνικής κυβερνητικής πολιτικής και στη διακήρυξη της αρχής της δημόσιας πρόσβασης στα αρχεία.

Κατά τον Duchein ο νόμος του 1794 ήταν επαναστατικός, γιατί για πρώτη φορά διακηρυσσόταν το δικαίωμα όλων των πολιτών να έχουν πρόσβαση στα κρατικά αρχεία, ενώ μέχρι τότε πρόσβαση σε αυτά είχαν λίγοι προνομιούχοι ερευνητές και μόνο για επίσημους λόγους. Ο ίδιος παρατηρεί ότι μετά τη Γαλλική Επανάσταση αναγνωρίστηκε η αντίληψη ότι η έρευνα στα αρχεία είναι πολιτικό δικαίωμα ακόμη και σε χώρες συντηρητικές, όπως η Αυστριακή Αυτοκρατορία και το Βασίλειο της Πρωσίας (Duchein 1992 : 17). Σύμφωνα με τον Posner το δικαίωμα της πρόσβασης στα αρχεία δεν συνδεόταν τόσο με την πρόθεση του κράτους να παρέχει

ευκαιρίες για ακαδημαϊκή έρευνα όσο με την επιθυμία να καλύπτει τις ανάγκες των ατόμων που μετά τη Γαλλική Επανάσταση είχαν αποκτήσει μερίδιο στην εθνική περιουσία, στην οποία στο εξής ανήκαν τα αρχεία του Παλαιού Καθεστώτος (Posner 1940: 162).

Η αναγνώριση της σημασίας των αρχείων οδήγησε στην αναγνώριση της ευθύνης του κράτους στην προστασία των πολύτιμων αρχείων του παρελθόντος που αποτελεί την τρίτη πτυχή της νέας διαχείρισης των αρχείων (Posner 1940 : 162). Η αναγνώριση αυτή ήρθε βαθμιαία και αφού πρώτα, όπως έχει αναφερθεί, ένας μεγάλος αριθμός αρχείων του προηγούμενου καθεστώτος καταστράφηκε κατά τη διάρκεια των πρώτων χρόνων της Επανάστασης. Τα έγγραφα που σχετίζονταν με την προηγούμενη περίοδο διατηρήθηκαν για πολιτισμική χρήση · τα έγγραφα του νέου καθεστώτος διατηρήθηκαν για την προστασία των δικαιωμάτων των πολιτών (Schellenberg 2003).

Ο ίδιος νόμος, ωστόσο, διαχώριζε νομικά και θεσμικά το *ιστορικό* από το *εθνικό* Αρχείο. Τα Εθνικά Αρχεία επρόκειτο να περιέχουν το Σύνταγμα και τις πράξεις της Νέας Τάξης σύμφωνα με τις αρχές των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου · η Εθνική Βιβλιοθήκη θα στέγαζε την Ιστορία, τις Τέχνες και τις Επιστήμες. Οι πολίτες, επομένως, θα είχαν πρόσβαση στις εργασίες της πολιτικής μέσα από τα Αρχεία και πρόσβαση στην ιστορία μέσω της Βιβλιοθήκης. Όμως, την ίδια στιγμή η έννοια του Εθνικού Αρχείου που καθιερώθηκε με το νόμο του 1794 υποδήλωνε ότι στα έγγραφά του υπήρχε η απόδειξη της γέννησης και της εξέλιξης ενός νέου έθνους, δηλαδή της ιστορίας του (Milligan 2006 : 162).

1.3. Τα Γαλλικά Εθνικά Αρχεία κατά τη Β΄ Αυτοκρατορία (1852-1870)

Τα γαλλικά Αρχεία που ιδρύθηκαν με το νόμο του 1790, όπως αναφέρθηκε, υπέστησαν κατά τα επόμενα χρόνια της λειτουργίας τους αλλαγές λόγω της συχνής αλλαγής του πολιτικού καθεστώτος. Από Εθνικά Αρχεία το 1804-1815 μετονομάστηκαν σε Αρχεία της Αυτοκρατορίας. Στη συνέχεια και στην περίοδο 1815-1848 Αρχεία του Βασιλείου, ξανά Εθνικά Αρχεία την περίοδο 1848-1852 και Αρχεία της Αυτοκρατορίας το διάστημα 1852-1870 (Kingston 2011).

Σύμφωνα με την J. Milligan υπάρχουν δύο ορόσημα στην ιστορία των Αρχείων της Γαλλίας: το ένα είναι η ίδρυσή τους το 1789 και το άλλο η αναδιοργάνωσή τους κατά τη διάρκεια της Β΄ Αυτοκρατορίας (1852-1870) και της

βασιλείας του Ναπολέοντα Γ' (Louis Napoleon Bonaparte). Το πρώτο είναι σημαντικό, γιατί η Επανάσταση του 1789 ίδρυσε τα σύγχρονα Αρχεία και το δεύτερο γιατί η περίοδος της Β' Αυτοκρατορίας συνέδεσε το χώρο των αρχείων με την προώθηση της ιστορικής έρευνας και τη χρήση της ιστορίας από το έθνος – κράτος με σκοπό τη συγκρότηση της εθνικής μνήμης (Milligan 2005:160).

Η ίδια συγγραφέας εστιάζει σε δύο γεγονότα που έλαβαν χώρα στα Αρχεία της Β' Αυτοκρατορίας. Το πρώτο αφορά μια ιδιωτική υπόθεση που εξελίχθηκε σε διένεξη στο χώρο των Αρχείων και έφερε στο προσκήνιο το ζήτημα της δημόσιας πρόσβασης στα αρχεία (Milligan 2005). Το δεύτερο σχετίζεται με τις συνθήκες δημοσίευσης της αλληλογραφίας του Ναπολέοντα Βοναπάρτη και τις αντιδράσεις που προκάλεσε (Milligan 2006).

1.3.1. Η υπόθεση Praslin

Το 1847 ο δούκας του Praslin φυλακίστηκε για το φόνο της γυναίκας του και αυτοκτόνησε λίγο πριν δικαστεί. Το σκάνδαλο ήταν μεγάλο, καθώς αφορούσε τις προνομιούχες τάξεις και αναμόχλευε την πολιτική και ηθική κρίση στη Γαλλία τις παραμονές της Επανάστασης του 1848.⁵ Το 1854 ο κόμης του Breteuil, κηδεμόνας των τέκνων του αποβιώσαντα δούκα, ζήτησε από τον υπουργό Fould την επιστροφή του συνόλου του οικογενειακού αρχείου ή την καύση του ενώπιον του, για να αποτρέψει την πρόσβαση σε αυτό, θεωρώντας ότι ανήκει ως περιουσιακό στοιχείο στην οικογένεια του Praslin. Δε ζήτησε τα αντίγραφα που είχε στη διάθεσή του το δικαστήριο και που σύμφωνα με το νόμο ανήκαν στη δικαιοδοσία του δικαστηρίου. Θεώρησε, έτσι, ότι το αίτημά του διαχώριζε τη δημόσια από την ιδιωτική σφαίρα και πως, επειδή ήταν θέμα τιμής και υπόληψης, η δικαιοσύνη απαιτούσε καταστροφή του εν λόγω αρχείου. Ο Fould απευθύνθηκε στον διευθυντή των Αρχείων, Francois-Armand Chabrier, δια της κυβερνητικής οδού, αλλά ο τελευταίος δε βρήκε καμία νομική βάση να στηρίξει το αίτημα της καταστροφής των αρχείων. Ωστόσο, το θέμα της υπόληψης της οικογένειας ανέγειρε ένα σοβαρό ζήτημα δεδομένου του γεγονότος ότι δεν υπήρχε προστασία από τη δημόσια πρόσβαση στα αρχεία. Το ζήτημα της πρόσβασης στην ιδιωτική ζωή των πολιτών και των συνεπειών του δεν προβλεπόταν

⁵ Στην υπόθεση Praslin που συντάραξε τη Γαλλία κάνει αναφορές ο Flaubert στο έργο του *L'Education sentimentale (Αισθηματική Αγωγή)* (Milligan 2005 : 180)

από την αρχειακή νομοθεσία. Αντίθετα, η δημόσια πρόσβαση στα αρχεία –αν και περιορισμένη σε συγκεκριμένη κατηγορία πολιτών, ακαδημαϊκούς κυρίως– ήταν νομικά θεμελιωμένη από το 1794. Παρόμοια δεν προβλεπόταν μετακίνηση και απομάκρυνση αρχείου από την εποπτεία του κράτους.

Συνεπώς, κατά τον Breteuil η κυβέρνηση είχε στην κατοχή της πληροφορίες σχετικά με την ιδιωτική ζωή ενός πολίτη της που η δημοσιοποίησή τους θα μπορούσε να βλάψει το όνομα της οικογένειάς του. Η αντιπαράθεση ανάμεσα στο δημόσιο συμφέρον και την ιδιωτική υπόληψη μεταβιβαζόταν στα Αρχεία. Ο Chabrier απευθύνθηκε σε δικηγόρο ο οποίος απεφάνθη ότι το αίτημα του Breteuil δε μπορούσε να γίνει δεκτό σε νομικά πλαίσια, γιατί αφορούσε έγγραφα που σχετίζονταν με έγκλημα και η εγκληματικότητα δε δικαιολογούσε τη διαχωριστική γραμμή μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού: τα έγγραφα ανήκαν ξεκάθαρα στο κράτος. Η κρατική ιδιοκτησία και διατήρηση των εγγράφων νομιμοποιούσε την εξουσία του κράτους και διαμόρφωνε τη σχέση του με τον πολίτη. Έτσι, η επιστροφή ή καταστροφή εγγράφων που διασφαλίζουν το νόμο και τη δικαιοσύνη θα θυσίαζε το δημόσιο συμφέρον υπέρ του ιδιωτικού και την ίδια στιγμή θα εξαφάνιζε την απόδειξη της άσκησης εξουσίας του κράτους. Επομένως, το ηθικό ζήτημα μεταβιβαζόταν από την προστασία της τιμής μιας οικογένειας στην υπεράσπιση της κρατικής νομιμότητας. Η ακεραιότητα των Αρχείων ήταν ηθική επιταγή για το κράτος που έτσι θα κυβερνούσε δίκαια στο όνομα του λαού που εκπροσωπούσε. Ο δικηγόρος κατανοώντας την αγωνία του Breteuil δεδομένης της ανώτερης κοινωνικής τάξης στην οποία ανήκε η οικογένεια του δράστη και έχοντας εμπιστοσύνη στο κράτος και τη δικαιοσύνη του, ζήτησε την προστασία αυτών των εγγράφων από την αδιάκριτη περιέργεια του κοινού. Ο Chabrier έκανε έκκληση στον Αυτοκράτορα για παροχή νομικής προστασίας, ώστε να μην επαναληφθεί στο μέλλον παρόμοια διαμάχη.⁶

1.3.2. *Η υπόθεση Haussonville*

Κατά τη διάρκεια της Δεύτερης Αυτοκρατορίας τα Αρχεία επρόκειτο να παίξουν μεγάλο ρόλο στη διαμόρφωση αρχειακών πρακτικών και πολιτικών που αποσκοπούσαν στην ενίσχυση της εθνικής κληρονομιάς και της δυναστικής

⁶ Το διάταγμα της 22ας Δεκεμβρίου 1855 δεν ξεκαθάρισε το θέμα της πρόσβασης στα αρχεία παρά μόνο στο άρθρο 14 όριζε πως οι συνθήκες πρόσβασης για τους ιδιώτες θα καθορίζονταν με διατάξεις που θα συνέτασσε ο υπουργός στον οποίο θα μπορούσε να προσφύγει όποιος λάμβανε από το διευθυντή απόρριψη εισόδου στα Αρχεία.

μνήμης. Για τα Αρχεία της Αυτοκρατορίας η πρόσβαση του κοινού στο υλικό τους και το ενδιαφέρον για τη δημιουργία μιας νέας ιστορίας για το νέο έθνος ήταν κληρονομιά της Επανάστασης και ταυτόχρονα αυτό που τα διέκρινε από εκείνα του Παλαιού Καθεστώτος. Οι προσπάθειες της Αυτοκρατορίας να δημιουργήσει (τουλάχιστον ρητορικά) προσβάσιμα δημόσια Αρχεία υποδηλώνουν μια αναγνώριση ότι όχι μόνο δημιουργήθηκε το σύγχρονο γαλλικό κράτος στο όνομα του έθνους, αλλά ήταν στο όνομα του έθνους που καταλύθηκε η παλιά τάξη πραγμάτων το 1789. Ο Αυτοκράτορας χρειαζόταν το έθνος των πολιτών για να έχει το κράτος του και το κράτος και η ιστορία του ήταν ισχυρά εργαλεία για την οικοδόμηση του έθνους. Η νέα σχέση μεταξύ κράτους και έθνους ήταν εμφανής στη μορφή των Αρχείων της επαναστατικής περιόδου και αυτή η σχέση θα ήταν επίμαχη σε όλη την ιστορία τόσο του γαλλικού έθνους-κράτους όσο και των Αρχείων του. Όμως, η νομοθετική ρύθμιση της δημόσιας πρόσβασης στα Αρχεία του 1794 εφαρμόστηκε μόλις το 1847 με την οργάνωση του αναγνωστηρίου εντός των Αρχείων. Και ενώ η δικαιολογία ήταν ότι δεν υπήρχε ενδιαφέρον μέχρι τότε από την πλευρά του κοινού, στην πραγματικότητα δεν είχε ακόμη συνδεθεί η ιστορία με την αρχειακή έρευνα ως ένδειξη επαγγελματικής και επιστημονικής επάρκειας.

Ως εκ τούτου, ο Léon de Laborde, διευθυντής των Αυτοκρατορικών Αρχείων της Γαλλίας (1857–68), ενθάρρυνε την πρόσβαση των Αρχείων στο κοινό, ειδικά στο επιστημονικό, για τη συγγραφή ιστοριών της Γαλλίας. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται το έργο της δημοσίευσης της αλληλογραφίας του Ναπολέοντα Βοναπάρτη. Τα Αυτοκρατορικά Αρχεία, ως αποθετήριο της εθνικής ιστορίας διέθεταν ένα μεγάλο αρχειακό υλικό που αφορούσε τη δυναστεία των Βοναπάρτη. Το 1863 ο Λουδοβίκος Ναπολέων παρέδωσε το έργο αυτό στον ξάδερφό του, πρίγκιπα Ναπολέοντα-Κάρολο-Ιωσήφ- Βοναπάρτη. Ο πρίγκιπας βασίστηκε πάνω σε αυστηρή αρχειακή έρευνα και έθεσε στόχο του να απεικονίσει μέσα από την αλληλογραφία του τον εσωτερικό κόσμο του θείου του και γενικότερα να δοξάσει τον βοναπαρτισμό. Γι' αυτό επέλεξε να μην συμπεριλάβει όλη την αλληλογραφία του. Όμως η δημοσίευση της Αλληλογραφίας του Ναπολέοντα συνέπεσε με τη δημοσίευση από τον ιστορικό και πολέμιο της Αυτοκρατορίας Haussonville του τόμου του που αφορούσε την εξωτερική πολιτική του Ναπολέοντα και στην οποία περιλαμβάνονταν παραπομπές επιστολών που έλειπαν εμφανώς από την επίσημη Αλληλογραφία που είχε δημοσιεύσει ο πρίγκιπας και ανιψιός του Ναπολέοντα. Έτσι λοιπόν, ο Haussonville εξέφρασε τη δική του οπτική για την μνήμη του Ναπολέοντα αμφισβητώντας

παράλληλα την επίσημη εκδοχή του πρίγκιπα. Για να αποφευχθεί στο μέλλον κάτι ανάλογο ο πρίγκιπας ζήτησε στο εξής όσον αφορά το αρχείο του Ναπολέοντα να υπάρξει ένας διαχωρισμός μεταξύ αρχείων για το κοινό και αρχείων για την οικογένεια που δε θα δημοσιεύονταν προκειμένου η δυναστεία των Βοναπάρτη να προστατεύσει τη νομιμότητα και την κληρονομιά της. Έτσι, όταν ο Haussonville πήγε στα Αρχεία για να ζητήσει έγγραφα για τη συνέχιση της εργασίας του που αφορούσε τις σχέσεις του Ναπολέοντα με το Βατικανό, αυτά δεν του δόθηκαν με τη δικαιολογία ότι δεν υπήρχαν στα Αρχεία. Όμως, στη δημοσίευση που έκανε ο ίδιος πάνω στο ίδιο θέμα αναπαρήγαγε σε έντυπη μορφή ολόκληρες αποστολές από αυτές που δεν του δόθηκαν στα Αρχεία με συνημμένη και μια σημείωση *«αυτή η επιστολή δεν πρέπει να εισαχθεί στην αλληλογραφία του Ναπολέοντα»*. Το ερώτημα που προέκυψε ήταν πώς ο Haussonville είχε πρόσβαση στα αντίγραφα των επιστολών των Αρχείων. Αμέσως ενοχοποιήθηκαν οι υπάλληλοι των Αρχείων με αποτέλεσμα την παραίτηση του Laborde.

Η υπόθεση Haussonville αμφισβήτησε την εξαγγελθείσα από την Αυτοκρατορία αρχειακή πολιτική της δημόσιας πρόσβασης και αποκάλυψε δημόσια ότι η προστασία της δυναστικής μνήμης ερχόταν σε αντίθεση με τα συμφέροντα της εθνικής ιστορίας. Όπως αναφέρει η J. Milligan (Milligan 2005 : 160) «με το ζήτημα των Κρατικών Αρχείων του 19^{ου} αι. τέθηκε το ζήτημα της δύναμης του κράτους να επεμβαίνει και να ελέγχει τη διαμόρφωση της συλλογικής μνήμης αλλά και να γράφει την ιστορία». Ενώ η νομοθεσία και οι αρχειοθέτες έκαναν τα Αρχεία υπό τον διευθυντή Léon de Laborde πιο προσιτά από ποτέ στη μεταεπαναστατική Γαλλία, τα όρια αυτής της πρόσβασης έγιναν ιδιαίτερα έντονα όταν επρόκειτο για την προστασία της πολιτικής και προσωπικής απήχησης του ναπολεόντειου ονόματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΑΡΧΕΙΑ ΣΕ ΚΡΙΣΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα αρχεία ενός κράτους ήταν πάντα πολύ σημαντικά και για το λόγο αυτό σε περιπτώσεις πολεμικής σύρραξης η κατάσχεση των αρχείων των ηττημένων χωρών από τις νικήτριες χώρες ήταν μέρος των διεθνών συνθηκών ήδη από το 14^ο αι. Ρήτρες εντός των συνθηκών καθόριζαν τη μεταβίβαση των διοικητικών και νομικών αρχείων των υπό προσάρτηση εδαφικών επικρατειών, καθώς τα αρχεία θεωρούνταν δημόσια περιουσία η οποία μεταβιβαζόταν μαζί με την εδαφική επικράτεια στο νέο κυρίαρχο. Το παρόν κεφάλαιο επιλέγει δίκην παραδείγματος περιπτώσεις κατασχέσεις αρχειακών συνόλων που έλαβαν χώρα το 19^ο αι. κατόπιν συνθηκών ειρήνης. Σε όλες τις αναφερόμενες περιπτώσεις το αποτέλεσμα ήταν η διάσπαση του οργανικού συνόλου ενός αρχείου σε μια εποχή που η αρχή του αρχειακού δεσμού ήταν άγνωστη. Το κεφάλαιο κάνει ειδική αναφορά στη μεγαλύτερη, ίσως, διάσπαση αρχειακών συνόλων στη νεότερη ιστορία και ήταν αυτή που επιχείρησε ο Μέγας Ναπολέον στις αρχές του 19^{ου} αι. στα αρχεία των κατακτημένων από αυτόν χωρών.

2.1. Αρχεία και Διεθνείς Συνθήκες κατά το 18^ο και 19^ο αιώνα

Το έτος 1648 – έτος της Συνθήκης του Münster – αποτελεί ορόσημο στην ιστορία των αρχείων, γιατί μέχρι τότε οι ρήτρες που αφορούσαν τα αρχεία δεν προέβλεπαν την επιστροφή των αρχείων που είχαν αφαιρεθεί από τις κατακτήτριες δυνάμεις, ενώ μετά το 1648 επικράτησε η πρακτική της αποκατάστασης των κλεμμένων αρχείων (Kecskemeti 1992 : 133).⁷

Από το 17^ο αι. η διεκδίκηση των αρχείων από τις νικήτριες χώρες έγινε πιο συστηματική, καθώς τα αναδυόμενα νεότερικά κράτη άρχισαν να παράγουν και να συσσωρεύουν έγγραφα στο πλαίσιο της κυβερνητικής λειτουργίας τους. Σταδιακά αυτά τα έγγραφα άρχισαν να γίνονται απόρρητα σε μια εποχή που ο ανταγωνισμός

⁷ Η Ειρήνη του Münster ήταν μια συνθήκη μεταξύ των Λόρδων των Γενικών Πολιτειών των Ηνωμένων Κάτω Χωρών και του Ισπανικού Στέμματος, οι όροι της οποίας συμφωνήθηκαν στις 30 Ιανουαρίου 1648. Η συνθήκη, μέρος της Ειρήνης της Βεστφαλίας, αποτελεί σημαντικό γεγονός στην ολλανδική ιστορία, που σηματοδοτεί την επίσημη αναγνώριση της ανεξάρτητης Ολλανδικής Δημοκρατίας και το τέλος του Τριακονταετούς Πολέμου.

ανάμεσα στα κράτη μεγάλωνε με το κάθε κράτος να επιδιώκει να αυξήσει την οικονομική και στρατιωτική του δύναμη (Posner 1942 : 143). Ήταν αναμενόμενο σε κάθε κατάκτηση ο νέος κυρίαρχος να επιθυμεί τα κυβερνητικά έγγραφα του προηγούμενου, καθώς οι Ευρωπαίοι μονάρχες πίστευαν στην αξία των εγγράφων ως τίτλων απαραίτητων στην περίπτωση εδαφικών διεκδικήσεων (Kecskemeti 1992 : 134).

Οι συνθήκες ειρήνης του 17^{ου} και 18^{ου} αι. εμπεριείχαν ρήτρες που προέβλεπαν τη σύσταση επιτροπών με σκοπό τη μεταφορά ή την επιστροφή του αρχειακού υλικού της υπό κατάκτηση εδαφικής περιοχής μέσα σε συγκεκριμένο χρονικό περιθώριο (Kecskemeti 1992 · Posner 1942). Επίσης, προέβλεπαν την υποχρέωση της χώρας που αποκτούσε τα πρωτότυπα αρχεία να προσκομίζει αντίτυπα αυθεντικά στην άλλη στην περίπτωση που δεν ήταν εφικτός ο διαχωρισμός των αρχείων, ώστε να μη διαλυθούν τα αρχειακά σύνολα (Kecskemeti 1992 · Posner 1942).

Η νικήτρια χώρα διεκδικούσε όχι μόνο τα αρχεία της προσαρτημένης περιοχής αλλά και όσα την αφορούσαν και φυλάσσονταν σε αρχειακά αποθετήρια έξω από τη συγκεκριμένη περιοχή. Επρόκειτο για μία πολύπλοκη διαδικασία με μεγάλες συνέπειες για τα ίδια τα αρχεία που στις περισσότερες περιπτώσεις κατακερματίζονταν. Μια τέτοια περίπτωση αποτελεί η Πολωνία που στα τέλη του 18^{ου} αι. διαμελίστηκε και τα εδάφη της διαμοιράστηκαν μεταξύ της Αυστρίας, της Πρωσίας και της Ρωσίας. Οι τρεις χώρες συμφώνησαν να μοιράσουν μεταξύ τους τα πολωνικά αρχεία με βάση τα εδάφη που τους αναλογούσαν. Ακόμη και δεμένοι τόμοι βιβλίων χωρίστηκαν όταν διαπιστώθηκε ότι εμπεριείχαν αναφορές σε πρωσικές, αυστριακές ή ρωσικές κτήσεις. Λίγα χρόνια αργότερα, όταν με τη Συνθήκη του Τιλσίτ το 1807 η Πρωσία έχασε το μεγαλύτερο μέρος των εδαφών της Πολωνίας, υποχρεώθηκε να παραδώσει στο Βασίλειο της Βαρσοβίας αρχειακό υλικό που φυλασσόταν ακόμη και στα κρατικά αρχεία του Βερολίνου. Επίσης, μετά το Συνέδριο της Βιέννης το 1815 η Ρωσία απαίτησε το σύνολο του αρχειακού υλικού που σχετιζόταν με την εδαφική περιφέρεια που της παραχωρήθηκε από τη Σαξονία και μάλιστα υλικό που χρονολογούνταν από το 17^ο αι. Η μεταφορά του αρχείου λόγω του όγκου του κράτησε πολλές δεκαετίες και άφησε κενά στα κρατικά αρχεία της Σαξονίας (Posner 1942).

Από τα μέσα του 19^{ου} αι., ωστόσο, παρατηρείται αλλαγή στις συμφωνίες μεταξύ των κρατών όσον αφορά τα αρχεία. Η συνθήκη ειρήνης της Βιέννης το 1866 ανάμεσα στην Αυστρία και την Ιταλία παραχώρησε στην Ιταλία τα αρχεία της παλιάς

Δημοκρατίας της Βενετίας που είχαν μεταφερθεί στη Βιέννη. Ωστόσο, και τα δύο μέρη «υποσχέθηκαν να επιτρέψουν πιστά αντίγραφα διοικητικών και πολιτικών εγγράφων, σημαντικών για τα εδάφη που θα παρέμεναν στην κατοχή του ενός ή του άλλου αντίστοιχα και τα οποία δε θα μπορούσαν να αποσπαστούν από τα αρχεία στα οποία ανήκαν» (Posner 1942 : 148). Κατά τον Posner αυτή η διάταξη αποτελεί την πρώτη έκφανση της αρχής του σεβασμού στις πηγές που συναντάται σε διεθνή νόμο. Κάτω από την ίδια αρχή έγινε και η παράδοση των αρχείων των επαρχιών της Αλσατίας και της Λωρραίνης στη Γερμανία μετά την προσάρτησή τους με βάση τη συνθήκη της Φρανκφούρτης του 1871 : το άρθρο 3 προέβλεψε την επιστροφή όσων αρχείων είχαν απομακρυνθεί από τις εν λόγω περιοχές και άρα μόνο τοπικό αρχειακό υλικό θα παραδιδόταν χωρίς να διασπάσουν πηγές σε κεντρικά αρχεία έξω από αυτές.

Σύμφωνα με τον Posner η πιο δύσκολη περίπτωση συμφωνίας παράδοσης και μεταφοράς αρχείων ανάμεσα σε ηττημένους και κατακτητές ήταν αυτή που αφορούσε τη διάλυση της μοναρχίας των Αψβούργων. Οι κληρονόμοι της πάλαι ποτέ ισχυρής Αυστριακής Αυτοκρατορίας επιδίωκαν να προσαρτήσουν όλα τα αρχεία της για ιστορικούς και διοικητικούς λόγους, ενώ η τελευταία ήταν αποφασισμένη να μη διαλύσει τις πηγές των αρχείων που στεγάζονταν στη Βιέννη με το επιχείρημα της διατήρησης της αρχής της προέλευσης. Μετά από πολλές και μακρές διαπραγματεύσεις η Αυστρία υποσχέθηκε να παραδώσει από τα κεντρικά της αποθετήρια στα διάδοχα κράτη όλα τα έγγραφα που αφορούσαν τα νεοαποκτηθέντα από αυτά εδάφη της περιόδου 1888 ως 1918. Τα τεχνικά προβλήματα που προέκυψαν ήταν πολλά και αρκετές φορές χρειάστηκε να μεταβούν στη Βιέννη ειδικές αποστολές με σκοπό το διαχωρισμό των αρχείων. Στο σημείο αυτό ο Posner αναρωτιέται αν τα διάδοχα κράτη ωφελήθηκαν από την κατοχή σπαραγμάτων αρχείων, αποσχισμένων από τις πηγές τους και ακατάλληλα για χρήση από τη στιγμή που τα εργαλεία έρευνάς τους παρέμειναν στη Βιέννη (Posner 1942 : 152).

2.2. Ο Μέγας Ναπολέων και τα αρχεία των κατακτημένων χωρών

Μία περίπτωση κατάσχεσης και μεταφοράς αρχείων που έφτασε τα όρια της λεηλασίας ήταν εκείνη του Ναπολέοντα Βοναπάρτη. Λίγους μήνες μετά την ανακήρυξή του σε αυτοκράτορα το 1804 ο Ναπολέων μετονόμασε τα γαλλικά Εθνικά Αρχεία σε Αρχεία της Αυτοκρατορίας και διόρισε στη θέση του Διευθυντή τον

Pierre-Claude-Francois Daunou σε αντικατάσταση του Armand-Gaston Camus που μόλις είχε πεθάνει.⁸ Οραματιζόταν τη συγκέντρωση όλων των αρχείων των ευρωπαϊκών πρωτευουσών σε ένα κεντρικό αρχείο που θα χτιζόταν στο Παρίσι στην αριστερή όχθη του Σηκουάνα, το Palais des Archives. Μέχρι την αποπεράτωσή του τα εν λόγω αρχεία θα στέλνονταν στο Palais Soubise στο Παρίσι (Cuccia 2013 · Milligan 2005 · Kecskemeti 1992).

Ο Ναπολέων βρέθηκε κοντά στην υλοποίηση του οράματος αυτού όταν στις 14 Οκτωβρίου 1809 η συνθήκη ειρήνης μεταξύ της νικήτριας Γαλλίας και της ηττημένης Αυστρίας προέβλεψε ότι τα αρχεία που αφορούσαν τα εδάφη που περνούσαν υπό γαλλικό έλεγχο έπρεπε να παραχωρηθούν στους νικητές (Donato 2015). Στόχος του ήταν να συγκεντρώσει τα αρχεία της Αγίας Έδρας, τα γερμανικά αυτοκρατορικά της Βιέννης, τα αρχεία των Simancas του Ισπανικού Βασιλείου και τα αρχεία των επαρχιών που κατέκτησε η Γαλλία όπως το Βέλγιο και το Πεδεμόντιο (Kecskemeti 1992).

Τον Ιανουάριο του 1810 λίγους μήνες μετά την κατάκτηση της Ρώμης ο Ναπολέων διέταξε να συσκευαστούν όλα τα αρχεία της Αγίας Έδρας και να σταλούν στη Γαλλία με συνοδεία ασφάλειας. Συνολικά 3.239 κιβώτια με παπικά έγγραφα έφτασαν στο Παρίσι, ενώ λίγα χάθηκαν στο δρόμο.⁹ Χιλιάδες, επίσης, κιβώτια κατέφθασαν από τη Βιέννη, από την Ισπανία, από τη Γερμανία, από τις ιταλικές πόλεις, όπως τη Σιένα, την Πίζα, την Πάρμα, τη Βενετία και τις πρώην βενετσιάνικες κτήσεις της Δαλματίας και της Ιλλυρίας που περνούσαν από το Βασίλειο της Ιταλίας στη Γαλλία. Επρόκειτο για έγγραφα διπλωματικά, νομικά, φορολογικά και θρησκευτικά.¹⁰

Για την επιτυχία του εγχειρήματος συστάθηκαν δύο επιτροπές αρχειοθετών και ανθρώπων των Γραμμάτων, η *Commission allemande* και η *Commission italienne* για την υποδοχή του γερμανικού και ιταλικού αρχειακού υλικού αντίστοιχα, ενώ ο ίδιος ο Daunou επισκέφτηκε την Ιταλία το 1811, για να επιλέξει το υλικό που θα ερχόταν στο Παρίσι (Donato 2017). Τα κριτήρια επιλογής των αρχείων με βάση τον

⁸ Ο Pierre-Claude-Francois Daunou ηγήθηκε των Εθνικών Αρχείων της Γαλλίας το 1804-1816 και 1830-1840 (Kecskemeti 1992). Ανήκε στους Ιδεολόγους με πολιτική δράση στη μετά -Θερμιδοριανή Γαλλία (Donato 2017)

⁹ Στη διάρκεια της διαδρομής της αποστολής από την Ιταλία στο Παρίσι, οκτώ κιβώτια έπεσαν σε χαντάκι κοντά στην πόλη Susa, ενώ δύο βαγόνια χάθηκαν σε πλημμύρα στο Borgo San Donnino (Cuccia 2016 : 70)

¹⁰ Συνολικά 35.000 κουτιά, 15.556 μπαούλα και 12.049 φάκελοι έφτασαν στο Παρίσι (Brichford 1989 : 61).

Daupou ήταν το ιστορικό ενδιαφέρον που απέρρεε από το πρόσωπο που αφορούσε το αρχείο ή την αρχαιότητά του, την πρακτική χρησιμότητα που είχε για την κυβέρνηση και το κέρδος που θα προέκυπτε από τίτλους, π.χ. ιδιοκτησιών (Donato 2017).

Ο Daupou προχώρησε στην εκ νέου ταξινόμηση των νεοεισερχόμενων ξένων αρχείων συνεχίζοντας και εφαρμόζοντας τη θεματική ταξινόμηση του προκατόχου του Camus. Τα αρχεία χωρίστηκαν σε τμήματα διακριτά με βάση τα γράμματα της αλφαβήτου. Για παράδειγμα, στη τμήμα C σχηματίστηκαν συλλογές από αρχεία της Ρώμης. Τα αρχεία της Βιέννης ταξινομήθηκαν σε κατηγορίες: αρχεία πολιτικά, δικαστικά, διοικητικά. Το τελικό σχέδιο ήταν να δημιουργηθεί ένα αρχείο, που σαν μουσείο της παγκόσμιας ιστορίας, θα εμπεριείχε ένα τμήμα της Ισπανίας, της Ιταλίας, της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, των Κάτω Χωρών και βέβαια της Γαλλίας (Donato 2017).

Μαζί με το υλικό έφτασαν στο Παρίσι και πολλά εργαλεία έρευνας: τα αρχεία της Ρώμης συνόδευαν 2.153 ευρετήρια ή κατάλογοι. Ωστόσο, ο Daupou προχώρησε σε νέα ευρετήρια -ανάλογα με τις κάρτες του δελτιοκαταλόγου των βιβλιοθηκών που ήταν σε ισχύ εκείνη την εποχή στη Γαλλία- αναγράφοντας επάνω σε τετράγωνα χαρτιά (filing cards) σημεία πρόσβασης που συνέδεαν το φάκελο, τον αριθμό του κάθε αντικειμένου και του κυτίου και κάποιες επιπλέον πληροφορίες αν το υλικό είχε ιστορικό ενδιαφέρον.¹¹ Σύμφωνα με τον Cuccia ο Daupou αστόχησε στην ταξινόμηση των παπικών εγγράφων, γιατί έχασε τον έλεγχο του τεράστιου εγχειρήματος και έτσι η συλλογή του Αρχείου του Βατικανού έχασε την ακεραιότητά της. Επιπλέον, επειδή έδωσε τη δυνατότητα στους διανοητές της εποχής να έχουν πρόσβαση στα παπικά έγγραφα που ήταν μέχρι πριν απρόσιτα, πολλά έγιναν αντικείμενο δανεισμού όχι όμως και επιστροφής (Cuccia 2013).

Με την ήττα του Ναπολέοντα το 1814 η Γαλλία συμφώνησε να επιστρέψει το σύνολο των αρχείων που είχε αφαιρέσει, όπως επέβαλε η Συνθήκη των Παρισίων. Κάποια αρχεία επεστράφησαν αμέσως, όπως τα βελγικά αρχεία που ανέκτησε η Ολλανδία · κάποια καθυστέρησαν λόγω της περιόδου των 100 Ημερών του Ναπολέοντα που διέκοψε προσωρινά τη Συνθήκη των Παρισίων (Kecskemeti 1992). Όταν η ειρήνη αποκαταστάθηκε το καλοκαίρι του 1815, δρομολογήθηκε και η επιστροφή των αρχείων στην Αυστρία, την Ισπανία και το Βατικανό.

¹¹ Οι κάρτες αυτές προέρχονταν από τις τράπουλες και ήταν σε χρήση το 1791 στις βιβλιοθήκες της Γαλλίας. Η Donato υποθέτει ότι ο Daupou ως βιβλιοθηκονόμος που ήταν γνώριζε καλά τη διαχείριση της πληροφορίας (Donato 2017 : 92). Βλ. Hopkins, J. (1992) "The 1791 French Cataloging Code and the Origins of the Cards Catalog" *Libraries and Culture* 27, no. 4: 378– 404.

Σύμφωνα με τον Daupou η μεταφορά των αρχείων της Αγίας Έδρας – συνολικά 820 τόνων εγγράφων – από τη Ρώμη στο Παρίσι πέντε χρόνια νωρίτερα είχε κοστίσει περισσότερο από 600 φράγκα (Kecskemeti 1992 : 135). Όμως το 1815 λόγω της οικονομικής κρίσης εξαιτίας των πολέμων τα μεταφορικά κόστιζαν ακριβότερα και ούτε ο Γάλλος Βασιλιάς ούτε ο Πάπας είχαν τη δυνατότητα να πληρώσουν το υπέρογκο ποσό. Τελικά, αποφασίστηκε να μεταφερθεί πίσω στην Ιταλία το πιο σημαντικό υλικό που είχε ανάγκη το Βατικανό και που ήθελε να συμπέσει η επιστροφή του χρονικά με την απελευθέρωση του Πάπα Πίου του VII από το Παρίσι. Η αποκατασταθείσα βασιλική κυβέρνηση της Γαλλίας συμφώνησε να δώσει στον παπικό αρχειοθέτη Marino Marini 60.000 φράγκα για να μεταφέρει τα αρχεία πίσω στη Ρώμη. Εκείνος, όμως, γνωρίζοντας πως τα χρήματα δεν έφταναν, ζήτησε άλλα 40.000 · η κυβέρνηση τότε τον συμβούλεψε να πουλήσει τα λιγότερο χρήσιμα έγγραφα, ώστε να πληρώσει τη μεταφορά των υπόλοιπων (Cuccia 2013 : 71). Πράγματι, εκατοντάδες αρχεία πουλήθηκαν σε κρεοπωλεία και οπωροπαντοπωλεία, ενώ κάποια από αυτά αγοράστηκαν από τη γαλλική Εθνική Βιβλιοθήκη (Kecskemeti 1992)

Η πρώτη αποστολή έφτασε στη Ρώμη το Δεκέμβριο του 1815, ενώ η τελευταία τον Ιούλιο του 1817. Οι απώλειες και οι φθορές των αρχείων ήταν μεγάλες: μερικά κιβώτια έπεσαν σε ποτάμια, άλλα καταστράφηκαν λόγω κακών καιρικών συνθηκών, κάποια χάθηκαν υπό αδιευκρίνιστες συνθήκες και όσα μπήκαν σε πλοία κατέληξαν στη θάλασσα. Η έλλειψη χρημάτων κατά την επιστροφή οδήγησε στη σύναψη κακών ιδιωτικών συμφωνιών με αποτέλεσμα σχεδόν το ένα τέταρτο με ένα τρίτο του αρχειακού υλικού που πήγε στο Παρίσι να μην επιστρέψει ποτέ στη Ρώμη. Αποτέλεσμα αυτών ήταν το γεγονός ότι μέχρι τα τέλη του 19^{ου} αι. μπορούσε κανείς να αγοράσει σε βιβλιοπωλεία στο Παρίσι σπαράγματα των αρχείων του Βατικανού (Cuccia 2013).

Αναμφίβολα το μεγαλεπήβολο σχέδιο του Ναπολέοντα ξεπερνούσε κατά πολύ τις διεθνείς συνθήκες ως ίσχυαν για τα αρχεία και πρέπει να ιδωθεί υπό το πρίσμα του οράματός του να ιδρύσει μια αυτοκρατορία που θα επιζούσε και μετά τον ίδιο. Ο Ναπολέων ήθελε μια ισχυρή ιστορική νομιμότητα της νεοσύστατης Αυτοκρατορίας και η κατοχή αρχείων είχε πάντοτε μια πολύ ισχυρή συμβολική διάσταση: ήταν πηγή νομιμότητας. Τα αρχεία που μετέφερε σίγουρα είχαν πρακτική χρησιμότητα, καθώς έκαναν δυνατή τη διαχείριση των κατακτημένων εδαφών. Είχαν, όμως, και μια συμβολική αξία: επέτρεψαν να διακηρύξουν ότι κληρονόμος της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας δεν

ήταν η Αυτοκρατορία της Αυστρίας αλλά η Συνομοσπονδία του Ρήνου που σχηματίστηκε από τον Ναπολέοντα μετά τη νίκη του στο Austerlitz το 1805. Επιθυμώντας να κόψει τους υφιστάμενους δεσμούς μεταξύ των εδαφών της πρώην Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και της Αυστριακής Αυτοκρατορίας με το να μεταφέρει τα αρχεία από τη Βιέννη στο Παρίσι καταργούσε την ιστορική μνήμη των προσαρτημένων εδαφών. Επιπλέον, χάρη στις κατασχέσεις και των έργων τέχνης, ο Ναπολέων ήθελε το Παρίσι να γίνει η πολιτιστική πρωτεύουσα της Ευρώπης (Donato 2015).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΟΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΣΤΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΤΟ 19^ο ΑΙΩΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σε όλο το α' μισό του 19^{ου} αι. η χρήση των εθνικών αρχείων για ιστορική έρευνα ήταν πολύ μικρή. Στην πλειονότητά τους μέχρι τότε τα αρχεία ήταν συνδεδεμένα με τις λειτουργίες του κράτους και ως εκ τούτου με τη χρήση τους αποκλειστικά από τους κρατικούς αξιωματούχους. Είναι γεγονός ότι ο γαλλικός νόμος του 1974 που ίδρυσε τα εθνικά αρχεία δεν συνέδεσε τη χρήση τους από το έθνος με την ιστορία. Αυτό φάνηκε και στο νόμο του 1794 και στο νόμο του 1796 σύμφωνα με τους οποίους τα έγγραφα που θεωρήθηκε ότι είχαν ιστορικό ενδιαφέρον εστάλησαν στις βιβλιοθήκες. Ωστόσο, από το 1830 το αυξανόμενο ενδιαφέρον των ιστορικών έκανε εμφανή την ιστορική αποστολή των εθνικών αρχείων και, μάλιστα, στη Γαλλία ιδρύθηκε το Ιστορικό Τμήμα (*section historique*) εντός των Εθνικών Αρχείων με προϊστάμενο τον ιστορικό Jules Michelet (Verschaffel 2012).

Η είσοδος των ιστορικών στα αρχεία, διστακτική στην αρχή, επρόκειτο να αλλάξει την οργάνωση των Αρχείων από το ωράριο λειτουργίας τους μέχρι την ταξινόμηση του υλικού τους. Στη Γαλλία μέχρι το 1845 που δημιουργήθηκε το δημόσιο αναγνωστήριο, οι επισκέπτες των Αρχείων παρέμεναν στα γραφεία του προσωπικού. Ο νόμος του 1855 σε αντίθεση με τους ιδιώτες για τους οποίους δεν έκανε αναφορά, ενθάρρυνε την πρόσβαση στα αρχεία στους σπουδαστές και τους αποφοίτους της Ecole des Chartes, στους ακαδημαϊκούς και στα μέλη του Institute of France (Milligan 2005 · Verschaffel 2012).

Έτσι, τα εθνικά αρχεία έγιναν βαθμιαία πόλος έλξης των ιστορικών και μάλιστα αυτών που επρόκειτο να συγγράψουν εθνικές ιστορίες υπό το πνεύμα του Εθνικισμού που κυριάρχησε στην Ευρώπη τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα. Η ίδρυση των εθνικών αρχείων συνδέθηκε με την ανάπτυξη της εθνικής συνείδησης και τη διαδικασία της κατασκευής του έθνους – κράτους που έλαβε χώρα στις αρχές του 19^{ου} αι. Αυτή η διαδικασία απαιτούσε τη συγγραφή εθνικών ιστοριών που στηρίζονταν στην αφήγηση του εθνικού παρελθόντος και την εκλαΐκευσή τους ως ένας τρόπος νομιμοποίησης της ύπαρξης και της ανεξαρτησίας των νέων κρατών. Τα αρχειακά τεκμήρια που θεωρήθηκαν περιουσία του κράτους θεωρήθηκαν αυθεντικές

πηγές γνώσης της ιστορίας των λαών και αφενός συμβόλιζαν την ανεξαρτησία του έθνους, αφετέρου διασφάλιζαν την αξιοπιστία της ιστορικής έρευνας (Berger 2013 · Verschaffel 2012).

Τα αρχεία συνδέθηκαν επομένως με την ιστορία και τους ιστορικούς και αυτή η σύνδεση πραγματοποιήθηκε από πρωτοπόρους της ιστορικής αρχειακής έρευνας, όπως ο Leopold von Ranke, που την καθιέρωσε. Η νέα χρήση των αρχείων πλην της διοικητικής χρήσης που κυριαρχούσε μέχρι τότε προϋπέθετε τη μετατόπιση από το αρχείο ως απόκρυφη και αποκλειστική σφαίρα του κράτους σε ένα ημι-ανοιχτό ερευνητικό ίδρυμα για ιστορικούς (Steglich 2021). Μέχρι να συμβεί όμως αυτό ιστορικοί σαν τον Ranke αντιμετώπισαν τη δυσπιστία της κρατικής εξουσίας στο άνοιγμα των αρχείων και χρειάστηκε να υπερπηδήσουν εμπόδια για να έχουν πρόσβαση σε αυτά (Müller 2012). Προς τα τέλη του 19^{ου} αι. η σύνδεση των αρχείων με την ιστορία αφενός ανέδειξε την επιστημοσύνη της ιστοριογραφίας αφετέρου διαμόρφωσε τον επαγγελματία ιστορικό. Σε αυτό, όμως, διαδραμάτισε μεγάλο ρόλο η ανάπτυξη και εξέλιξη της αρχειακής μεθόδου και πρακτικής που παρατηρήθηκε την ίδια εποχή, για να ικανοποιήσει τις ανάγκες της κοινότητας των ιστορικών (Verschaffel 2012).

Το κεφάλαιο εξετάζει τις συνθήκες εισόδου των ιστορικών του 19^{ου} αι. στα κρατικά αποθετήρια της Αυστρίας και Γερμανίας και τις προϋποθέσεις χρήσης των αρχείων που τους επιβάλλονταν. Κεντρική μορφή αποτελεί ο Leopold von Ranke ο οποίος ταξίδεψε στα αρχεία της κεντρικής Ευρώπης και της Ιταλίας προκειμένου να εντοπίσει πηγές για το συγγραφικό του έργο. Με αφορμή τη δράση του ως συλλέκτη αρχείων το κεφάλαιο κάνει αναφορά στο εμπόριο αρχείων που διεξαγόταν στην παρηκμασμένη Βενετία του τέλους του 18^{ου} αι., ενώ περιγράφει, επίσης, τις συναισθηματικές αντιδράσεις των λογίων και ιστορικών του 19^{ου} αι. απέναντι στα φυλασσόμενα αρχεία των κρατικών αποθετηρίων.

3.1. Η περίπτωση του Leopold von Ranke

Ο Leopold von Ranke γεννήθηκε στη Γερμανία το 1795. Ειδικεύτηκε στην κλασική φιλολογία στο Πανεπιστήμιο του Leipzig. Το 1824 δημοσίευσε την πρώτη του μονογραφία με τον τίτλο *History of the Latin and Teutonic nations, 1494-1514* και χάρη σε αυτό κέρδισε τη θέση του καθηγητή Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου. Από το 1827 ως το 1831 ταξίδεψε στη Γερμανία, Αυστρία και Ιταλία

αναζητώντας πηγές για το έργο του. Ενώ το πρώτο του βιβλίο βασιζόταν σε έντυπες πηγές, κατά τη διάρκεια των ταξιδιών του στην Αυστρία και την Ιταλία ανακάλυψε τα αρχεία και ανέπτυξε ένα νέο μοντέλο ιστορικής έρευνας που μετέτρεψε το αρχείο σε ένα πολύ σημαντικό σημείο παραγωγής ιστορικής γνώσης, πείθοντας τον εαυτό του ότι η ιστορία και η αρχειακή έρευνα είναι αδιαχώριστες. Όπως ισχυριζόταν, μέσα στο αρχείο ο έμπειρος ιστορικός μπορούσε να ξεχάσει τις προσωπικές του προκαταλήψεις και πολιτικές πεποιθήσεις και να γράψει αντικειμενική ιστορία. Όποιος ιστορικός δεν σκύψει πάνω από το αρχείο είτε αναπαράγει την παράδοση είτε εκθέτει τις εικασίες του (Eskildsen 2008: 437). Ζητούμενο για τον Ranke ήταν η ακριβής καταγραφή των γεγονότων μέσω της αμερόληπτης οπτικής του ιστορικού. Προϋπόθεση όμως αυτών ήταν κατά τον ίδιο ο κριτικός έλεγχος των πηγών, κάτι που εφαρμόζε και δίδασκε στους σπουδαστές του. Κατά τα πρώτα χρόνια της συγγραφής του ολοκλήρωσε τα έργα: *The conspiracy against Venice* (1831), *History of the popes* (1834-36), *History of Germany during the Reformation* (1839-47) και *the History of Prussia* (1847-8). Προς το τέλος της ζωής του έγραψε εθνικές ιστορίες για καθένα από τα μεγάλα κράτη της Ευρώπης: *History of France* (1852-61), *History of England* (1859-68) και *The German powers and the Princes' League* (1871) (Boldt 2020).

3.1.1. Ο Leopold von Ranke στη Βιέννη

Ο Ranke έφυγε για τη Βιέννη των Αψβούργων το Σεπτέμβριο του 1827 παίρνοντας άδεια από το Πανεπιστήμιο του Βερολίνου. Εκεί περίμενε πως θα έβρισκε το αρχείο των Βενετών πρεσβευτών στο σύνολό του · δε σκόπευε να το χρησιμοποιήσει σε έρευνα που θα περιοριζόταν στην ιστορία της Βενετίας αλλά θεωρούσε ότι μέσω αυτού ήταν πολύ κοντά στο να ανακαλύψει άγνωστες πτυχές της ιστορίας της Ευρώπης, καθώς ενδιαφερόταν να μελετήσει τις εξελίξεις στα ευρωπαϊκά κράτη από το 15^ο ως το 18^ο αι. (Tucci 1987). Εντόπισε τη συλλογή χειρογράφων που ανήκε στο Δόγη της Βενετικής Δημοκρατίας Mario Foscari (1696-1763) στη Βιβλιοθήκη Hofbibliothek της Βιέννης και μια άλλη στα κρατικά Αρχεία Haus-, Hof- Staatsarchiv, στα οποία η πρόσβαση δεν επιτρεπόταν σε κανέναν χωρίς την έγκριση την ανώτατης αρχής σύμφωνα με εντολή που είχε δώσει ο Prince von Metternich στον προϊστάμενο των Αρχείων (Müller 2010).

Το αρχείο Haus-, Hof- Staatsarchiv (πρώην Geheime Hausarchiv) ήταν κυβερνητική υπηρεσία της αυστριακής μοναρχίας. Είχε ιδρυθεί από τη Maria Therese το 1749 όχι για να εξυπηρετήσει το ενδιαφέρον των ιστορικών για το παρελθόν αλλά αποτελούσε αναπόσπαστο μέρος της απόρρητης κρατικής λειτουργίας, αυτής που ρύθμιζε και διασφάλιζε το καθεστώς και την έννομη τάξη. Διατηρώντας πρωτότυπα πρωτόκολλα και έγγραφα συνθηκών και συμφωνιών το εν λόγω Αρχείο εγγυόταν την κρατική σταθερότητα σε περίπτωση νομικής διαμάχης. Οποιοδήποτε ιστορικό ενδιαφέρον για το υλικό του απαιτούσε την κυβερνητική εποπτεία και τα μέτρα που λαμβάνονταν στόχευαν να εναρμονίσουν τα συμφέροντα του κράτους με τη δευτερογενή χρήση του αρχείου. Ο περιορισμός της πρόσβασης σε αυτό, το ίδιο το φυλασσόμενο υλικό και η εγγύτητα του αρχείου με το κυβερνητικό σώμα αφενός αναβάθμιζε την επαγγελματική θέση του χρήστη του στον ακαδημαϊκό χώρο, αφετέρου για τον ιστορικό που αναζητούσε πηγές εγγυόταν αυθεντικότητα του υλικού και ως εκ τούτου την αντικειμενικότητα και την ιστορική αλήθεια (Müller 2010).

Ο Ranke δεν υπέβαλε αίτημα για άδεια χρήσης των αρχείων πριν φύγει από το Βερολίνο αλλά το έκανε όταν έφτασε στη Βιέννη (Müller 2010). Προσπάθησε να καλλιεργήσει επαφές τόσο με κρατικούς αξιωματούχους όσο και με οικογένειες ευγενών που ασκούσαν πολιτική επιρροή, ώστε να του ανοίξουν οι πόρτες των Αρχείων. Η φήμη του ως ακαδημαϊκού δεν τον βοήθησε να περάσει το κατώφλι των αυστριακών κρατικών αρχείων. Παρά τις αρχικές θετικές ενδείξεις που είχε από διάφορους Αυστριακούς αξιωματούχους και τη διαμεσολάβηση ενός Πρώσου διπλωμάτη η απάντηση του διευθυντή των Αρχείων, Josef Knechtel, ήταν αρνητική. Η δικαιολογία ήταν ότι επρόκειτο για έναν ξένο που αναζητούσε πληροφορίες για τη νεότερη ιστορία. Έτσι, μετά την αρχική αρνητική απάντηση στο αίτημά του και επειδή ένα μεγάλο μέρος των αρχείων παρέμενε μη προσβάσιμο, ο Ranke κατάλαβε ότι χρειαζόταν την υποστήριξη υψηλά ιστάμενων προσώπων. Με συστατική επιστολή από τον Heinrich von Kamptz, τον Πρώσο Υπουργό Δικαιοσύνης, κατάφερε να επικοινωνήσει απευθείας με τον Friedrich von Gentz, σύμβουλο του Υπουργού Εξωτερικών, Prince Klemens von Metternich, ο οποίος διαβεβαίωσε την κυβερνητική αρχή για τις αληθείς προθέσεις και την επαγγελματική ιδιότητά του.¹² Προηγουμένως

¹² Ο Friedrich von Gentz είχε υπάρξει γραμματέας του Συμβουλίου της Βιέννης και ένας από τους εισηγητές της Διακήρυξης του Carlsbad του 1819 με το οποίο περιορίστηκε η ελευθερία του Τύπου και εκείνη των Πανεπιστημίων (Eskildsen 2008)

ο Ranke είχε δώσει στον Gentz ένα χαρτί όπου περιέγραφε αναλυτικά τι αναζητούσε στα Αρχεία. Παρά τα παράπονα του Knechtel, ο οποίος θεωρούσε υπερβολικά τα προνόμια του Ranke στη χρήση των αρχείων σε σύγκριση με Αυστριακούς ιστορικούς, ο Prince von Metternich χορήγησε στον Ranke την πολυπόθητη άδεια (Eskildsen 2008 · Müller 2010). Ωστόσο, η αρχειακή πολιτική των Αυστριακών καθυστέρησε την αρχειακή έρευνα του Ranke, καθώς η αίτηση για άδεια ήταν μια χρονοβόρα διαδικασία. Αναγκάστηκε πολλές φορές να προσαρμόσει την στρατηγική της έρευνάς του στις κυβερνητικές αποφάσεις και τελικά παρέτεινε την παραμονή του στο εξωτερικό όπου και έμεινε συνολικά τριάνμισι χρόνια.

3.1.2. *Ο Leopold von Ranke στη Βενετία*

Τον Οκτώβριο του 1828 ο Ranke επισκέφτηκε τη Βενετία προκειμένου να συνεχίσει την έρευνά του στις εκεί φυλασσόμενες εκθέσεις των Βενετών πρεσβευτών στα πρόσφατα ιδρυθέντα Κρατικά Αρχεία. Επειδή δεν του επιτράπηκε να τις μελετήσει έγραψε στον Gentz μιας και η Βενετία βρισκόταν υπό τον έλεγχο της Αυστρίας, για να μεσολαβήσει ξανά¹³. Ωστόσο, λόγω της απόστασης ο Gentz δεν μπορούσε προσωπικά να ελέγξει την εργασία του Ranke, ώστε να αποφανθεί θετικά στο αίτημα του τελευταίου και έτσι ξεκίνησε μια χρονοβόρα γραφειοκρατική διαδικασία προκειμένου να εξεταστεί το αίτημα του ιστορικού. Περιμένοντας την άδεια ξεκίνησε την έρευνά του στη Μαρκιανή Βιβλιοθήκη, όπου βρήκε τις συνθήκες έρευνας πολύ καλές σε αντίθεση με τους περιορισμούς στα Κρατικά Αρχεία (Tucci 1987 · Müller 2010). Το Νοέμβριο λόγω της μεγάλης καθυστέρησης της αποδοχής της άδειας ο Ranke δοθείσης της ευκαιρίας και του χρόνου που είχε επισκέφτηκε τις πόλεις του Βένετο προκειμένου να εξερευνήσει τις εκεί βιβλιοθήκες και τα Αρχεία και στη συνέχεια για τον ίδιο λόγο επισκέφτηκε τη Ρώμη. Το καλοκαίρι του 1829 έγραψε από τη Ρώμη στο φίλο του Heinrich Ritter ότι είχε γίνει δεκτό το αίτημά του να χρησιμοποιήσει το αρχείο της Βενετίας (Müller 2010). Η αυστριακή κυβέρνηση είχε παρακάμψει τους τοπικούς αρχειοφύλακες και του παραχώρησε την εξουσιοδότηση να δει όλα τα έγγραφα που χρονολογούνταν πριν από τη Γαλλική Επανάσταση αλλά όχι τα μετέπειτα (Eskildsen 2008). Ωστόσο, κάθε αντίγραφο και

¹³ Επισκεπτόμενος τα Αρχεία έγραψε στον εκδότη του στις 12 Οκτωβρίου με παράπονο γιατί δεν του επέτρεπαν να μελετήσει τις εκθέσεις των πρεσβευτών: «Η ματιά μου από μακριά διέκρινε το θησαυρό μου, τις διπλωματικές εκθέσεις, να κείτονται σε μια γωνία, πολύ λίγο προφυλαγμένες, χωρίς κάλυμμα, δεμένες με σπάγκο, σε ακαταστασία και χωρίς τη δυνατότητα άμεσης πρόσβασης» (Eskildsen 2008: 445 · Müller 2010 : 120).

κάθε σημείωση που θα έκανε έπρεπε να επικυρωθεί από τον διευθυντή των αρχείων (Tucci 1987).

Αυτός ο περιορισμός στην έρευνα των αρχειακών πηγών είχε πολιτική αφετηρία και βάση: και στη Βιέννη και στη Βενετία που βρίσκονταν υπό αυστριακό έλεγχο μετά την ήττα του Ναπολέοντα, υπήρχε δυσπιστία απέναντι σε κάθε ξένο που θα μπορούσε να φέρει στη δημοσιότητα απόρρητες κρατικές πληροφορίες. Το Συμβούλιο της Βιέννης του 1815 αποκατέστησε την καθεστηκυία τάξη στην Ευρώπη αλλά γνώριζε πολύ καλά τις αλλαγές που επήλθαν κατά τη διάρκεια του ναπολεόντειου ιμπεριαλισμού στην Κεντρική Ευρώπη. Νέα κρατίδια είχαν ιδρυθεί, άλλα είχαν μεγαλώσει και άλλα ενσωματώθηκαν. Η πολιτική ανισορροπία που επηρέασε τον πολιτικό χάρτη της Ευρώπης είχε επίδραση και στα αρχεία των σχετικών κρατών: μια παράμετρος των εχθροπραξιών στη διάρκεια των ναπολεόντειων πολέμων ήταν η λεηλασία των κρατικών αρχείων και η μεταφορά και παράνομη οικειοποίηση του κρατικού αρχειακού υλικού των ηττημένων κρατών¹⁴. Οι νέοι κάτοχοι αυτών των αρχείων, κατά συνέπεια, δε γνώριζαν τίποτα για το περιεχόμενό τους, γεγονός που έφερνε την κρατική διοίκηση σε δύσκολη θέση: καθήκον της ήταν να καταπνίξει κάθε σκανδαλώδη αποκάλυψη που υπέσκαπτε τη νομιμότητα της μοναρχίας και τις εδαφικές και δημοσιονομικές της αξιώσεις (Müller 2010 · Tucci 1987).

Το ταξίδι του Ranke στη Βενετία έγινε στο πλαίσιο της παράτασης της αρχειακής του έρευνας εξαιτίας της αυστηρής αρχειακής πολιτικής της Αυστρίας. Δεν ήταν όμως μόνο αυτή η καθυστέρηση στην έρευνά του η μόνη συνέπεια της κρατικής αρχειακής πολιτικής. Ήταν και το γεγονός ότι η είσοδος στα κρατικά αρχεία είχε συνέπειες στις σχέσεις του με την αυστριακή κυβέρνηση. Ο Ranke δεν ξεχνούσε ποτέ ότι ήταν αποδέκτης της καλής διάθεσης και της χάρης που του δόθηκε από τον Klemens von Metternich. Συνεπώς, ήξερε πολύ καλά τις υποχρεώσεις του απέναντι στην αυστριακή κυβέρνηση, αφού η μεσολάβηση του Friedrich von Gentz δεν του άνοιξε το δρόμο μόνο για τα αρχεία της Βιέννης αλλά και της Βενετίας. Αφού διαβεβαίωσε λοιπόν την αυστριακή κυβέρνηση για την ακίνδυνη φύση της έρευνάς του, διακήρυξε την πίστη και την αφοσίωση του σε αυτήν (Müller 2010). Δήλωσε, μάλιστα, σε αυστριακό φίλο του ότι εκτιμούσε βαθύτατα τον Prince Metternich που αυθόρμητα του επέτρεψε την είσοδο στα κρατικά αρχεία, ενώ στο βιβλίο του το 1831

¹⁴ Για παράδειγμα, κάποια τμήματα του αρχείου της πρώην Βενετικής Δημοκρατίας βρίσκονταν στο Παρίσι, στη Βιέννη και βέβαια στη Βενετία (Müller 2010)

εξέφρασε δημόσιες ευχαριστίες προς την αυστριακή κυβέρνηση. Σύμφωνα με τον K. Eskildsen, «η χάρη που του έκαναν ο Metternich και ο Gentz δεν οφειλόταν στη χωρίς όρους αγάπη για την ακαδημαϊκή ελευθερία. Ακόμη κι αν ο Ranke προτιμούσε να βλέπει την ιστορική του συγγραφή ανεξάρτητη από την πολιτική, ήξερε καλά ότι η Βιέννη περίμενε κάποιες εγγυήσεις, ειδικά την εποχή εκείνη που τα επαναστατικά πάθη διέτρεχαν όλη την Ευρώπη» (Eskildsen 2008: 446).

Από τον Αύγουστο μέχρι τον Δεκέμβριο του 1830 και ενόσω βρισκόταν στη Βενετία ο Ranke συνέγραψε το βιβλίο *Ueber die Verschwörung gegen Venedig im Jahre 1618* με θέμα τη συνωμοσία εναντίον της Βενετίας το 1618 και για το οποίο βασίστηκε στη μελέτη των αρχείων που βρήκε στην Ιταλία και την Αυστρία. Το βιβλίο αυτό, αν και δεν είχε σχέση με την πολιτική κατάσταση της εποχής και δη την Ιουλιανή Επανάσταση, επρόκειτο να αλλάξει τη σύγχρονη ιστοριογραφία. Με αυτό ο Ranke υποδείκνυε τον τρόπο με τον οποίο οι ιστορικοί έπρεπε να εργάζονται και καθιέρωσε το αρχείο ως την πιο σημαντική πηγή ιστορικής γνώσης. Τα αμέσως επόμενα χρόνια ο Ranke απέκτησε τη φήμη του κορυφαίου Γερμανού ιστορικού και μέχρι το τέλος του αιώνα είχε καθιερωθεί ως ο πατέρας της επιστήμης της Ιστορίας (Eskildsen 2008).

3.2. Το εμπόριο αρχείων στη Βενετία

Σε αντίθεση με τους αυστηρούς περιορισμούς που επιβάλλονταν στα δημόσια αρχεία, σε μεγάλες πόλεις της Ιταλίας, όπως στη Ρώμη και στη Βενετία, το εμπόριο των χειρόγραφων εγγράφων άνθιζε. Μέχρι το 1713 μερικές από τις απόρρητες διπλωματικές εκθέσεις είχαν πουληθεί και μάλιστα πριν από την πτώση της Δημοκρατίας της Βενετίας, το 1797, κάποιες είχαν δημοσιευτεί (Tucci 1987). Όταν η Βενετία έγινε επαρχία της αυστριακής αυτοκρατορίας, το 1815, επειδή δεν υπήρχε μια ανεξάρτητη κυβέρνηση να ενδιαφέρεται να διατηρήσει τα μυστικά της, τα βενετικά αρχεία ήταν ανοιχτά σε όλο τον κόσμο, σε μια εποχή που κανένα κρατικό αρχείο δεν παρείχε πλήρη πρόσβαση στα αρχεία του (Muir 1987).

Η Βενετία, εξάλλου, ήταν παραδοσιακά ένα σπουδαίο κέντρο αγοράς παλαιών βιβλίων, εντύπων και χειρογράφων ήδη από τις αρχές του 18^{ου} αι. Υπήρχαν πολλά βιβλιοπωλεία στα οποία σύχναζαν τόσο η τοπική αριστοκρατία όσο και ξένοι. Αυτή η πλούσια αγορά βιβλίου τράβηξε το ενδιαφέρον της κυβέρνησης και το 1794 η Δημοκρατία της Βενετίας απέκτησε ένα μέρος της μεγάλης συλλογής του Γερμανού εμπόρου βιβλίων Amadeus Gottlieb Schweyer -που ζούσε στη Βενετία με το τοπικό

όνομα Amedeo Svaizer- ο οποίος είχε συγκεντρώσει χιλιάδες χειρόγραφα και βιβλία κοινωνικού και πολιτικού ενδιαφέροντος για τη Βενετία (Tucci 1987).

Μετά την πτώση της Βενετικής Δημοκρατίας το εμπόριο παλαιών βιβλίων αναπτύχθηκε περισσότερο, γιατί πολλά αρχεία που μέχρι πριν θεωρούνταν πολύτιμα μετακινήθηκαν με το πρόσχημα να μη λεηλατηθούν από το πλήθος και είτε πολτοποιήθηκαν είτε πουλήθηκαν. Η διάλυση των εκκλησιαστικών αδελφοτήτων που διατάχθηκε από την ναπολεόντεια κυβέρνηση έδωσε μεγαλύτερη ώθηση στο εμπόριο παλαιών βιβλίων, καθώς τα έγγραφα που διατηρούνταν στις βιβλιοθήκες τους είτε πουλήθηκαν μυστικά από τα ίδια τα μέλη των αδελφοτήτων είτε λεηλατήθηκαν από το πλήθος, όπως έγινε στη Βιβλιοθήκη του μοναστηρίου του San Giorgio Maggiore. Ενώ οι μοναχοί μοιράστηκαν πολύτιμο υλικό μεταξύ τους, άλλα βιβλία και χειρόγραφα κατέληξαν στους ιχθυοπώλες και τους εμπόρους μπαχαρικών (Tucci 1987).

Την ίδια εποχή η πόλη γνώρισε μεγάλη οικονομική και δημογραφική κάμψη. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι απόγονοι Βενετών ευγενών πιάζονταν να εκποιήσουν αγαθά αξίας που είχαν στην κατοχή τους, όπως παλάτια, πίνακες ζωγραφικής, έπιπλα, βιβλία και ιδιωτικά έγγραφα λόγω έλλειψης χρημάτων και χώρου φύλαξής τους. Μέσα σε αυτά συμπεριλαμβάνονταν σε πολλές περιπτώσεις αντίγραφα των διπλωματικών εκθέσεων, που είχαν κληρονομήσει από τους προγόνους τους. Ωστόσο, πολλά οικογενειακά αρχεία είχαν καταστραφεί την εποχή της πτώσης της Βενετικής Δημοκρατίας αλλά και πριν από αυτήν ολόκληρες βιβλιοθήκες και αρχεία είχαν πουληθεί μαζί με έργα τέχνης (Muir, 1987).

Συνέπεια των παραπάνω ήταν η διαμόρφωση μιας τεράστιας αγοράς βιβλίων και αρχείων την οποία έλεγχαν πολυάριθμοι βιβλιοπώλες. Ένας σημαντικός αριθμός βιβλίων και αρχείων με πίνακες και άλλα αντικείμενα εκθέτονταν προς πώληση σε χαμηλές τιμές και όχι μόνο σε βιβλιοπωλεία αλλά και σε πάγκους σε όλη την πόλη. Αγοραστές ήταν πρωτίστως ξένοι λόγιοι, συλλέκτες, φιλότεχνοι και νεόπλουτοι οι οποίοι ήθελαν να επενδύουν σε έργα τέχνης, ώστε να τα επιδεικνύουν σαν σύμβολα της ανερχόμενης δύναμής τους. Βαθμιαία η μεγάλη προσφορά αγοράς παλαιών βιβλίων και αρχείων προσέλκυσε ανθρώπους όλων των κοινωνικών τάξεων οι οποίοι ενδιαφέρονταν να αγοράσουν βιβλία παλιά, χειρόγραφα περίτεχνα διακοσμημένα, χρονικά, εκθέσεις, ημερολόγια, έργα λογίων ή φιλοσόφων · αντίθετα, κυβερνητικά και νομικά έγγραφα συμβόλαια και διαθήκες δεν ενδιέφεραν κανέναν και πωλούνταν με το κιλό σαν χαρτί περιτυλίγματος (Tucci 1987). Προκειμένου να ικανοποιηθούν οι

ανάγκες βιβλιοφίλων και μη, σύντομα η αγορά γέμισε από κλοπές που πραγματοποιούνταν από τους ίδιους τους βιβλιοφύλακες και τους λογίους που επικουρούνταν από την ανεπαρκή επιτήρηση και την αδυναμία ελέγχου των νέων προσκτήσεων στις βιβλιοθήκες (Tucci 1987).

Με δεδομένο ότι τα κρατικά αρχεία δεν παρείχαν πρόσβαση σε όλο το αρχειακό υλικό που διατηρούσαν, οι ιδιωτικές συλλογές και η αγορά παλαιών βιβλίων ήταν πολύ σημαντικές και προσφέρονταν για αρχειακή έρευνα (Tucci 1987). Ο Ranke αγόρασε χειρόγραφα και βιβλία στη Βενετία και στη Φλωρεντία κατά το διάστημα της παραμονής του στην ιταλική χερσόνησο ¹⁵. Στη Βενετία αγόρασε εκατό περίπου χειρόγραφα δεμένα που κάποτε ανήκαν στις οικογένειες Nani και Da Ponte από έναν βιβλιοπώλη ονόματι Adolfo Cesare. Μέσω του ίδιου βιβλιοπώλη και του καθηγητή στο Πανεπιστήμιο της Πάδοβα, Daniele Francesconi, βρήκε χειρόγραφα από τις βιβλιοθήκες των οικογενειών Dandolo, Soranzo, Gradenico και Tozzetti και συμπλήρωσε τη συλλογή αυτή με επίσημα αντίγραφα των εκθέσεων από τα κρατικά αρχεία (Muir, 1987).

Ανάμεσα στα 430 χειρόγραφα της συλλογής του Ranke ένα μεγάλο αριθμό (εκατόν είκοσι) καταλαμβάνουν οι εκθέσεις των Βενετών πρεσβευτών (*relazioni*). Πρόκειται για έγγραφα που χρονολογούνται από το τέλος του 15^{ου} ως το τέλος του 18^{ου} αι. και περιλαμβάνουν επίσημες αναφορές των πρεσβευτών, όταν επέστρεφαν πίσω στις βενετικές αρχές από τις θέσεις τους στην Ευρώπη ¹⁶. Επρόκειτο για απολογισμό του έργου τους όσο καιρό βρίσκονταν στο εξωτερικό αλλά και περιγραφή της γεωγραφίας, της δημογραφίας, της κοινωνίας, της οικονομίας, της στρατιωτικής δύναμης, των πολιτικών θεσμών της χώρας που είχαν επισκεφτεί, όπως και γενικότερο σχολιασμό της Αυλής της (Muir, 1987 · Benzoni 1987). Ρίχνουν φως όχι μόνο στις σχέσεις της Βενετίας με τα άλλα κράτη αλλά και στα εσωτερικά θέματα διαφόρων κρατών σε Ευρώπη και Μεσόγειο (Benzoni 1987 · Tucci 1987). Η αξία αυτών των εκθέσεων αναγνωρίστηκε σε όλη την Ευρώπη για την πολιτική οξυδέρκεια που εξέπεμπαν και γρήγορα τράβηξαν το ενδιαφέρον τόσο Βενετών όσο

¹⁵ Η μεγάλη συλλογή του Ranke που αποτελούνταν από 17,000 τίτλους βιβλίων, 4,000 αφίσες, 430 χειρόγραφα, πουλήθηκε από το γιο του ένα χρόνο μετά το θάνατό του, το 1887, στο Πανεπιστήμιο Syracuse. Ο ίδιος ο Ranke επιθυμούσε η συλλογή του να παραμείνει στην Πρωσία αλλά γραφειοκρατικές διαδικασίες δεν επέτρεψαν στην πρωσική κυβέρνηση να την αγοράσει (Muir, 1987 : 5)

¹⁶ Οι *relazioni* που σήμερα θεωρείται πως είναι οι πιο διάσημες πηγές της νεότερης ιστορίας της Ευρώπης χρησιμοποιήθηκαν εκτενώς από ιστορικούς σαν τον Ranke και τον Braudel (De Vivo 2011 : 26).

και ξένων που άρχισαν να τις συλλέγουν και να τις δημοσιεύουν (Muir, 1987). Ο Ranke απέκτησε την πρώτη βενετική διπλωματική έκθεση στην πόλη Gotha της Γερμανίας και το 1829 στην Πάδοβα αγόρασε άλλες εκατό (Tucci 1987). Συνολικά απέκτησε σαράντα οκτώ εκθέσεις που χρονολογούνταν από το 1500 ως το 1783. Αυτές που τον ενδιέφεραν αφορούσαν τη Ρώμη, την Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, την Ισπανία, τη Γαλλία και την Τουρκία (Benzoni 1987).

Η αγορά των βενετικών εκθέσεων εκ μέρους του ήταν αποτέλεσμα του θαυμασμού για τη Βενετία και την ιστορία της και επιθυμούσε να γράψει για λογαριασμό της γερμανικής ελίτ μια συνοπτική ιστορία της σπουδαίας αυτής πόλης (Benzoni 1987). Είχε διακαή πόθο να μελετήσει στη Βενετία, γιατί όπως έγραφε στον αδερφό του «στη Βενετία κοιμάται μια άγνωστη ιστορία της Ευρώπης» (de Vivo 2011: 28). Εμπνεύστηκε από τη μελέτη των βενετικών εκθέσεων πολλά θέματα που απασχόλησαν στη συνέχεια το έργο του: τις συνέπειες της θρησκείας στην πολιτική, την ενίσχυση της βασιλικής εξουσίας, την Ισπανική απόσυρση, την μεγαλοπρέπεια της γαλλικής μοναρχίας, την εκπληκτική άνοδο της Ολλανδίας, την ιστορία της παποσύνης, τη ρωμαλέα ζωτικότητα της Αγγλίας (Benzoni 1987). Στον πρόλογο του *Die romischen Papste in den letzten 4 Jahrhunderten* σημειώνει πως βρήκε την έμπνευση, το σκοπό και το κουράγιο να γράψει αυτό το μεγάλο έργο χάρη στη δυνατότητα που είχε να δει και να χρησιμοποιήσει τις πρωτότυπες διπλωματικές εκθέσεις (Benzoni 1987).

Εκτός από αυτό η εκτίμηση που έτρεφε για τις βενετικές εκθέσεις είχε να κάνει με τη θεωρία του για τη συγγραφή της ιστορίας. Πίστευε πως έργο του ιστορικού είναι η αντικειμενικότητα και αυτή επιτυγχάνεται όταν καταγράφει τα γεγονότα όπως ακριβώς έγιναν : *wie es eigentlich gewesen*. Αντίθετα, είναι απατηλό να μαθαίνει κανείς για ένα γεγονός στηριζόμενος σε αφηγήσεις ή φιλολογικές εκδόσεις : η ιστορική γνώση πρέπει να στηρίζεται σε πληροφόρηση από πρώτο χέρι και είναι αληθινή όταν στηρίζεται σε έγγραφα και βρίσκεται μακριά από κάθε ιδεολογία. Και επειδή θεωρούσε πως τα έγγραφα είναι αυτά που καταγράφουν τα γεγονότα όπως ακριβώς έγιναν, έσπευσε στο Βερολίνο και στη Βασιλική Βιβλιοθήκη εντόπισε μια μεγάλη συλλογή των βενετικών *relazioni*, ενώ στη συνέχεια αναζήτησε και άλλες στην ιταλική χερσόνησο (Benzoni 1987). Θεώρησε τις *relazioni* αξιόπιστες πηγές, γιατί ήταν μαρτυρίες και αποδείξεις γεγονότων που βοηθούσαν τον ιστορικό στην κατανόηση του πώς έγιναν τα πράγματα ακριβώς (Benzoni 1987). Η αξία τους για αυτόν έγκειτο στο ότι παρείχαν γνήσια και μη παραποιημένη πληροφορία. Οι

Βενετοί πρεσβευτές ήταν κατ' αυτόν αμερόληπτοι στις αναφορές τους, γιατί ήταν ουδέτεροι παρατηρητές και γραφείς αυτών που έβλεπαν στις άλλες χώρες και, επιπλέον, επειδή λειτουργούσαν υπό άκρα μυστικότητα ήταν ελεύθεροι να εκφράσουν την κριτική χωρίς να φοβούνται τυχόν αντίποινα (de Vivo 2011)¹⁷. Θεωρούσε πως η ιστορία που βασίζεται σε έγγραφα υπερνικά την αβεβαιότητα και την προκατάληψη που θεωρούσε πως διέκρινε τους ιστορικούς πριν από αυτόν (de Vivo 2011).

3.3. Η έλξη για τα αρχεία

Στα γράμματα που έστειλε ο Ranke στο φιλικό και οικογενειακό του περιβάλλον κατά τη διάρκεια των ταξιδιών του στην Αυστρία και την Ιταλία αποτυπώνεται η αγάπη του για τα αρχεία και η μεταμορφωτική επίδραση που είχε η πολύωρη παραμονή του στα διάφορα αρχειακά ιδρύματα στην κατανόηση του εαυτού του ως ιστορικού και ως ανθρώπου. Το ύφος των γραμμάτων είναι εξομολογητικό, ανεπίσημο και διασκεδαστικό. Επηρεασμένος από τα συναισθηματικού χαρακτήρα ημερολόγια ταξιδιού των Γερμανών Ρομαντικών περιέγραφε τα αρχεία με ένθερμο λόγο. Στη φίλη του Bettina von Arnim παρομοίαζε τα μεμονωμένα έγγραφα με πριγκίπισσες όμορφες που είναι καταραμένες και χρειάζονται κάποιον να τις σώσει (Smith 1995 : 1165 · Müller 2010 : 121). *«Εχθές είχα ένα γλυκό, υπέροχο φλερτ με το αντικείμενο του πόθου μου, μια όμορφη Ιταλίδα και ελπίζω να κάνουμε μαζί ένα λατινο-γερμανικό παιδί-θαύμα»* έγραψε στο φίλο του Heinrich Ritter περιγράφοντας την ιταλική συλλογή των relazioni που βρήκε στη Βιέννη (Müller 2010 : 109, Eskildsen 2008: 440, Smith 1995 : 1167). Κάποιες φορές χαρακτήριζε τον εαυτό του Κολόμβο της Βενετικής ιστορίας ή Κουκ εξαιτίας των όμορφων, ανεξερεύνητων νησιών της παγκόσμιας ιστορίας υπαινισσόμενος το άγνωστο παρελθόν που μελετούσε (Müller 2010 : 122, Eskildsen 2008: 440). Η μελέτη των αρχείων, έγραφε στον αδελφό του, τον οδηγούσε άλλοτε στη χαρά και άλλοτε στην απελπισία · κάποιες στιγμές ένιωθε την παρουσία του Θεού. Άλλοτε, χρησιμοποιώντας μια

¹⁷ Στον αντίποδα αυτής της αντίληψης του Ranke για τις relazioni βρίσκονται σύγχρονες θεωρίες που την αντικρούουν. Έτσι, θεωρούν ότι πρόκειται για κείμενα εμφανώς προμελετημένα γιατί οι πρεσβευτές μετέφεραν στους Συγκλητικούς αυτά που ήθελαν να ακούσουν ή αυτά που επέτρεπαν να ειπωθούν και αφετέρου εξηγούν ότι η σημασία που απέδωσε ο Ranke στις relazioni οφείλεται όχι στο γεγονός ότι είχαν αξία ως ιστορική πηγή αλλά γιατί ήταν διαθέσιμες στο εμπόριο και μπορούσε να τις βρει. Και ήταν διαθέσιμες, γιατί το Συμβούλιο της Βιέννης διάλεξε να μην αποκαταστήσει τη Δημοκρατία της Βενετίας (Muir, 1987 : 8-9, Benzoni 1987: 26).

μεταφορά δημοφιλή στους Γερμανούς Ρομαντικούς σύγκρινε τα αρχεία και τις βιβλιοθήκες με ορυχεία, γιατί εξάγουν αληθινό χρυσό. Η αρχειακή έρευνα τον βοήθησε να ξεπεράσει τη νοσταλγία για το σπίτι του κατά την τρίχρονη απουσία του στις βιβλιοθήκες και τα αρχεία της Ιταλίας, της Αυστρίας και της Γερμανίας. Η ιστορική έρευνα είχε γίνει σκοπός της ύπαρξής του, έγραφε στον αδελφό του (Eskildsen 2008: 441). Στα 60 του χρόνια έγραψε ότι μελέτησε τα αρχεία με τη μεγαλύτερη ευχαρίστηση που μπορεί κανείς να φανταστεί. Θεωρούσε ότι υπάρχει ικμάδα νεότητας σε αυτά, γιατί μπορείς κανείς κάθε φορά να μάθει κάτι νέο και σημαντικό και αυτό να τον κάνει να νιώσει λιγότερο γέρος. «*Από αυτά τα λουλούδια .. έβγαλα μέλι*», έγραψε (Brichford 1982: 90).

Η γερμανική φιλολογία προωθώντας την έννοια της ιστορικής απόδειξης θεωρούσε ότι τα αρχεία αποκάλυπταν γεγονότα με τα οποία οι ιστορικοί μπορούσαν με αμεροληψία και ορθολογισμό να δώσουν μια επιστημονική εξήγηση του παρελθόντος. Για το λόγο αυτό οι επισκέψεις σε αρχεία, βιβλιοθήκες και άλλα αποθετήρια ήταν επιβεβλημένη. Η μελέτη, όμως, σε αυτούς τους χώρους ήταν μια επίπονη διαδικασία: η αρχειακή έρευνα το 19^ο αι. δεν έμοιαζε με τα ταξίδια των Ευρωπαίων αριστοκρατών της ίδιας εποχής. Οι μελετητές υπέβαλλαν τον εαυτό τους σε αναρίθμητες δυσκολίες και ταλαιπωρίες αναζητώντας την επιστημονική γνώση. Η σκόνη, η υγρασία, το σκοτάδι, τα νεκρά έντομα, τα περιττώματα των τρωκτικών, τα σκουλήκια έκαναν απτή τη φθορά των αρχείων που δεν ξέφευγε της προσοχής των ερευνητών. Ο γάλλος λόγιος Eugene Burnouf που ταξίδεψε πολύ τη δεκαετία του 1830 αναζητώντας χειρόγραφα στην Ευρώπη, με ζωνρές περιγραφές στα γράμματά του αποτύπωνε «τις άυπνες νύχτες στις άμαξες, τα σκληρά κρεβάτια, το φρικτό αγγλικό φαγητό». Θύμωνε με την αποτυχία των αρχειοθετών να διατηρήσουν το σεβασμό στις πηγές με αποτέλεσμα τα γαλλικά αρχεία ακρωτηριασμένα να βρίσκονται διασκορπισμένα σε όλη τη Γαλλία και την Ευρώπη. Ο Augustin Thierry αποδίδοντας την κακή όραση στην υπερβολική μελέτη στα αρχεία και σε άλλα αποθετήρια έβλεπε τη φρενίτιδα της μελέτης του σαν εκδήλωση πατριωτικής θυσίας (Smith 1995).

Την έννοια των αρχείων συνόδευαν διάφοροι συμβολισμοί: το ταξίδι σε αυτά έμοιαζε με ανάβαση στα βουνά της Ελβετίας · η σκόνη τους τα έκανε να μοιάζουν με τους στάβλους του Αυγεία · οι αρχειοφύλακες παρομοιάζονταν με τους φύλακες του χαρμιού · η δυσανάγνωστη γραφή, οι περίεργες γλώσσες, οι μυστικοί κώδικες περιέβαλλαν τα αρχεία με ατμόσφαιρα μυστηρίου (Smith 1995 : 1166-7).

Στη μυστηριώδη ατμόσφαιρα των αρχείων συνέβαλε και η δυσκολία της πρόσβασης σε αυτά και είναι και αυτή μια από τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν οι ερευνητές. Κανονισμοί απαγόρευαν την είσοδο στα αρχεία και τις βιβλιοθήκες, στις γυναίκες, στα παιδιά και σε άνδρες που δεν είχαν τα απαραίτητα προσόντα. Οι ερευνητές, αφού κατάφερναν να μπουν στα αρχεία, συνήθως έβλεπαν ένα πολύ μικρό αριθμό εγγράφων. Τα αρχεία του Βατικανού ήταν γνωστά για την έλλειψη καταλόγου, για τα διακόσια τέσσερα σκαλιά που οδηγούσαν στα αρχεία και για την επιπλέον απόσταση ανάμεσα στα αναγνώστηρια και τον αποθηκευτικό χώρο. Οι επαναστάτες του 1848 κατέλαβαν τα εν λόγω αρχεία για να ανακαλύψουν τα υποτιθέμενα μυστικά του (Smith 1995).

Ειδικά η σκόνη των αρχείων φαίνεται πως ασκούσε σαγήνη στους ερευνητές του 19^{ου} αι. Ο ιστορικός της μεσαιωνικής Γαλλίας Charles Victor Langlois ισχυριζόταν στα τέλη του 19^{ου} αι. ότι ένα άθικτο έγγραφο σε ένα σκονισμένο αρχείο του προκαλούσε έκσταση (Kingstone 2011 : 18). Ο γάλλος ιστορικός και χαρτιστής Gabriel Hanotaux «θαμμένος στη σκόνη των παλιών περγαμηνών» δήλωνε «ότι ένιωθε έναν γλυκό πόνο να βαραίνει τη σκυφή του πλάτη» (Smith 1995 : 1168)

Όταν, το 1833, ο ιστορικός Jules Michelet περιέγραψε τις πρώτες του μέρες στα Εθνικά Αρχεία στο Παρίσι αναδιφώντας χαρτιά και περγαμηνές σημείωσε: "As I breathed their dust, I saw them rise up" (*καθώς ανέπνεα τη σκόνη τους, τους είδα να σηκώνονται*). Σήμερα παραμένει εντελώς αβέβαιο ποιος ή τι σηκώνεται στη φράση του Michelet. Φαίνεται ότι είναι η πράξη της εισπνοής του ιστορικού που δίνει ζωή στα αρχεία ή στους νεκρούς. Για τον Benedict Anderson (όπ.αναφ. στη Steedman 2001) ο Michelet υπαινίσσεται εκείνους που με τη θυσία τους έκαναν πραγματικότητα το 1789 και τη γέννηση του γαλλικού έθνους. Οι ιστορικοί, δηλαδή, μπορούν και μιλάνε εκ μέρους των νεκρών γιατί η Ιστορία είναι για τον Michelet, όπως αναφέρει στα γραπτά του, το δικαστήριο που νοιάζεται για τους ξεχασμένους φτωχούς και νεκρούς. Για τη Steedman (2001: 1171) η σκόνη που εισέπνευσε ο Michelet ήταν το υλικό που σκότωσε πολλούς εργάτες στα χαρτοποιεία, στα βυρσοδεψεία και στις βιβλιοθήκες το 19^ο αι. εξαιτίας της παρασκευής των δερμάτινων δεσιμάτων των βιβλίων. «Αν και ο Michelet δεν γνώριζε τα ακριβή συστατικά της σκόνης των αρχείων, την εισέπνευσε και επανέφερε τους νεκρούς φέρνοντάς τους ενώπιον του δικαστηρίου της Ιστορίας. Αυτή η Ιστορία ήταν αυτό που έγραψε ο ίδιος ο Michelet, από τις σημειώσεις και τις χούφτες σκόνης που έβγαλε από το αρχείο» (Steedman 2001: 1175).

Αυτοβιογραφικές αλλά και άλλες αναφορές στην ιστορική έρευνα υπαινίσσονται ότι το κυνήγι των σπάνιων βιβλίων και των εγγράφων περιείχε στοιχεία τρέλας, παραλογισμού και διαστροφής. Έχει παραδοθεί ότι ο ιστορικός Lord Acton παθιασμένος με την εύρεση ενός παπικού εγγράφου ήταν έτοιμος να διαρρήξει τα αρχεία του Βατικανού · συνελήφθη, ωστόσο, από Ιταλούς στρατιώτες. Το 1869 οι αρχειοθέτες στη Μασσαλία ανέφεραν πως Πρώσοι ερευνητές έκλεβαν επί δύο χρόνια έγγραφα. Από το 1830 οι συγγραφείς περιέγραψαν τη δίψα για έγγραφα και βιβλία σαν μια επικίνδυνη εμμονή. Ένας από αυτούς, ο γάλλος Gustave Flaubert έγραψε για τη «βιβλιομανία» που μπορούσε να οδηγήσει και στο θάνατο. Το Παρίσι, μάλιστα, θεωρούνταν ο παράδεισος των bibliomaniacs (Smith 1995).

3.4. Οι ιστορικοί στα αρχεία της Βαυαρίας το 19^ο αιώνα.

Το Βασίλειο της Βαυαρίας ιδρύθηκε το 1806, ενώ το 1871 προσχώρησε στη Γερμανική Αυτοκρατορία. Στις αρχές του 19^{ου} αι. ως σύμμαχος του Ναπολέοντα η Βαυαρία επωφελήθηκε από τις εδαφικές αλλαγές των ναπολεόντειων πολέμων. Την εποχή αυτή η ιστορία του θεσμού των βαυαρικών αρχείων είναι στενά δεμένη με τις πολιτικές αλλαγές του βαυαρικού κράτους και συγκεκριμένα η περίοδος από το 1799 ως το 1813 συμπίπτει με την προσπάθεια του κυβερνητικού Γραμματέα Maximilian von Montgelas να αναδιοργανώσει τα κρατικά αρχεία. Η αναδιοργάνωση ευθυγραμμίστηκε με πολιτικές και θεσμικές αλλαγές και τα αρχεία αναταξινομήθηκαν με βάση την αρχή της συνάφειας-σχέσης (pertinence). Αποτέλεσμα ήταν τα προηγούμενα κεντρικά αρχεία της δυναστείας των Wittelsbach να δώσουν τη θέση τους στα νέα κεντρικά αρχεία Geheime Landesarchiv, Geheime Staatsarchiv και Geheime Hausarchiv με το καθένα τους να διατηρεί διαφορετικά αρχεία: το πρώτο διατηρούσε αρχεία που αφορούσαν την εσωτερική διακυβέρνηση της Βαυαρίας και τις σχέσεις με τη Γερμανική Αυτοκρατορία, το δεύτερο τα απόρρητα κρατικά έγγραφα και το τρίτο τα αρχεία της βασιλικής οικογένειας (Müller 2012).

Το 1812 το Geheime Landesarchiv μετονομάστηκε σε Allgemeine Reichsarchiv και έγινε κεντρικό αρχείο του Βασιλείου. Η εξέλιξη αυτή δεν ήταν τυχαία αλλά αποτέλεσμα της εδαφικής επέκτασης της Βαυαρίας μέσω της πρόσκτησης εδαφών από την Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία που καταλύθηκε το 1806 από τον Ναπολέοντα. Αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας ήταν λίγο πριν από το

Συνέδριο της Βιέννης το 1815 να ιδρυθεί η «Νέα Βαυαρία» αποτελούμενη, ωστόσο, από ετερογενή στοιχεία που έκαναν την πολιτική της οργάνωση και διακυβέρνηση να μην έχει συνεκτικό δεσμό. Αυτή την έλλειψη ήρθε να καλύψει ο συγκεντρωτισμός και η αναδιοργάνωση των κρατικών αρχείων με την ίδρυση του Αυτοκρατορικού Αρχείου (Allgemeine Reichsarchiv) (Müller 2012).

Στο διάστημα αυτό της αναδιοργάνωσης των αρχείων από το 1799 ως το 1813 και μετά από πολλά αιτήματα για ιστορική χρήση των αρχείων ο βασιλιάς Max I προέτρεψε το 1812 τους αρχειοθέτες να υποστηρίζουν το ενδιαφέρον των ιδιωτών για την ιστορία της Βαυαρίας και την επιστημονική έρευνα. Το «άνοιγμα» των κρατικών αρχείων στους υπηκόους της μοναρχίας εξυπηρετούσε την κατασκευή της «νέας βαυαρικής ταυτότητας», καθώς η αρχειακή μελέτη του ιστορικού παρελθόντος του Βασιλείου λειτουργούσε ως βάση και δεσμός ανάμεσα στη Νέα Βαυαρία και στους νέους υπηκόους της. Όπως η Ιστορία μπήκε στην υπηρεσία της μοναρχίας, το ίδιο έγινε και με τη χρήση των αρχείων (Müller 2012).

Ωστόσο, το άνοιγμα των αρχείων παρέμενε στη διακριτική ευχέρεια της μοναρχίας και της κυβέρνησής της. Όποιος ήθελε να κάνει χρήση των αρχείων υπέβαλλε ένα ταπεινό αίτημα στις αρχές και διαβιβαζόταν απευθείας στη μοναρχία. Οι διευθυντές των κρατικών αρχείων διέθεταν από την πλευρά τους ισχυρή δικαιοδοσία στην απόφαση της παροχής άδειας. Εξέταζαν κάθε αίτημα έρευνας των αρχείων, ώστε αυτό να μην έρχεται σε αντίθεση με τα συμφέροντα του κράτους προσέχοντας ιδιαίτερα οποιαδήποτε σχέση ανάμεσα στο προς έρευνα θέμα και στα τρέχοντα πολιτικά ζητήματα. Οι αιτούντες τα αρχεία έπρεπε να είναι πολύ σαφείς στην περιγραφή του θέματος, του τόπου και των προσώπων που ενδιαφέρονταν να μελετήσουν. Αυτές οι απαιτούμενες λεπτομέρειες είχαν στόχο να διακριβωθούν οι αληθινές προθέσεις του αιτούντα, πχ η έλλειψη πολιτικών σκοπιμοτήτων από την πλευρά του. Ταυτόχρονα έκαναν πιο εύκολη την ανεύρεση του αντίστοιχου αρχειακού υλικού η οποία ήταν δύσκολη διαδικασία καθώς πολλά αρχεία ήταν υπό συνεχή χρήση από τα διάφορα κρατικά όργανα. Ωστόσο, η εύρεση του επιθυμητού αρχείου συνεπαγόταν αρχικά τη μελέτη του -έγγραφο προς έγγραφο- από τον κρατικό αρχειοθέτη πριν δοθεί στον ερευνητή (Müller 2012).

Αιτήματα για έρευνα θεμάτων που σχετίζονταν με αμφισβητούμενα σύνορα ή ζητήματα εδαφών, με φορολογικά δικαιώματα του κράτους ή με τη βασιλική δυναστεία δε γίνονταν δεκτά. Ενώ τόσο ευαίσθητα ζητήματα κρατούνταν μακριά από

τη δημόσια σφαίρα, μελέτες πάνω στην ιστορία της «πατρίδας» γίνονταν δεκτές και μάλιστα έχαιραν της εκτίμησης όσες διόρθωναν χρονολογίες της ιστορίας της.

Οι κρατικοί αρχειοθέτες εκτιμούσαν και την προσωπικότητα του ατόμου που υπέβαλε αίτημα χρήσης των αρχείων. Πρόσωπα συνδεδεμένα με το κράτος όπως ιερείς ή δικηγόροι θεωρούνταν αξιόπιστα και έπαιρναν την άδεια να μελετήσουν αρχεία. Αξιόπιστα πρόσωπα ήταν και εκείνοι που είχαν ήδη πάρει άδεια κατά το παρελθόν. Η αξιολόγηση ενός προσώπου βασιζόταν και σε τυχόν δημοσιευμένα του κείμενα πάνω στην ιστορία της πατρίδας: αυτά εξέφραζαν τις πολιτικές του πεποιθήσεις και επομένως βοηθούσαν στην ανίχνευση του χαρακτήρα της προς αίτηση έρευνάς του. Αντίθετα, πρόσωπα από το εξωτερικό είχαν λιγότερες πιθανότητες να πετύχουν την παροχή άδειας. Σε αυτές τις περιπτώσεις οι πρεσβείες τούς προμήθευαν συστατικές επιστολές με τις οποίες διαβεβαίωναν ότι ήθελαν να κάνουν αρχειακή έρευνα από επαγγελματικό ενδιαφέρον και μόνο και όχι πολιτικό (Müller 2012).

Το χρονικό διάστημα που ήθελε ο ερευνητής να μελετήσει έπαιζε σημαντικό ρόλο στην εξέταση της αίτησής του. Οι Βαυαροί αξιωματούχοι έκαναν διαχωρισμό του χρόνου σε τρεις περιόδους: το παρόν, τη σύγχρονη εποχή που ξεκινούσε το 1500 και πριν από αυτό το παρελθόν. Το τελευταίο που κάλυπτε τη μεσαιωνική περίοδο θεωρούσαν ότι είχε ιστορικό ή φιλολογικό ενδιαφέρον και ως εκ τούτου αιτήματα σχετικά με έγγραφα αυτής της περιόδου γίνονταν δεκτά, γιατί επρόκειτο για έγγραφα τα οποία ούτως ή άλλως δεν είχαν αξία για την κυβέρνηση, γιατί δεν τα χρησιμοποιούσε. Αντίθετα, η περίοδος μετά το 1500 θεωρούνταν κρίσιμη για τη σχέση της με το παρόν και εξαιτίας αυτού το τέλος της δεν μπορούσε να αποσαφηνιστεί. Η αντίληψη δηλαδή που είχαν για αυτή την περίοδο ήταν ότι υπόκειτο στη δυναμική των τρεχουσών πολιτικών ζητημάτων (Müller 2012).

Ως εκ τούτου και η αρχειακή πολιτική ήταν εξαρτημένη από την ιστορικοπολιτική αντίληψη που είχαν για το χρόνο: αφενός η ιστορική και πολιτική αντίληψη που είχαν για το παρόν και το παρελθόν αφετέρου η αντίληψη που είχαν για το τι συνιστά μια έρευνα αξιόλογη ήταν βασικά στοιχεία στη μετατροπή των κυβερνητικών εγγράφων και αρχείων σε πηγή ιστορικής έρευνας. Γι' αυτό η πολιτική της πρόσβασης στο αρχειακό υλικό δικαιολογούνταν από τις πιθανές επιπτώσεις της διαρροής ευαίσθητων κρατικών ζητημάτων.

Υπό αυτό το πλαίσιο μπορεί να ιδωθεί η απόρριψη της αίτησης το 1867 του Leopold von Ranke να εξετάσει τις εδαφικές ανταλλαγές ανάμεσα στη Βαυαρία και

στην Ολλανδία στα τέλη του 18^{ου} αι. Ο διευθυντής του Geheime Staatsarchiv, Baron von Aretin, θεώρησε παρακινδυνευμένο να παραδώσει σε έναν Πρώσο ιστορικό αντίγραφο αρχείου που αφορούσε εδαφικά ζητήματα. Έτσι, επιστολή του Υπουργείου των Εξωτερικών ενημέρωσε τον Ranke σχετικά με την απόρριψη του αιτήματός του υπογραμμίζοντας παράλληλα την πολιτική φύση του συγκεκριμένου κρατικού αρχείου, από την οποία απέρρεε η απαγόρευση της χρήσης του σε ξένους (Müller 2012).

Σύμφωνα με τον Müller (2012: 43) η απόρριψη του Ranke ξαφνιάζει με μια πρώτη ματιά. Από τη δεκαετία του 1850 θεωρούνταν στην Γερμανία αυθεντία στον τομέα της Ιστορίας και το 1853 είχε δεχτεί θέση καθηγητή στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου. Όμως τίποτα από αυτά δε μέτρησε στο αίτημά του το 1867 και οι λόγοι, όπως εξηγεί ο Müller, ήταν πολιτικοί. Το αίτημά του ήρθε ταυτόχρονα με την κίνηση του βασιλιά της Βαυαρίας, Ludwig II να πάρει στον πόλεμο μεταξύ της Αυστριακής Αυτοκρατορίας και της Πρωσίας το μέρος της πρώτης και να ηττηθεί. Η ήττα ήταν βαριά για τη Βαυαρία καθώς την υποχρέωσε να πληρώσει μεγάλες αποζημιώσεις και να υπογράψει ταπεινωτική στρατιωτική συνθήκη με την Πρωσία. Ως εκ τούτου η πολιτική των αρχείων της Βαυαρίας ευθυγραμμιζόμενα με την τρέχουσα πολιτική κατάσταση θα παρέμεναν κλειστά σε έναν Πρώσο επιστήμονα, ακόμη κι αν ήταν ο Ranke.

Η ευαισθησία των Βαυαρών απέναντι στη σύγχρονη ιστορία αποδείχτηκε και στην περίπτωση του αυστριακού συγγραφέα Alessandro Volpi ο οποίος έδειξε ενδιαφέρον για την βαυαρική ιστορία των αρχών του αιώνα. Το 1857 ταξίδεψε στο Μόναχο εκδηλώνοντας την πρόθεση να ασχοληθεί με την ιστορία του Τιρόλο. Είχε ήδη εκδώσει τις αναμνήσεις του Girolamo Andreis από την εξέγερση των Τιρολέζων εναντίον των Αυστριακών το 1809. Κλήθηκε σε ακρόαση από το Βαυαρό βασιλιά Maximilian II και εκεί του υπέβαλε απευθείας αίτημα να κάνει χρήση του κρατικού αρχείου. Ο βασιλιάς αμέσως διαβίβασε το αίτημα στην κυβέρνηση (Müller 2013).

Στη διαδικασία λήψης απόφασης σχετικά με την αποδοχή ή όχι του αιτήματος του κάθε ερευνητή διαδραμάτιζαν ρόλο εκτός της κυβέρνησης και οι διευθυντές των κρατικών αρχείων, αν και βρίσκονταν τελευταίοι στην ιεραρχική οργάνωση της κυβέρνησης. Ωστόσο η γνώμη τους, ως γνώμη ειδικών, βάραινε στο συγκεκριμένο θέμα. Η αναφορά στο γράμμα του βασιλιά ότι ο Volpi ενδιαφερόταν για την ιστορία του Τιρόλο, γενικά και χωρίς λεπτομέρειες, έκαναν τον διευθυντή του Αυτοκρατορικού Αρχείου Georg Rudhart να στραφεί στην τοπική εφημερίδα Neueste

Nachrichten για περισσότερες πληροφορίες. Η πληροφορία της εφημερίδας ότι ο εν λόγω συγγραφέας είχε μελετήσει την ιστορία της Βαυαρίας, της Γαλλίας και της Αυστρίας από το 1793 ως το 1815 και ενδιαφερόταν να συλλέξει πληροφορίες για τους Ναπολεόντειους πολέμους έβαλε τον Rudhart σε ανησυχία. Ο λόγος ήταν ότι η χρήση του Αυτοκρατορικού Αρχείου σε ό,τι αφορούσε το Τιρόλο επιτρεπόταν μόνο σε έγγραφα και αρχεία που τοποθετούνταν χρονικά στην περίοδο από τους αρχαίους χρόνους ως το τέλος του 13^{ου} αι. αποκλείοντας έτσι τη σύγχρονη ιστορία. Επιπλέον, η ιστορία του Τιρόλο, εκτός του ότι ανήκε στη σφαίρα της σύγχρονης περιόδου, ήταν από μόνη της ένα ευαίσθητο θέμα: μετά την ήττα της Αυστρίας στον πόλεμο του Τρίτου Συνασπισμού (1805-1806) το Τιρόλο δόθηκε από τον Ναπολέοντα στη σύμμαχό του Βαυαρία. Όμως, το 1809 εξεγέρθηκε με αποτέλεσμα το 1810 η Βαυαρία να χάσει το νότιο Τιρόλο και το 1815 αυτό να προσαρτηθεί και πάλι στην Αυστρία. Πενήντα χρόνια μετά, όταν δηλαδή ο Volpi εμφανίστηκε στη Βαυαρία, το Τιρόλο ήταν ακόμη για τους κυβερνητικούς αξιωματούχους ανάμνηση της πολιτικής και στρατιωτικής ήττας της Βαυαρίας (Müller 2013).

Επιπλέον, ο Volpi δεν ήταν γνωστός στη Βαυαρία. Η προσπάθεια να εντοπιστεί «ο δρ. Volpi από το Μιλάνο» οδήγησε σε μια σειρά ερευνών που όμως δεν απέδωσαν. Κι ενώ το βασιλικό αρχηγείο της αστυνομίας επιβεβαίωσε ότι ο ενδιαφερόμενος ονομαζόταν Alexander Volpi οι έρευνες που έγιναν δεν οδήγησαν στο να αποδειχτεί ότι επρόκειτο για έναν πολύ γνωστό συγγραφέα. Συνεπώς, η αβεβαιότητα γύρω από την ταυτότητά του προκάλεσαν αμφιβολία ως προς την ειλικρίνεια των κινήτρων του να ασχοληθεί με την ιστορία του Τιρόλο. Έτσι, το αίτημά του απορρίφθηκε.

Ένα άλλο αίτημα για χρήση των κρατικών αρχείων ήρθε το 1868 από τον August Kluckhohn, μέλος της Επιτροπής Ιστορίας και καθηγητή Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου. Ο Kluckhohn ήταν διακεκριμένος επιστήμονας, γνωστός στους αρχειοθέτες καθώς είχε μελετήσει αρχειακό υλικό του 15^{ου} αι. στα βαυαρικά κρατικά αρχεία στο παρελθόν. Αυτή τη φορά ενδιαφερόταν να μελετήσει τη ζωή και το έργο του Adam von Ickstatt, μιας διακεκριμένης προσωπικότητας της πολιτικής και δημόσιας σφαίρας της Βαυαρίας του 18^{ου} αι. Ως εκ τούτου, σε αντίθεση με τον Volpi, το αίτημά του έγινε δεκτό (Müller 2013).

Προϊόντος του χρόνου, μετά το άνοιγμα των αρχείων στις αρχές του 19ου αι. ο αριθμός των επιστημόνων που ζητούσαν πρόσβαση στα αρχεία αυξήθηκε στο σημείο, ώστε ο διευθυντής του Αυτοκρατορικού Αρχείου, Georg Rudhart, να δηλώσει

το 1854 ότι «ούτε στη Βιέννη ούτε στο Βερολίνο, ούτε στη Δρέσδη ούτε στο Ανόβερο [...] δεν επετράπη η χρήση των αρχείων σε τόσο πολλούς χρήστες» (Müller 2013 : 42) τονίζοντας έμμεσα τον ανταγωνισμό με τα άλλα γερμανικά κρατίδια. Ήδη από το 1832 ο βασιλιάς Ludwig I είχε διατάξει την κατασκευή νέου κτηρίου για να στεγάσει το Reichsarchiv και τη βιβλιοθήκη Hof- und Staatsbibliothek. Ο σχεδιασμός του κτηρίου έλαβε υπόψη την ανάγκη για παροχή χώρου στους χρήστες και τις ανάγκες του προσωπικού. Βαθμιαία η παρουσία σημαντικών προσώπων στο Reichsarchiv και η εμβριθής έρευνά τους σε αυτό το μετέτρεψαν σε ίδρυμα πολιτισμού.

Η τακτική των βαυαρικών αρχείων, ωστόσο, ως προς τη χρήση τους δεν άλλαξε ουσιαστικά. Η πρόσβαση στους καταλόγους των αρχείων απαγορευόταν, γιατί η γνώση του συνόλου των διατηρούμενων αρχείων από την πλευρά των ερευνητών έθετε σε κίνδυνο τα συμφέροντα της κυβέρνησης. Τα εργαλεία έρευνας ήταν προσβάσιμα μόνο στην περίπτωση υλικού που αφορούσε τη μεσαιωνική περίοδο ή σε μόνο γνωστούς ερευνητές ή γενικά αξιόπιστα πρόσωπα και μόνο παρουσία των υπαλλήλων. Επιπλέον, η ανάγνωση του υλικού και η άντλησή του επιτρεπόταν μόνο εντός του Αρχείου (coram archivario) υπό την επίβλεψη του αρχειοθέτη ή του διευθυντή. Ο χρήστης υποχρεούνταν να επιδείξει ακριβώς τα αποσπάσματα που μελετούσε : τα στοιχεία που ανέσυρε από το αρχειακό υλικό ήταν ιδιοκτησία της κυβέρνησης.

Συνεπώς, για να έχει κανείς πρόσβαση στα κρατικά αρχεία έπρεπε να εναρμονίσει τα ιστορικά του ενδιαφέροντα με τα δημοσιονομικά και νομικά συμφέροντα του κράτους (Müller 2013). Η πρόσβαση απαιτούσε την καλή επικοινωνία ανάμεσα στον ενδιαφερόμενο, στην κυβέρνηση και στη μοναρχία, που ξεκινούσε από την υποβολή ενός γράμματος – αίτησης από τον πρώτο προς τις Βαυαρικές αρχές, όπου παρουσίαζε τον εαυτό του, το θέμα του και τη μεθοδολογία του. Μέσα από αυτό οι αρχειοθέτες προσπαθούσαν να ανιχνεύσουν τα κίνητρά του · αν το θέμα ήταν κρίσιμο, οι αρχειοθέτες είτε απέκρυπταν το σχετικό υλικό, είτε καθοδηγούσαν τον ερευνητή προς άλλα αρχεία, λιγότερο ευαίσθητα πολιτικά. Για τον ιστορικό που χρησιμοποιούσε τα αρχεία με νόμιμο και επιστημονικό τρόπο τα αρχεία άνοιγαν τους θησαυρούς τους συμβάλλοντας στη γνώση της ιστορίας της “πατρίδας” ενώ ταυτόχρονα αποδείκνυαν τη γενναιοδωρία του μονάρχη. Κι αυτό, γιατί εν τέλει η ενασχόληση με την Ιστορία θεωρούνταν υπηρεσία στην Πατρίδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΑΡΧΕΙΑΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΤΟ 18^ο ΚΑΙ 19^ο ΑΙΩΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο 19^{ος} αι. είναι περίοδος εξέλιξης στην ιστορία των αρχείων, γιατί αποτελεί περίοδο διαμόρφωσης του θεωρητικού πλαισίου διαχείρισης των αρχείων σε όλη την Ευρώπη. Το παρόν κεφάλαιο κάνει μια σύντομη αναδρομή στα συστήματα ταξινόμησης που χρησιμοποιήθηκαν σε ορισμένα ευρωπαϊκά αποθετήρια μέχρι την επικράτηση της αρχής της προέλευσης και της αρχικής τάξης στα τέλη του 19^{ου} αι., επιχειρώντας να φωτίσει τους παράγοντες εκείνους και τα πρόσωπα που έπαιξαν σπουδαίο ρόλο σε αυτή τη διαδικασία. Ανάμεσα στα άλλα επισημαίνεται η ευρεία χρήση της θεματικής ταξινόμησης μέχρι το α' μισό του 19^{ου} αι., οι αδυναμίες της και οι λόγοι που επέβαλαν την κατάργησή της ως βασικού συστήματος ταξινόμησης και την αντικατάστασή της από την αρχή του σεβασμού στις πηγές. Πρωτοπόρος κι εδώ η Γαλλία που διατύπωσε θεωρητικά το νέο μοντέλο αρχειακής πρακτικής, το οποίο αν και δεν ήταν εντελώς άγνωστο στον κόσμο των αρχείων, εφαρμόστηκε από την Πρωσία, για να καθιερωθεί εν τέλει από την Ολλανδία δύο χρόνια πριν από την αυγή του 20^{ου} αι.

4.1. Η αρχή της προέλευσης και της αρχικής τάξης: Ιστορική Αναδρομή

Το ζήτημα του τρόπου ταξινόμησης των αρχείων απασχόλησε τους αρχειοθέτες ως πεδίο θεωρητικής αντιπαράθεσης το 19^ο αι. και έθεσε παράλληλα τις βάσεις της μοντέρνας αρχειακής επιστήμης. Σύμφωνα με τους περισσότερους θεωρητικούς της αρχειακής επιστήμης και τους ιστορικούς η αρχή της προέλευσης ως σύστημα ταξινόμησης ανάγει την καταγωγή της στα Γαλλικά Εθνικά Αρχεία στα μέσα του 19^{ου} αι. Πριν από αυτή την περίοδο καμία γενική αρχή αρχειακής ταξινόμησης δεν είχε αναπτυχθεί στην Ευρώπη.

Ωστόσο, μπορεί κανείς να ανιχνεύσει πρώιμες εκφάνσεις αρχειακής θεωρίας και πρακτικής ήδη από το 17^ο αι. σε έργα λογίων της εποχής. Ένας από αυτούς ήταν ο Ιταλός θεολόγος και λόγιος Baldassare Bonifacio, ο οποίος το 1632 δημοσίευσε στη Βενετία το έργο «*De archivis liber singularis*», την πρώτη πραγματεία για τη

διαχείριση των αρχείων (Brichford 1989 : 55 · Delsalle 2018 · Duchein 1992 : 16). Εκεί ο Bonifacio διατυπώνει την περίφημη φράση: “*perfecte ordinare Dei solius est et ordo ipse est quiddam divinum*”, δηλαδή η οργάνωση με βάση την τάξη είναι έργο του Θεού και η τάξη από μόνη της είναι κάτι το θεϊκό. Στο ένατο κεφάλαιο της πραγματείας συστήνει την ταξινόμηση των αρχείων με βάση τον τόπο, το θέμα και το χρόνο και προτείνει τη χρήση αλφαβητικού ευρετηρίου, ώστε να είναι εύκολη η εύρεση του αρχείου.

Στο εγχειρίδιο του κρατικού αρχειοθέτη του Brandenburg, Philipp Ernst Spiess, *Von Archiven*, που εκδόθηκε το 1777 εξαιρείται η σειρά που έχουν τα έγγραφα στα μητρώα των υπαλλήλων και σημειώνεται ότι η πρόσβαση πρέπει να είναι το μόνο κριτήριο στην αξιολόγηση των μεθόδων ταξινόμησης (Brichford 1989 : 57 · Delsalle 2018: 136). Στο εγχειρίδιο του Jean-Guillaume de Chevrieres *Le nouvel archiviste, contenant une nouvelle method de ranger un chartier, don't l'ordre chronologique est la base*, που δημοσιεύτηκε στο Παρίσι το 1775 υποστηρίζεται η χρονολογική σειρά στην ταξινόμηση έναντι της συνηθέστερης κατά την εποχή εκείνη ταξινόμησης κατά θέμα, κατά τύπο εγγράφου ή κατά τόπο (Delsalle 2018).

Στην πλειονότητά τους τα αποθετήρια εφαρμόζαν την ταξινόμηση με βάση την αρχή της συνάφειας/σχετικότητας (*pertinence*), ή αλλιώς θεματική: όλα τα έγγραφα που παραλαμβάνονταν είτε από έναν ή διαφορετικούς αρχειακούς οργανισμούς ενσωματώνονταν σε ήδη υπάρχουσες συλλογές με βάση το θέμα, πράγμα που σήμαινε ότι η σειρά με την οποία τα έγγραφα δημιουργούνταν είχε διαρραγεί (Duchein 1983). Θεωρείται πιθανό ότι αυτή η ταξινόμηση δανείστηκε την ιδέα από τη θεματική κατηγοριοποίηση που εφαρμόζαν οι βιβλιοθήκες και η οποία αντιστοιχούσε στη διάκριση των Επιστημών που καθιέρωσε ο Διαφωτισμός το 18^ο αι. (Duchein 1992 · Giroux 1998). Στην ταξινόμηση με βάση τη συνάφεια προηγούνταν η διανοητική ανάλυση του περιεχομένου κάθε εγγράφου, με σκοπό να βρεθεί η θέση του στο προκαθορισμένο σύστημα ταξινόμησης. Ενώ ήταν χρονοβόρα διαδικασία, εντούτοις το πλεονέκτημά της ήταν ότι μείωνε το χρόνο εύρεσης του εγγράφου, γιατί όλα τα σχετιζόμενα ως προς το θέμα έγγραφα ταξινομούνταν μαζί και σε φυσική σειρά το ένα μετά το άλλο (Giroux 1998). Η μεγαλύτερη κριτική στη θεματική ταξινόμηση, ωστόσο, επικεντρώνεται στη σύγχυση που προέκυπτε, όταν ένα έγγραφο εντασσόταν σε περισσότερες από μία θεματικές κατηγορίες. Το έγγραφο ταξινομούνταν με βάση αυτό που ο αρχειοθέτης θεωρούσε ότι ήταν το κύριο θέμα

του και αν έκανε λάθος στην ανάλυση του περιεχομένου το έγγραφο τοποθετούνταν σε θέση που χανόταν (Giroux 1998).

Η θεματική ταξινόμηση ακολουθήθηκε και στο Παρίσι, όταν η Γαλλική Επανάσταση συγκέντρωσε στα Εθνικά Αρχεία αρχειακό υλικό από διαφορετικές πηγές του Παλαιού Καθεστώτος, όπως το βασιλικό Tresor des Chartes, το Κοινοβούλιο, τα μοναστήρια, τα Υπουργεία της βασιλικής κυβέρνησης και πολλά άλλα στα οποία προστέθηκαν αρχεία από τα νέα κυβερνητικά σχήματα που ιδρύθηκαν από την ίδια. Οι δύο πρώτοι διευθυντές των Εθνικών Αρχείων, Armand-Gaston Camus και Pierre-Claude-Francois Daupou, αντιμετώπισαν αυτόν τον μεγάλο όγκο αρχείων ως ένα αρχειακό σύνολο, χωρίζοντάς το σε πέντε κατηγορίες : νομοθετικά, διοικητικά, δικαστικά, κρατικά περιουσιακά, ιστορικά. Τα έγγραφα ταξινομήθηκαν με βάση τον τόπο, την ημερομηνία, το έτος βασιλείας κ.α. με τρόπο τέτοιο, ώστε η εύρεση της αρχικής προέλευσης να μην είναι δυνατή (Duchein 1983).

Ο Camus από τη στιγμή που ανέλαβε υπεύθυνος των αρχείων της Εθνοσυνέλευσης το 1790, εισήγαγε τη θεματική ταξινόμηση η οποία συνεχίστηκε από τον διάδοχό του Daupou το 1804 (Donato 2017). Τα αρχεία χωρίστηκαν σε ομάδες – τμήματα, τα οποία είχαν ως διακριτικό γνώρισμα τη διαδοχική σειρά των γραμμάτων της αλφαβήτου. Έτσι, τα αρχεία της ομάδας κάτω από τα γράμματα-σύμβολα A – D ήταν νομοθετικού χαρακτήρα και αφορούσαν έγγραφα της περιόδου της Επανάστασης, όπως διατάγματα και νόμους · η ομάδα των διοικητικών εγγράφων είχαν τα σύμβολα E – H · το τμήμα με το αρχείο του βασιλιά Tresor des Chartes μαζί με εκκλησιαστικά και ιστορικά έγγραφα έφερε τα σύμβολα J – M · τα τοπογραφικά σχέδια και οι χάρτες έφεραν το γράμμα N · το τμήμα των τίτλων ιδιοκτησίας και των δημεύσεων έφερε τα σύμβολα P – T · τέλος, τα νομικά - δικαστικά έγγραφα τα σύμβολα U – Z (Duchein 1992 · Milligan 2005). Ο Marquis Leon de Laborde, επέκρινε την Επιτροπή που ανέλαβε την εκκαθάριση των αρχείων του Παλαιού Καθεστώτος, γιατί παρέβλεψε αυτό που σήμερα ονομάζεται στην επιστήμη της Αρχειονομίας αρχή της προέλευσης και της αρχικής τάξης. Συγκεκριμένα θεώρησε αυθαιρεσία και παραλογισμό το διαχωρισμό των αρχείων σε δικαστικά, ιστορικά και γαιοκτητικά, γιατί «διαταράσσοντας τη σοφή και συνεχιζόμενη σειρά με την οποία ταξινομούνταν μέσα στους αιώνες κατέστρεψε τα αρχεία» (1867, όπ. αναφ. στην Panitch, 1996 : 41-42).

Τομή στη θεωρία της ταξινόμησης των αρχείων αποτελεί το έτος 1841 όταν σε εγκύκλιο του Γάλλου Υπουργού Εσωτερικών Charles Duchatel εισήχθη ο όρος

respect des fonds (σεβασμός στις πηγές) που σημαίνει τη διατήρηση της ενότητας όλων των εγγράφων που δημιουργήθηκαν ή συγκεντρώθηκαν από ένα πρόσωπο, μια οικογένεια ή οργανισμό με τη φύλαξη όλων μαζί στο χώρο των Αρχείων.¹⁸ Η εγκύκλιος του 1840, που διατύπωνε θεωρητικά την αρχή του *σεβασμού των πηγών* αφορούσε την οργάνωση των γαλλικών *archives departementales*, δηλαδή, τα περιφερειακά αρχεία που λειτουργούσαν υπό τη διεύθυνση των κεντρικών αρχείων στο Παρίσι. Σε αυτά μεταφέρθηκαν και αναμίχθηκαν αρχεία του Παλαιού Καθεστώτος από φορείς που δεν υφίσταντο πλέον και αναταξινομήθηκαν σαν ιστορικές πηγές. Ο εισηγητής της εγκυκλίου, Natalis de Wailly, ιστορικός, διπλωμάτης και αρχειοθέτης στα Εθνικά Αρχεία, απέρριψε την τακτική των Εθνικών Αρχείων να εφαρμόζουν την αυθαίρετη θεματική ταξινόμηση στα θεσμικά και ιδιωτικά αποθετήρια του Παλαιού Καθεστώτος και με την εν λόγω εγκύκλιο ήθελε να αποτρέψει την ίδια ταξινόμηση για τα περιφερειακά αρχεία (Horsman 2002 : 7). Σύμφωνα με τον Duchatel τα αρχεία του Παλαιού Καθεστώτος δηλαδή τα πριν από το 1790, δεν παρουσίαζαν ομοιομορφία στην παραγωγή τους όπως τα μετά το 1790 οπότε έπρεπε να ταξινομηθούν με διαφορετικό τρόπο (Kingston 2011: 16).

Η αρχή του *σεβασμού στις πηγές* ήταν η λύση στα πρακτικά προβλήματα που αντιμετώπιζαν τα αρχεία και που σχετίζονταν με τη διανοητική και φυσική περιγραφή του υλικού που διατηρούσαν. Κατά το 18^ο αι. η θεματική ταξινόμηση εξυπηρετούσε τις ανάγκες των ερευνητών οι οποίοι αναζητούσαν συγκεκριμένο θέμα (Duranti 1992). Όταν από τα μέσα του 19^{ου} αι. αυξήθηκε πολύ ο όγκος των παραγόμενων εγγράφων από τα κυβερνητικά γραφεία και τα οποία έπρεπε να μεταφερθούν στα αποθετήρια, η θεματική ταξινόμηση δεν εξυπηρετούσε πια αυτή τη διαδικασία (Giroux 1998). Ο Natalis de Wailly ένα μήνα μετά τη δημοσίευση της εγκυκλίου εξέφρασε σε αναφορά που υπέβαλε τους στόχους τους οποίους ήθελε να πετύχει με τη χρήση της αρχής των πηγών. Θεωρούσε ότι η συγκεκριμένη πρακτική έκανε εύκολα προσβάσιμο ένα έγγραφο, γιατί δε χρειαζόταν να το ψάξει κανείς στο σύνολο των αρχείων που διατηρούνταν στο αποθετήριο αλλά μόνο στην πηγή από την οποία προήλθε. Επιπλέον, με αυτό τον τρόπο επιταχυνόταν η συσσώρευση μεγάλων

¹⁸ Άρθρο 1: «Όλα τα έγγραφα που προέρχονται από ένα σώμα, ένα ίδρυμα, μια οικογένεια ή έναν ιδιώτη αποτελούν μια πηγή και πρέπει να διατηρούνται μαζί [...] Τα έγγραφα που απλώς κάνουν αναφορά σε ένα ίδρυμα, μια οικογένεια ή έναν ιδιώτη δεν πρέπει να συγχέονται με αυτές τις πηγές, δηλαδή το ίδρυμα, την οικογένεια, τον ιδιώτη». (Duchain 1992 : 19 · Schellenberg 2003 : 170)

ποσοτήτων εγγράφων από έναν φορέα παραγωγής, καθώς συνδεόταν με τις προηγούμενες προσκτήσεις του ίδιου φορέα (Giroux 1998).

Παρόλα αυτά η ταξινόμηση κατά πηγές δεν αναιρούσε τη θεματική ταξινόμηση. Αντίθετα, εφαρμοζόταν αλλά εντός πια των πηγών. Η εγκύκλιος την προέβλεπε στα άρθρα 2 και 3: «Τα έγγραφα εντός της ίδιας πηγής ομαδοποιούνται με βάση το θέμα τους και τα στοιχεία μέσα στις θεματικές ομάδες ταξινομούνται ανάλογα με τις συνθήκες είτε χρονολογικά είτε αλφαβητικά είτε γεωγραφικά». Έτσι, τα έγγραφα που χρονολογούνταν πριν από το 1790, δηλαδή αυτά του Παλαιού Καθεστώτος, οργανώθηκαν με βάση τις πηγές σε δύο κατηγορίες: τα αστικά και τα εκκλησιαστικά και το καθένα χωρίστηκε σε υποκατηγορίες με θεματική ταξινόμηση. Τα έγγραφα της επαναστατικής περιόδου 1790-1800 θεωρήθηκαν μια πηγή και ταξινομήθηκαν ξεχωριστά. Τα έγγραφα που χρονολογούνταν μετά το 1800 δεν ταξινομήθηκαν με βάση την πηγή αλλά θεματικά. Εάν επρόκειτο για συλλογή διαταγμάτων, νόμων ή νομικών αποφάσεων θα ταξινομούνταν χρονολογικά · τα αρχεία προσώπων αλφαβητικά · τα αρχεία κοινοτήτων γεωγραφικά (Schellenberg 2003 : 172-173). Με βάση την παραπάνω ταξινόμηση που έγινε κατ' εφαρμογή της εγκυκλίου του 1841, η αρχή του σεβασμού στις πηγές επέβαλε το διαχωρισμό ανάμεσα στις συλλογές του Παλαιού και του Νέου Καθεστώτος (Kingston 2011: 16).

Σύμφωνα με την εγκύκλιο του 1841 *«Οι αρχειακές πηγές δεν είναι το αποτέλεσμα μιας συγκεκριμένης περιόδου ή ενός πολιτικού καθεστώτος, αλλά προϊόν ανθρώπων και θεσμών και σαν τους ανθρώπους και τους θεσμούς αναπτύσσονται οργανικά και διαρκώς. Το μόνο φυσικό οργανωτικό σχήμα που αντανάκλα αυτή τη χρονική συνέχεια ανθρώπων και θεσμών είναι η ταξινόμηση με βάση τις πηγές»* (MacNeil 2017: 169). Στην Ιταλία οι αρχειοθέτες κατέληξαν σε ένα παρόμοιο συμπέρασμα σχετικά με την οργανική ανάπτυξη των αρχείων. Το 1852 ο Μέγας Δούκας Leopold II ίδρυσε τα κρατικά αρχεία της Φλωρεντίας με σκοπό να συγκεντρώσει εκεί τα αρχεία διαφόρων φορέων της πόλης. Μέσα στους αιώνες αυτά τα αρχεία είχαν ταξινομηθεί και αναταξινομηθεί ανάλογα με τις πολιτικές και διοικητικές ανάγκες των παραγωγών και ιδιοκτητών τους. Ο πρώτος διευθυντής των κρατικών αρχείων ήταν ο Francesco Bonaini, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Πίζας, ο οποίος εισήγαγε τη *metodo storico*, την αρχή της ιστορικής μεθόδου στην αρχειακή ταξινόμηση, δηλαδή την ιταλική εκδοχή της αρχής της προέλευσης. Ο ίδιος δήλωνε: *«Το μόνο ασφαλές κριτήριο της ταξινόμησης των αρχείων προέρχεται από τον τρόπο που τα ίδια τα αρχεία δημιουργούνται και μεγαλώνουν μέσα στους αιώνες [...] Η*

απόδειξη των πράξεων, η διαδοχή των γεγονότων παραμένουν μέσα στα έγγραφα τα οποία έχουν μια σειρά και μία ονομασία» (MacNeil 2008: 18-19). Το 1867 υπογράμμισε ότι τα αρχεία πρέπει να παραμένουν μέσα στις πηγές τους και πως η θέση τους δεν είναι αποτέλεσμα τεχνητής παραγωγής αλλά φυσικής συσσώρευσης (Girou 1998: 60). Η αντίληψή του για το *metodo istorico* αναγνώριζε το δεσμό ανάμεσα στα έγγραφα και στο φορέα παραγωγής τους και τη σειρά που τους δόθηκε η οποία αντανάκλα την ιστορική ανάπτυξη του φορέα που τα παρήγαγε (Douglas 2017 : 30 · Duchein 1992 : 20).

Η αρχή του σεβασμού των πηγών δεν ήταν γαλλική ανακάλυψη και πολύ περισσότερο δεν ήταν θεωρητική σύλληψη : η ιδέα του να μην αναμιγνύονται έγγραφα από διαφορετικές πηγές ήταν εμπειρική πρακτική της καθημερινής αρχειακής εργασίας σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες πολύ πριν από τη γαλλική διατύπωση της αρχής, όπως στη Σαξονία το 1777, στη Δανία το 1791, στη Νάπολη το 1812, στην Ολλανδία του 1821 (Giroux 1998 · Horsman 2002). Συνεπώς η επικράτησή της ως συστήματος ταξινόμησης από τα μέσα του 19^{ου} αι. φαίνεται πως ήταν αποτέλεσμα μιας αργής διαδικασίας που είχε ξεκινήσει κατά το 18^ο αι. και όχι η ξαφνική οδηγία μιας εγκυκλίου.

Η αρχή του σεβασμού στις πηγές αν και περιγράφηκε αρχικά από τους Γάλλους εξελίχθηκε και εφαρμόστηκε στην Πρωσία, όπου αποφασίστηκε τα κρατικά αρχεία να ομαδοποιούνται με βάση τον φορέα παραγωγό τους και να μην αναμιγνύονται αρχεία διαφορετικών φορέων παραγωγής. Αυτή η αρχή ονομάστηκε *αρχή της προέλευσης* (Provenienzprinzip) και περιγράφηκε στον κανονισμό που εκδόθηκε το 1881 από τον διακεκριμένο ιστορικό Heinrich von Sybel, διευθυντή των Prussian Privy State Archives. Στην παράγραφο 2 του εν λόγω κανονισμού αναφερόταν ότι η *αρχή της προέλευσης* βασίστηκε στη γαλλική αρχή του σεβασμού των πηγών και διατυπωνόταν το επιχείρημα ότι η αναταξινόμηση των αρχείων διαφορετικών φορέων με βάση το θέμα ήταν ανέφικτη εντός των κρατικών αρχείων λόγω της αύξησης του αριθμού των αρχείων. Στην παράγραφο 4 εισήχθη μια νέα αρχή, η *αρχή της αρχικής τάξης* (Registraturprinzip), με βάση την οποία τα έγγραφα ενός φορέα παραγωγής θα διατηρούνταν εντός των κρατικών αρχείων με τη σειρά με την οποία συγκεντρώθηκαν στο πλαίσιο της επίσημης δραστηριότητας του φορέα. Έτσι, σε αντίθεση με τις γαλλικές οδηγίες του 1841 όπου γινόταν λόγος για οργάνωση των πηγών κάθε φορέα με βάση μια συγκεκριμένη σειρά και ταξινόμηση

των εγγράφων με βάση το περιεχόμενό τους, ο πρωσικός κανονισμός του 1881 όριζε τη διατήρηση των αρχειακών σωμάτων ή ενοτήτων με τη σειρά με την οποία διατηρούνταν από το φορέα που τα δημιούργησε (Schellenberg 2003: 174).

Παρόλο που έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η αρχή της αρχικής τάξης υιοθετήθηκε για πρακτικούς λόγους, όπως ότι ήταν λιγότερο δαπανηρή σε χρόνο μιας και δεν απαιτούσε την αναταξινόμηση των αρχείων βάση το θέμα, εντούτοις κατά τον Posner η νέα αρχή ανταποκρινόταν στις σύγχρονες τάσεις της ιστορικής έρευνας που ήθελαν σεβασμό στην προέλευση των ιστορικών πηγών: τα αρχεία που διατηρούνταν στην αρχική τους τάξη φαίνεται ότι μαρτυρούσαν πολλά για τη φύση των φορέων παραγωγής τους και για τις δραστηριότητές τους (Posner όπ. αναφ. στην Douglas, 2017). Κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αι. η επικράτηση του Ιστορικισμού και η ανάδειξη της σημασίας των ιστορικών πηγών από αυτόν έκανε επιβεβλημένη τη διατήρηση της αρχικής τάξης, γιατί αντικατόπτριζε την ιστορική εξέλιξη του φορέα παραγωγής : η προέλευση των αρχείων βοηθούσε στο να γίνουν τα αρχεία κατανοητά και με τη σειρά τους τα αρχεία οδηγούσαν στην κατανόηση των ιστορικών γεγονότων (Giroux 1998: 55-59 · Douglas 2017: 29). Αντίθετα, η μέχρι τότε πρακτική της θεματικής ταξινόμησης των αρχείων κατέστρεφε το πλαίσιο παραγωγής τους, δηλαδή απέκρυπτε την πηγή προέλευσης του εγγράφου και παραβίαζε την αρχική του τάξη (*l'ordre primitive*), τη σειρά δηλαδή με την οποία ο φορέας – παραγωγός του το διατηρούσε (Schellenberg 1961).

Σύμφωνα με τον αμερικανό αρχειονόμο M. Bichford, η οργάνωση των αρχείων με βάση την προέλευση ήταν μια φυσική πρακτική που ξεκινούσε από τη γραφειοκρατική οργάνωση και την ιεραρχική δομή των φορέων παραγωγής των αρχείων. Για αιώνες οι διαχειριστές των αρχείων διατηρούσαν έγγραφα σύμφωνα με την προέλευσή τους στις καγκελλαρίες (Brichford 1989 : 55). Η προέλευση των αρχείων ήταν κριτήριο γνησιότητας και ταξινόμησης των αρχείων. Το 1681 στο έργο του “De Re Diplomatica” ο Βενεδικτίνος μοναχός και θεμελιωτής της Διπλωματικής Dom Jean Mabillon προκειμένου να ελέγξει την αυθεντικότητα των εγγράφων συνέκρινε εκείνα που είχαν την ίδια προέλευση (Brichford 1989 · Sweeney 2008).

Η αντίληψη του αρχείου ως ζωντανού οργανισμού ήταν κεντρική στη σκέψη των Ολλανδών αρχειοθετών Muller, Feith και Fruin, όταν το 1898 δημοσίευσαν το *Εγχειρίδιο για την Ταξινόμηση και Περιγραφή των Αρχείων*. Σύμφωνα με την παραπάνω αντίληψη οι πηγές είναι ένα οργανικό σύνολο, που αναπτύσσεται, διαμορφώνεται και υφίσταται αλλαγή κατ’ αντιστοιχία με την ανάπτυξη, διαμόρφωση

και αλλαγή που συμβαίνουν εντός του φορέα που το δημιούργησε. Είναι το προϊόν των δραστηριοτήτων του φορέα και επομένως αντανακλά τις δομές του φορέα καθώς και τις λειτουργίες του μέσα από τις οποίες αυτό προέκυψε. Για τους λόγους αυτούς κάθε αρχειακό οργανικό σύνολο πρέπει να διατηρείται χωριστά από τα άλλα και η ταξινόμησή του να βασίζεται στην αρχική του οργάνωση από τον φορέα παραγωγής (MacNeil 2008 · Douglas 2017). Αυτές οι αρχές ταξινόμησης περιλήφθηκαν στους 100 κανόνες του ολλανδικού εγχειριδίου το οποίο ήταν καρπός της Οργάνωσης Ολλανδών Αρχειονόμων, του πρώτου επαγγελματικού σωματείου Αρχειονόμων στον κόσμο (Horsman, Ketelaar & Thomassen 2003).

Μέχρι το 1910, οπότε και πραγματοποιήθηκε το πρώτο Διεθνές Συνέδριο Αρχειονόμων στις Βρυξέλλες, το εγχειρίδιο είχε μεταφραστεί στη γερμανική, ιταλική και γαλλική γλώσσα (Giroux 1998 · MacNeil 2008 · Douglas 2017). Μπορεί να μην εισήγαγε νέες αρχές, καθώς αυτές είχαν ήδη διατυπωθεί από τους Γάλλους και τους Γερμανούς αρχειοθέτες, ωστόσο έθεσε σε εφαρμογή αυτές τις αρχές σε ιστορικά αρχεία. Στο συνέδριο των Βρυξελλών αναγνωρίστηκε η αρχή της προέλευσης ως πυρήνας της αρχειακής θεωρίας και σύντομα υιοθετήθηκε από τους αρχειοθέτες όλης της Ευρώπης (Giroux 1998).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

Ο ΡΟΛΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΟΘΕΤΗ ΤΟ 18^ο ΚΑΙ 19^ο ΑΙ.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το τελευταίο κεφάλαιο της εργασίας επικεντρώνεται στο επάγγελμα του αρχειοθέτη κατά το 18^ο αι. και στο μετασχηματισμό που υπέστη το 19^ο αι. Ως αντιπροσωπευτικό παράδειγμα αρχειοθέτη του 18^{ου} αι. επιλέγεται ο Pierre - Camille Le Moine που ήταν και συγγραφέας της μονογραφίας *Le Diplomatique Pratique* που κυκλοφόρησε στη Γαλλία το 1765. Η ζωή και το έργο του Le Moine αναδεικνύει αφενός τα μικρά ιδιωτικά αρχειακά αποθετήρια της επαρχιακής Γαλλίας που ανήκαν σε τοπικές εκκλησίες και σε τοπικούς άρχοντες, αφετέρου τους τρόπους εύρεσης εργασίας των αρχειοθετών στη Γαλλία του 18^{ου} αι. Ο Le Moine ήταν και φεουδιστής, ένα είδος εμπειρικού αρχειοθέτη, του οποίου το έργο παρουσιάζεται στο παρόν κεφάλαιο. Η τελευταία ενότητα του κεφαλαίου ασχολείται με την εκπαίδευση των αρχειοθετών η οποία ξεκίνησε από απλή μαθητεία για να καταλήξει σε ειδικευμένη κατάρτιση στα μέσα του 19^{ου} αι. στις περισσότερες ευρωπαϊκές πόλεις.

5.1. Ο βίος και το έργο του Pierre - Camille Le Moine

Ο Le Moine γεννήθηκε το 1723 στο Παρίσι και μαθήτευσε κοντά στον Βενεδικτίνο μοναχό Dom Guillaume Gerou και τον Guillaume Roussel, αρχειοθέτη του καθεδρικού ναού Saint Martin στην πόλη Tours. Μετά την περίοδο της μαθητείας του εργάστηκε στα αρχεία μικρών ναών και γρήγορα έγινε γνωστός σε όλη τη Γαλλία για την αποτελεσματική και γρήγορη οργάνωση των αρχείων και για τη σύνταξη καταλόγων.

Οι αρχειοθέτες της Γαλλίας κατά το 18^ο αι. δεν είχαν σταθερή εργασία αλλά παρείχαν τις υπηρεσίες τους ως ελεύθεροι επαγγελματίες. Για το λόγο αυτό ταξίδευαν σε όλη τη χώρα και παρέμεναν σε κάθε πόλη για όσο διάστημα χρειαζόταν προκειμένου να οργανώσουν ένα μικρό ή μεσαίο αποθετήριο. Κατόπιν αναζητούσαν εκ νέου εργασία. Υπό την έλλειψη κανονισμών στηρίζονταν στη φήμη τους, στην αυτοπροώθησή τους μέσω δημοσιεύσεων στις εφημερίδες και στα δίκτυα γνωριμιών.

Επειδή αντίστοιχα και οι ιδιοκτήτες μικρού ή μεσαίου μεγέθους αποθετηρίων αναζητούσαν προσωπικό ειδικευμένο, λειτουργούσε ένα δίκτυο εύρεσης εργασίας τόσο για τους αρχειοθέτες όσο και για τους εργοδότες.

Η καριέρα του Le Moine είναι ενδεικτική του τρόπου που λειτουργούσε αυτό το δίκτυο. Όταν ο ναός της πόλης Toul αποφάσισε να προσλάβει αρχειοθέτη, εστάλη στο Παρίσι ένας εκπρόσωπος του ναού, για να έρθει σε επαφή με ανθρώπους που γνώριζαν υποψήφιους για ανάλογες θέσεις εργασίας. Ένας από αυτούς ήταν ο αρχειοθέτης του δούκα της Ορλεάνης, ο οποίος συνέστησε στον απεσταλμένο της Toul έναν υποψήφιο που όμως απορρίφθηκε, επειδή ζήτησε υψηλό μισθό. Λίγες εβδομάδες αργότερα ο απεσταλμένος έκανε δημοσίευση στις εφημερίδες στην οποία απάντησαν τέσσερις υποψήφιοι, ανάμεσα στους οποίους ήταν ο Le Moine. Ο εκπρόσωπος της Toul και ο αρχειοθέτης του δούκα της Ορλεάνης συγκρότησαν μια *ad hoc* επιτροπή για να αξιολογήσει τους υποψηφίους. Για να πάρουν πληροφορίες για τις ικανότητες του Le Moine απευθύνθηκαν στην Tours, όπου ακόμη εργαζόταν, και τελικά του πρόσφεραν τη θέση το 1756.

Δεκατέσσερα χρόνια αργότερα ο Le Moine ζήτησε εργασία στο Saint-Germain-des-Près και συνόδευσε την αίτησή του με μια επιστολή. Εκεί με επιχειρήματα επιδίωξε να πείσει το αββαείο να τον προσλάβει. Αναφέρθηκε αρχικά στη σημασία που έχουν τα αρχεία για την προστασία των δικαιωμάτων και για τον νόμο εν γένει. Έπειτα, επισήμανε ότι τα αρχεία στην κατάσταση που βρίσκονται δεν μπορούν να επιτελέσουν τη λειτουργία τους και να αξιοποιηθούν από το αββαείο, γιατί έχουν δυσλειτουργική ταξινόμηση. Τέλος, διαβεβαίωνε το αββαείο ότι ως επαγγελματίας αρχειοθέτης μπορούσε να διορθώσει αυτή την κατάσταση.

Ο Le Moine μετέφερε όλη την εμπειρία από την εργασία του σε μια πλειάδα εκκλησιαστικών τοπικών αρχείων σε ένα εγχειρίδιο, που κυκλοφόρησε στη γαλλική πόλη Metz το 1765, το *Diplomatique Pratique : Traite de l'arrangement des archives et tresors des chartes*, που θεωρείται πως είναι η πρώτη έντυπη μονογραφία με αντικείμενο τη διαχείριση των αρχείων και την αρχειακή περιγραφή. Επίκεντρο του βιβλίου, ωστόσο, είναι η μέθοδος αρχειακής εργασίας του Le Moine: η ανάλυση μεμονωμένων εγγράφων. Σε όλη του τη ζωή επέμεινε ότι ποτέ δεν οργάνωσε απλώς έγγραφα αλλά τα ανέλυε και μπορούσε να αξιολογήσει τη φύση και την προέλευσή τους σύμφωνα με εσωτερικά και εξωτερικά κριτήρια (Friedrich 2016a).

Το πρώτο μέρος του βιβλίου είναι αφιερωμένο στην αρχειακή οργάνωση: ξεκινώντας από τις απαραίτητες δεξιότητες που πρέπει να διαθέτει ο αρχειοθέτης

συνεχίζει με υποδείξεις για την κατάλληλη ταξινόμηση ανάλογα με τον τύπο του αρχείου και καταλήγει σε συμβουλές για την ανάγνωση χειρογράφων με ξεθωριασμένο μελάνι και την κατασκευή κουτιών για τη διατήρηση του περιεχομένου τους. Το δεύτερο μέρος του βιβλίου σχετίζεται με την εφαρμογή της Διπλωματικής και της Παλαιογραφίας στην αρχειακή εργασία: παραθέτει τα κριτήρια της αυθεντικότητας των εγγράφων και εμπεριέχει παραδείγματα μεταγραφής.

Έχουν ενδιαφέρον οι υποδείξεις του συγγραφέα όσον αφορά τις προφυλάξεις που πρέπει να τηρεί ο αρχειοθέτης, για να παραμείνει υγιής, εργαζόμενος ανάμεσα σε παλαιά αρχεία.¹⁹ Τάσσεται εναντίον των ανθυγιεινών αποθετηρίων, εκείνων που έχουν υγρασία ή έλλειψη αέρα. Προτείνει τη χρήση εξαεριστήρα ανά τακτά χρονικά διαστήματα και το άνοιγμα συχνά των παραθύρων, ώστε ο φρέσκος αέρας να απομακρύνει επικίνδυνες για τους αρχειοθέτες οσμές. Απαγορεύει το κάπνισμα γιατί η εισρόφηση του καπνού την ίδια στιγμή παρασύρει και τη σκόνη του περιβάλλοντος που βρίσκεται στο δέρμα των χεριών. Για την αντιμετώπιση οφθαλμολογικών προβλημάτων προτείνει συχνούς περιπάτους σε χώρους με πράσινο και το συχνό πλύσιμο των ματιών με ροδόνερο.

Ο συγγραφέας προτείνει, ακόμη, τρόπους διατήρησης των αρχείων. Ανάμεσα σε άλλα συνιστά οι χώροι αποθήκευσης να μην έχουν βορεινό προσανατολισμό και τα αρχεία να βγαίνουν από τις θήκες τους συχνά για να στεγνώνουν από την υγρασία. Με δεδομένο τον κίνδυνο της φωτιάς ο αρχειοθέτης δεν πρέπει να χρησιμοποιεί κεριά εντός του αποθετηρίου και να προσέχει τα θερμαντικά σώματα που χρησιμοποιεί. Τέλος, συμβουλεύει τα ράφια να βρίσκονται σε απόσταση από τους τοίχους για τον κίνδυνο της υγρασίας, τη διευκόλυνση του καθαρισμού και την απομάκρυνση των εντόμων (Delsalle 2018 : 140).

Το βιβλίο είχε μεγάλη απήχηση στα τέλη του 18^{ου} και στις αρχές του 19^{ου} αι. με πολλές προπαραγγελίες και συνδρομές σε όλη τη χώρα, αν και ο μεγαλύτερος αριθμός συνδρομών προήλθε από πόλεις και περιοχές όπου είχε εργαστεί ο Le Moine, όπως η Toul, Metz, Nancy και Lyon. Με άλλα λόγια, ήταν σε μεγάλο βαθμό η προσωπική του φήμη που βοήθησε στην καθιέρωση του βιβλίου. Μακράν ο μεγαλύτερος αριθμός παραγγελιών έγινε από εκκλησιαστικά ιδρύματα.

¹⁹ Κατά τον Delsalle ο αρχειακός κώδικας συμπεριφοράς εμφανίστηκε στα τέλη του 18^{ου} αι. εκκινώντας από μια τάση του διανοητικού κλίματος του Αιώνα των Φώτων που εστίαζε στην καθαριότητα και στην προστασία της υγείας από την υγρασία, τις επιβλαβείς αναθυμιάσεις και τον μολυσμένο αέρα (Delsalle 2018 : 146)

Οι αγοραστές και οι κριτικοί γενικά φαίνεται να είχαν θετική άποψη για το βιβλίο. Το συμβουλευτήκαν αρχειονόμοι της εποχής κατά την οργάνωση των τοπικών αρχείων, ακόμη κι αν δεν ακολουθούσαν πάντα τις συμβουλές του. Ακόμη και μια γερμανική έκδοση εμφανίστηκε το 1776 στη Νυρεμβέργη, παρά το γεγονός ότι «κάποιο υλικό στο βιβλίο ίσχυε μόνο για τη Γαλλία». Κι όμως, υπήρξαν και επικριτικές φωνές, που προέρχονταν από συναδέλφους του Le Moine αλλά και από μέλη του ακαδημαϊκού κατεστημένου.

Η *Diplomatique Pratique* και οι συζητήσεις γύρω από αυτή καταδεικνύουν ότι η θέση των αρχείων και του αρχειακού έργου στον πρώιμο σύγχρονο λόγο δεν ήταν αδιαμφισβήτητη. Οι ακαδημαϊκοί και οι επαγγελματίες έθεταν υπό αμφισβήτηση τη φύση της αρχειακής εργασίας και τη σωστή σχέση της με την πρακτική εμπειρία και την ακαδημαϊκή έρευνα. Ωστόσο, παρόλες αυτές τις συζητήσεις, η πρακτική στάση του Le Moine παρέμεινε ελκυστική στους ασκούμενους μέχρι και τον δέκατο ένατο αιώνα, όταν το κείμενό του συνέχισε να χρησιμοποιείται στη γαλλική αρχειακή εκπαίδευση (Friedrich 2016a).

5.2. Οι φεουδιστές και τα αρχεία²⁰

Οι *φεουδιστές* ήταν ειδικοί νομικοί σύμβουλοι και εργάζονταν για φεουδάρχες σε όλη τη Γαλλία. Οι φεουδαρχικές σχέσεις συνεπάγονταν εκτεταμένες νομικές σχέσεις μεταξύ των αρχόντων (φεουδαρχών) και των ενοικιαστών της γης, που ήδη από τον ύστερο Μεσαίωνα, όλες θεωρητικά τεκμηριώνονταν από χαρτιά και περγαμηνές διαφόρων τύπων. Ωστόσο, στη Γαλλία του δέκατου όγδοου αιώνα οι άρχοντες (*seigneurs*) είχαν εσφαλμένη και ελλιπή γνώση αυτής της νομικής τεκμηρίωσης και του περιεχομένου της και ως εκ τούτου σπάνια γνώριζαν τι τους ανήκε νόμιμα.

Ο Edme de la Poix de Fréminville, γνώστης του φεουδαρχικού δικαίου και συντάκτης το 1746 του εγχειριδίου για τη φεουδαρχική διοίκηση, *La Pratique universelle pour la renovation des terriers et des droits seigneuriaux*, σηματοδοτεί τις απαρχές της αρχειακής συνείδησης στην επαρχιακή Γαλλία του 18^{ου} αι.

²⁰ Η παρούσα ενότητα αντλεί υλικό εξ ολοκλήρου από το άρθρο του M. Friedrich ‘The Rise of Archival Consciousness in Provincial France: French Feudal Records and Eighteenth-Century Seigneurial Society’ (2016b).

Παρατηρώντας ο ίδιος την πληθώρα των μικρών και μεσαίων αρχειακών αποθετηρίων σε όλη τη Γαλλία, που ανήκαν σε οικογένειες ευγενών, σε μοναστήρια και ναούς και σε μικρές κοινότητες, εξέφρασε την πεποίθηση ότι τα αρχεία αποτελούσαν σημαντικό στοιχείο της επαρχιακής γαλλικής φεουδαρχικής κοινωνίας. Όμως, η κακή κατάσταση στην οποία βρίσκονταν τα εν λόγω αρχεία τον οδήγησε στη σκέψη ότι αυτή η κατάσταση θα έπρεπε να αλλάξει έτσι, ώστε τα αρχεία να ανταποκριθούν στο σκοπό τους, δηλαδή στην οργάνωση και συγκρότηση της κοινωνικής ζωής. Ισχυρίστηκε ότι η βελτίωση των αρχείων θα βελτίωνε τις γνώσεις του φεουδάρχη σχετικά με το νομικό καθεστώς, το οποίο με τη σειρά του θα λειτουργούσε προς όφελός του. Πρότεινε, επομένως, την επαγγελματοποίηση του αρχειοθέτη με την έννοια της ειδίκευσής του στην αρχαία γραφή και τη λατινική γλώσσα, με καλή γνώση των διαφορετικών χρονολογικών συστημάτων και των σφραγίδων.

Οι *φεουδιστές* εμφανίστηκαν ως επαγγελματική τάξη στα μέσα του 18^{ου} αι. και προσλήφθηκαν από τους φεουδάρχες, για να οργανώσουν και να αξιοποιήσουν τα αρχεία τους και να υποστηρίξουν, έτσι, τα φεουδαρχικά τους δικαιώματα. Βαθμιαία ανέπτυξαν και παρείχαν ένα εξαιρετικά πρακτικό σύνολο δεξιοτήτων απαραίτητων για εργασία μέσα στα αρχεία. Ήξεραν να αποκρυπτογραφούν παλαιότερους τύπους γραφής καθώς και να κατανοούν τη γλώσσα, την ορολογία και τη χρονολογία των μεσαιωνικών νομικών εγγράφων. Είχαν την τεχνική να μετατρέπουν κουτιά ή δωμάτια γεμάτα με χαοτικούς σωρούς χαρτιού σε στοίβες καλά οργανωμένων εγγράφων, έτοιμες να χρησιμοποιηθούν προς όφελος του εργοδότη τους. Το γεγονός ότι κατάγονταν από τις γύρω περιοχές τους έδινε το πλεονέκτημα της γνώσης των πολλών διαφορετικών αρχείων στην περιοχή, που ήταν υποστηρικτικός παράγοντας στο έργο της αναζήτησης τεκμηρίωσης της ευγενικής καταγωγής των φεουδαρχών και συνεπώς της νομιμοποίησης των τίτλων τους.

Οι *φεουδιστές* προσλαμβάνονταν για συγκεκριμένα καθήκοντα και για καθορισμένο αριθμό ημερών, μηνών ή ετών και ταξίδευαν συνεχώς για να συντάξουν τα απαραίτητα έγγραφα. Αρχικά, αφιέρωναν αρκετό χρόνο για να ξεδιπλώσουν και να καθαρίσουν τα παλιά χειρόγραφα. Αρκετοί από αυτούς άφησαν σαφείς παρατηρήσεις σχετικά με τις πρακτικές του ανοίγματος κυλίνδρων και βιβλίων και την πρόληψη της καταστροφής εγγράφων κατά τη διαδικασία. Μέρος της εργασίας τους αποτελούσε η προετοιμασία φακέλων ή κιβωτίων καθώς και η σωστή περιγραφή τους. Έπειτα, στενά συνδεδεμένο με τη φυσική φροντίδα για περγαμηνές και χαρτιά ήταν το

καθήκον τους να διαβάζουν, να συνοψίζουν και να ευρετηριάζουν τα έγγραφα κυρίως τους νομικά σημαντικούς τίτλους και τα συμβόλαια. Ευρετήρια των φεουδαρχικών αρχείων υπήρχαν πολύ πριν από την εμφάνιση των φεουδιστών, ωστόσο τα δικά τους διέφεραν στο σχήμα, στη μορφή και στη φιλοσοφία. Ήταν τόσο αναλυτικά που έμοιαζαν με αποσπάσματα βιβλίων. Μερικές φορές αντέγραφαν τα πιο σημαντικά πρωτότυπα έγγραφα στο ευρετήριο, ώστε, εάν μια πυρκαγιά κατέστρεφε τα πρωτότυπα, τα ευρετήρια να μπορούν να χρησιμεύσουν ως εφεδρεία. Επομένως, τα ευρετήρια όχι μόνο αντικατόπτριζαν το αρχείο αλλά εν μέρει το αντικαθιστούσαν. Ο αναγνώστης του ευρετηρίου θα μπορούσε να μάθει, ξεφυλλίζοντας τα αποσπάσματα και τις περιλήψεις, για το εύρος των ιδιοκτησιών που ανήκαν σε έναν άρχοντα, την ιστορική του εξέλιξη και τα διαφορετικά νομικά πλαίσια που υποστήριζαν την κυριότητά του.

Οι φεουδιστές προκειμένου να βρουν εργασία, πρόσφεραν συχνά τις υπηρεσίες τους μέσω απόρρητων αγγελιών σε τοπικά περιοδικά και εφημερίδες. Αποκτούσαν την τεχνογνωσία τους μέσω της πρακτικής μαθητείας. Ο François-Noël Babeuf, γνωστός επαναστάτης των αρχών της δεκαετίας του 1790, μαθήτευσε κοντά στον φεουδιστή Hullin στο Flixécourt το 1779 και παρέμεινε για δύο χρόνια. Καταξιωμένοι φεουδιστές, όπως ο Auguste Labry ή ο Guillaume Roussel, κατάρτισαν πολλούς φεουδιστές της επόμενης γενιάς. Συχνά η γνώση μεταβιβαζόταν επίσης μέσα στις οικογένειες, όπου οι πατέρες εκπαίδευαν τους γιους τους. Άλλοι απέκτησαν την απαραίτητη τεχνογνωσία με διαφορετικούς τρόπους, όπως ο Le Moine, που μαθήτευσε στους Βενεδικτίνους μοναχούς του St. Maur. Σχεδόν κανένας από τους φεουδιστές δεν είχε λάβει πανεπιστημιακή κατάρτιση, ενώ λίγοι έδειξαν πρόθεση να θεσμοθετήσουν τη μετάδοση της εξειδικευμένης τους γνώσης. Ο Jean-Baptiste Larcher ίδρυσε το 1735 την *École de paléographie* στην πόλη Pau, που έκλεισε μετά από σύντομο χρονικό διάστημα. Ο Le Moine στη μετεπαναστατική Reims, οργάνωσε τα «Μαθήματα ανώτερης εκπαίδευσης» το 1796. Ο Le Moine ήταν από τους λίγους φεουδιστές που ξεχώρισε καθώς άφησε πίσω του τον αγροτικό φεουδαρχικό κόσμο με τον οποίο οι φεουδιστές σχετίζονταν αποκλειστικά και αποκτώντας δεσμούς με ακαδημαϊκούς κύκλους εξοικειώθηκε με τις επιστημονικές συζητήσεις της εποχής γύρω από τη διπλωματική και την παλαιογραφία. Αξιοποιώντας τις σχετικές ακαδημαϊκές γνώσεις και επειδή ήθελε να βελτιώσει την καθημερινή δουλειά των φεουδιστών δημοσίευσε την πραγματεία του, *Diplomatique-pratique*, η οποία συνόψισε την επιστημονική παράδοση της

διπλωματικής σε ένα σύντομο σύνολο πρακτικών κανόνων για τους φεουδιστές και τους αρχειοθέτες.

Σε αντίθεση με τη Γερμανία όπου υπήρχε η παράδοση των πανεπιστημιακών εκδόσεων στο χώρο των αρχείων, στη Γαλλία ο «αρχειακός γραμματισμός» στηρίχθηκε στα εγχειρίδια των φεουδιστών. Εκτός από το *Diplomatique-pratique* του Le Moine, άλλα εγχειρίδια που δημοσιεύτηκαν ήταν του Joseph Batteney το *L'Archiviste françois* το 1775, το *Archiviste citoyen* του Antoine d'Estienne και το *Traité des archives* του M. Mariée το 1779. Τα βιβλία αυτά είχαν ως επί το πλείστον πρακτικό σκοπό. Παρείχαν καθοδήγηση σχετικά με την ανάγνωση εγγράφων και την οργάνωση χαοτικών αρχείων και συχνά στόχευαν ειδικά στους φεουδιστές που μετακινούνταν από τη μια εργασία στην άλλη. Οι συγγραφείς παρείχαν πρακτικές συμβουλές για τον τρόπο διαπραγμάτευσης συμβάσεων με τους εργοδότες, για παράδειγμα. Παρείχαν επίσης έμπειρες συμβουλές σχετικά με την εκτίμηση του φόρτου εργασίας για όποιον εμπλεκόταν σε ένα έργο. Κάποιοι, όπως ο M. Mariée στο *Traité* του, επέδειξαν έντονη επίγνωση του πιθανού ψυχικού στρες που θα μπορούσε να ασκήσει η αρχειακή εργασία, ιδιαίτερα για κάποιον που εργάζεται κάτω από σημαντική πίεση χρόνου. Αρκετοί συγγραφείς χρησιμοποίησαν ρητά το πρώτο ενικό πρόσωπο για να μεταφέρουν ότι οι συμβουλές τους βασίζονταν σε άμεση προσωπική εμπειρία. Εκτός από την προώθηση και την παροχή ενός προτύπου για τους διαχειριστές φεουδαρχικών αρχείων, τα κείμενα είναι γεμάτα από τεχνικές συμβουλές για τον τρόπο οργάνωσης του αρχειακού έργου. Παρείχαν υποδείγματα ευρετηρίων, παρουσίασαν μελέτες περιπτώσεων για μεμονωμένα προβλήματα και βοήθησαν δίνοντας λύσεις σε ουσιαστικά ζητήματα τήρησης αρχείων. Ένα συγκεκριμένο πρόβλημα που πολλές από αυτές τις δημοσιεύσεις αντιμετώπισαν ρητά ήταν η παλαιογραφία. Ο Le Moine και ο Batteney, για παράδειγμα, τύπωσαν αρκετούς μεσαιωνικούς τύπους γραφής που θα μπορούσαν να χρησιμεύσουν στους άπειρους αναγνώστες. Τίποτα βέβαια από αυτά που τύπωσαν στη σφαίρα της παλαιογραφίας ή της διπλωματικής δεν έφτανε την ποιότητα της ακαδημαϊκής γνώσης και έρευνας αλλά αυτό δεν ήταν ανάμεσα στους στόχους των φεουδιστών. Αντίθετα, ήθελαν να υποδείξουν τη σημασία της καλά οργανωμένης τήρησης φεουδαρχικών αρχείων και ήθελαν να βοηθήσουν τους επαγγελματίες με πρακτικές συμβουλές που βασίζονταν σε εμπειρία δεκαετιών. Με αυτόν τον τρόπο, έγιναν αναμφισβήτητα η κυρίαρχη φωνή στον δημοσίως διαθέσιμο έντυπο αρχειακό λόγο στη Γαλλία για αρκετό καιρό.

Η Γαλλική Επανάσταση άλλαξε τα δεδομένα για τους φεουδιστές δεδομένης της ισχυρής τους σχέσης με το φεουδαρχικό σύστημα. Μερικοί μετανάστευσαν για να μη συνεργαστούν με το νέο καθεστώς, όπως ο Claude-Louis-Marie Delion, από γνωστή οικογένεια φεουδιστών στην Troyes. Αντίθετα, ένας αξιοσημείωτος αριθμός πρώην φεουδιστών απλώς άλλαξαν πλευρά και τώρα έθεσαν την πείρα τους στη διάθεση των διαφορετικών επαναστατικών αρχειακών διοικήσεων κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1790. Ο ίδιος ο πατέρας του Delion, Jean-François, ανέλαβε δημόσια υπηρεσία το 1790, ενώ τρία μέλη της οικογένειας Pontois στο Poitiers εργάστηκαν στα Archives départementales μέχρι το 1808. Ο Pierre Camille Le Moine συνέχισε να εργάζεται ως αρχειοφύλακας και τελείωσε τη ζωή του ως καταξιωμένος αρχειοφύλακας της πόλης της Reims το 1800. Η εργασία για το επαναστατικό καθεστώς σίγουρα περιλάμβανε σε αρκετές περιπτώσεις και την περιβόητη επιλογή από τους φεουδιστές των «άχρηστων» χαρτιών που καταστράφηκαν εσκεμμένα σε πολλές περιπτώσεις το 1792 και το 1793. Καμία ρητή διαμαρτυρία εναντίον αυτής της πολιτικής από κανέναν φεουδιστή δεν έχει αποκαλυφθεί μέχρι στιγμής. Αυτό που είναι πιο σημαντικό, όμως, από το ότι πήραν μέρος στην καταστροφή των αρχείων κατά την Επανάσταση είναι το γεγονός ότι οι φεουδιστές συνέβαλαν στη μεταφορά της αρχειακής γνώσης και εμπειρίας που αποκτήθηκε μέσα στο Παλαιό Καθεστώς μέσω της Επανάστασης στην περίοδο της Παλινόρθωσης.

Το έργο τους παρέμεινε σημαντικό και μετά την κατάρρευση του Παλαιού Καθεστώτος, καθώς συνέβαλαν σημαντικά στην ενσωμάτωση της κουλτούρας της τήρησης αρχείων στην καθημερινή κοινωνική ζωή στην επαρχιακή Γαλλία του 18^{ου} αι. Κάνοντας την αρχειακή γνώση άμεσα διαθέσιμη, βοήθησαν στη διαμόρφωση των τοπικών κοινωνικών σχέσεων και του χαρακτήρα της γαλλικής φεουδαρχικής κοινωνίας γενικότερα.

5.3. Η εκπαίδευση του αρχειοθέτη κατά το 19^ο αιώνα

Στο Μεσαίωνα οι αρχειοθέτες ήταν υπάλληλοι δικαστηρίων ή κοινοτήτων, ή συμβολαιογράφοι, με δεξιότητα στην οργάνωση συλλογών και με επίγνωση της αξίας και της χρησιμότητας των αρχείων στην ενίσχυση των βασιλικών ή αριστοκρατικών αξιώσεων (Ducheyne 1992 · Orr 1981). Πολλοί μάθαιναν να διαβάζουν αρχαία

χειρόγραφα κοντά σε μοναχούς ή εκπαιδευόνταν από άλλους αρχειοθέτες ή ήταν αυτοδίδακτοι (Delsalle 2018 : 210).²¹

Προϊόντος του χρόνου ο ρόλος του αρχειοθέτη άλλαξε για να προσαρμοστεί στις μεταβαλλόμενες ιστορικές και πολιτισμικές συνθήκες. Μετά τη γαλλική επανάσταση τα κρατικά αρχεία μετατράπηκαν σε ιδρύματα διατήρησης αρχείων με ιστορική αξία και προσέλκυσαν λογίους και ιστορικούς. Ως εκ τούτου ο αρχειοθέτης έπρεπε να έχει νέες δεξιότητες ανάμεσα στις οποίες ήταν η ταξινόμηση και η εκκαθάριση παλαιού υλικού. Σύντομα ο αρχειοθέτης – διοικητικός αντικαταστάθηκε από τον αρχειοθέτη – ιστορικό (Giroux 1998 : 34). Υπό την επίδραση, μάλιστα, του Ρομαντισμού το πρώτο τέταρτο του 19^{ου} αι. ο αρχειοθέτης ήταν συχνά και ο ίδιος ιστορικός ερευνητής, κυρίως της μεσαιωνικής ιστορίας (Eckhart 1995 : 72). Ένα παράδειγμα αποτελεί ο Γάλλος Jules Michelet, ιστορικός και επικεφαλής του ιστορικού τμήματος των Αρχείων του Βασιλείου από το 1830.

Η εκπαίδευση των αρχειοθετών το 19^ο αι. έθεσε το βάρος στην ιστορική εκπαίδευση και στις λεγόμενες «βοηθητικές επιστήμες» της Ιστορίας: την Παλαιογραφία και τη Διπλωματική, αλλά και τη γνώση της Λατινικής Γλώσσας. Οι πρώτες σχολές αρχειακής εκπαίδευσης και η πρώτη επαγγελματική εκπαίδευση εν γένει χρονολογούνται τις πρώτες τρεις δεκαετίες του 19^{ου} αι. και εμφανίστηκαν στην Ιταλία, τη Γερμανία και τη Γαλλία. Η Scuola di Archivistica (ή Scuola del Grande Archivio) ιδρύθηκε στη Νάπολη το 1811 με βασικά μαθήματα τη Διπλωματική, την Παλαιογραφία και τα Ελληνικά. Μια δεκαετία αργότερα, το 1821, ιδρύθηκαν στο Μόναχο η Archivalische Unterrichtsinstitut και η Ecole des Chartes στο Παρίσι (Duchemin 1992 · Berger 2013).

Η τελευταία ιδρύθηκε με διάταγμα του Λουδοβίκου XVIII στις 22 Φεβρουαρίου 1821 με στόχο να εκπαιδεύσει τους σπουδαστές στη διοίκηση αρχείων. Η αρχική ιδέα ανήκε στον γενικό γραμματέα του Υπουργείου Εσωτερικών του Ναπολέοντα, Joseph Marie baron de Gerando, ο οποίος πρότεινε το 1806 στον Αυτοκράτορα να εκπαιδευτούν ιστορικοί στην ιστορία της Γαλλίας και οι κυβερνητικοί υπάλληλοι να οργανώσουν τα αρχεία των θεσμών του Παλαιού Καθεστώτος που εκείνη την εποχή ήταν πλέον εθνικά. 15 χρόνια αργότερα η Ecole des Chartes ιδρύθηκε αλλά μέχρι το 1829 δεν είχε λειτουργήσει, καθώς δεν κατάφερε

²¹ Οι Βενεδικτίνιοι μοναχοί του Saint-Maur στο Παρίσι εκπαιδευσαν στην ανάγνωση μεσαιωνικών χειρογράφων άτομα που στη συνέχεια εργάζονταν ως βιβλιοθηκάριοι και αρχειοθέτες στη βασιλική Αυλή (Quynn 1950).

να προσελκύσει σπουδαστές επειδή το κράτος δε συνέδεσε τη σχολή με κρατική επαγγελματική αποκατάσταση. Τελικά, λειτούργησε το 1829 με το κράτος να δεσμεύει τις μισές θέσεις στις αρχειακές υπηρεσίες και να τις προορίζει για τους αποφοίτους της σχολής, που στο εξής θα ονομάζονταν Χαρτιστές.²² Η σχολή παρείχε τριετές πρόγραμμα σπουδών επικεντρωμένο στις μεσαιωνικές σπουδές, την Παλαιογραφία, τη Διπλωματική και τη Βιβλιογραφία (Levine 1986). Οι σπουδαστές εκπαιδεύονταν το πρώτο έτος στα Αρχεία και τα δύο επόμενα στη βασιλική βιβλιοθήκη (Quynn 1950 : 273). Πάνω στο μοντέλο της Ecole des Chartes ιδρύθηκε το 1854 στη Βιέννη το Österreichische Geschichtsforschung (Austrian Institute of Historical Research) εστιασμένο στη μελέτη των αυτοκρατορικών εγγράφων του Μεσαίωνα (Delsalle 2018: 206).

Η Ιταλία κυριάρχησε στην αρχειακή εκπαίδευση το 19^ο αι., καθώς ιδρύθηκαν αρχειακές σχολές στο Μιλάνο (Scuola di Paleografia, Diplomatica e Archivistica) και στη Βενετία το 1842, στην Τοσκάνη το 1856. Μετά την ιταλική ενοποίηση το 1861 ιδρύθηκαν νέες αρχειακές σχολές στη Γένοβα το 1873, στην Πάρμα το 1876, στη Μόντενα το 1877 και στη Ρώμη το 1878. Τέλος, ιδρύθηκε η Scuola di Paleografia στα Αρχεία του Βατικανού το 1884 (Berger 2013 · Delsalle 2018).

Κατά το δεύτερο μισό του 19^{ου} αι. το επάγγελμα του αρχειοθέτη αυτονομήθηκε και απέκτησε ειδικευση εξαιτίας της ανάπτυξης των βασικών αρχών της διαχείρισης των αρχείων. Η Ecole des Chartes ήταν η πρώτη σχολή της οποίας οι απόφοιτοι σταδιοδρομούσαν στα περιφερειακά αρχεία από το 1850 και στα Εθνικά Αρχεία από το 1887 (Verschaffel 2012: 38).

²² Η πρώτη γυναίκα απόφοιτη της Ecole des Chartes ήταν η Genevieve Aclocque η οποία αποφοίτησε το 1910 εγκαινιάζοντας την εμφάνιση γυναικών αρχειοθετών τον 20^ο αι. (Delsalle 2018).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας τους τα αρχεία χρησιμοποιήθηκαν ως σύμβολα εξουσίας και ως αποδεικτικά στοιχεία, παγιώνοντας τη δύναμη των μοναρχιών αρχικά και νομιμοποιώντας την κρατική ισχύ αργότερα. Τα αποθετήρια των φορέων παραγωγής δεν υπήρξαν ουδέτερα και παθητικά αλλά βρίσκονταν σε συμφωνία με τις πολιτικές και πολιτισμικές δυνάμεις της εποχής τους. Ως εκ τούτου οι όποιες διαφορές μπορούν να αποδοθούν στο πολιτικό και πολιτισμικό περιβάλλον στο οποίο τα αρχεία υπόκειντο και στους σκοπούς των δημιουργών τους.

Παράδειγμα αυτού αποτελεί η Γαλλική Επανάσταση η οποία καταργώντας τους παλαιούς φορείς παραγωγής αρχείων – εκείνους του Παλαιού Καθεστώτος – κατέστρεψαν τα αποδεικτικά τεκμήρια της ισχύος τους, με το σκεπτικό ότι δεν χρησίμευαν πια, εφόσον τεκμηρίωναν δικαιώματα κατηρηγμένων κοινωνικών τάξεων. Την ίδια στιγμή παρήγαγε νέα έγγραφα με σκοπό να νομιμοποιήσει το νέο καθεστώς.

Αυτό, όμως, που έγινε κατά τη διάρκεια της Γαλλικής Επανάστασης και υπήρξε τομή στην ιστορία των αρχείων είναι η ίδρυση των Εθνικών Αρχείων. Για πρώτη φορά καθιερώθηκε η έννοια του εθνικού δημόσιου αρχείου, αναγνωρίστηκε η υποχρέωση του κράτους να διατηρεί και να διαχειρίζεται τα έγγραφα του παρόντος και του παρελθόντος και αναγνωρίστηκε το δικαίωμα της πρόσβασης όλων των μελών του έθνους στο αρχειακό υλικό, πλέον εθνικό. Επιπλέον, ο νόμος της ίδρυσης των εθνικών αρχείων εισήγαγε το συγκεντρωτισμό έναντι της διασποράς των αρχείων σε όλη τη χώρα, που ίσχυε ως τότε, γιατί ίδρυσε ένα κεντρικό αποθετήριο.

Ο γαλλικός νόμος υπέδειξε αυτό που γνώριζαν πολύ καλά οι βασιλείς των μοναρχικών κρατών και που για το λόγο αυτό κρατούσαν τα αρχεία τους μακριά από τα αδιάκριτα βλέμματα: την πολιτική και κοινωνική δύναμη των αρχείων. Οι Γάλλοι Επαναστάτες αφενός διατήρησαν προς όφελός τους αρχεία των προκατόχων τους που τεκμηρίωναν την κατοχή γης ή περιουσίας, αφετέρου χαρακτήρισαν ως εθνική περιουσία τα παραγόμενα από αυτούς αρχεία και επιβεβαίωσαν το χαρακτηρισμό αποδίδοντας στους πολίτες το δικαίωμα της δημόσιας πρόσβασης σε αυτά.

Η κίνηση αυτή σχετίζεται άμεσα με την εμφάνιση της ιδέας του γαλλικού έθνους η οποία μπορεί να μην προκηρύχθηκε αλλά γεννήθηκε στους κόλπους της Γαλλικής Επανάστασης, όταν έπαψε η βασιλική δυναστεία να αποτελεί πια σημείο

αναφοράς των υπηκόων και, αντίθετα, έγινε το έθνος το στοιχείο που ένωσε τους Γάλλους σε ένα κοινό προσανατολισμό.

Ως εκ τούτου η ίδρυση κεντρικών αρχειακών ιδρυμάτων που είχε ξεκινήσει τους προηγούμενους αιώνες και συνδεόταν με την παγίωση της εξουσίας της μοναρχίας, κατά το 19^ο αι. ήταν αποτέλεσμα της ίδρυσης εθνικών κρατών και της συνεπαγόμενης συσσώρευσης εγγράφων από την κρατική γραφειοκρατία. Σταδιακά, τα αποθετήρια όλης της Ευρώπης υπέστησαν χωροταξικές αλλαγές σε συνάρτηση πάντα με το πολιτικό γίνεσθαι της εποχής και του τόπου. Το 19^ο αι. παρατηρήθηκε η οικοδόμηση μεγαλοπρεπών κτηρίων στις πρωτεύουσες των ευρωπαϊκών χωρών, για να στεγάσουν τον εθνικό αρχειακό πλούτο.

Η πολιτική δύναμη των αρχείων αποδεικνύεται και στην περίπτωση της παράδοσης των κρατικών αρχείων της ηττημένης χώρας στη νικήτρια, όπως προβλεπόταν από τις συνθήκες ειρήνης που βρίσκονταν σε ισχύ ήδη από το τέλος του Μεσαίωνα. Η κατάσχεση και μεταφορά των αρχείων ήταν εκ των ων ουκ άνευ προϋπόθεση της επικράτησης της νικήτριας χώρας απέναντι στην ηττημένη, γιατί η κατοχή των αρχείων της τελευταίας συμβόλιζε τη μεταβίβαση της εξουσίας της στην πρώτη. Εδώ εγγράφεται το σχέδιο του Ναπολέοντα να συγκεντρώσει στο Παρίσι χιλιάδες αρχεία από την Ισπανία, την Ιταλία, την Ολλανδία και την Αυστρία, προκειμένου να νομιμοποιήσει την εξουσία του στις παραπάνω χώρες. Ωστόσο, η κίνηση αυτή εκτός του πολιτικού χαρακτήρα είχε και πολιτισμικές συνδηλώσεις.

Παράλληλα με τις παραδοσιακές λειτουργίες τους ως οργάνων της διοίκησης του κράτους τα αρχεία το 19^ο αι. χρησίμευσαν και ως πρωτογενές υλικό για έρευνα από τους ιστορικούς, οι οποίοι διάβηκαν το κατώφλι των αποθετηρίων στο πλαίσιο της διακηρυττόμενης δημόσιας πρόσβασης. Το παράδειγμα του Leopold von Ranke αλλά και άλλων ιστορικών επιβεβαιώνουν ότι η πολιτική και η ιστορική επιστήμη είχαν αρχικά συγκεκριμένα και συχνά ανταγωνιστικά ενδιαφέροντα στα Αρχεία. Ακόμη και στη Γαλλία που πρώτη διακήρυξε τη δημόσια πρόσβαση στα αρχεία, όπως προέκυψε από τη μελέτη, η πρόσβαση ήταν περιορισμένη, επιλεκτική και κατευθυνόμενη από την πολιτική εξουσία. Στη μοναρχική Γερμανία τα αρχειακά κρατικά αποθετήρια ήταν κλειστά για την ιστορική έρευνα και μόνο υπό αυστηρές προϋποθέσεις άνοιγαν τις πύλες τους. Παρά τις δυσκολίες, όμως, οι ιστορικοί του 19^{ου} αι. λάτρεψαν τα αρχεία και αξιοποιώντας τα διηγήθηκαν τις ιστορίες τους. Σταδιακά και με την επικράτηση του Εθνικισμού, τα εθνικά αποθετήρια συνδέθηκαν με το παρελθόν του έθνους και αξιοποιήθηκαν στη συγγραφή των εθνικών ιστοριών.

Η ιστορία των αρχείων του 18^{ου} και 19^{ου} αι. είναι πρωτίστως η ιστορία της επαγγελματοποίησής τους, όπως υποδεικνύεται από την ίδρυση σχολών κατάρτισης, οι οποίες ιδρύθηκαν σε περιοχές με πλούσιο αρχειακό υλικό και παράδοση. Με την ίδρυση λειτουργικών κτηρίων και την προώθηση της ιστορικής αρχειακής έρευνας, την ειδίκευση του αρχειοθέτη και τη διαμόρφωση της αρχειακής θεωρίας και πρακτικής τα κρατικά αρχειακά ιδρύματα του 19^{ου} αι. έθεσαν τις βάσεις για την ανάπτυξη της Επιστήμης της Αρχειονομίας που έλαβε χώρα τον 20^ο αι.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Benzoni, G.** (1987). "Ranke's Favorite Source: The Relazioni of the Venetian Ambassadors." *The Courier* 22.1 : 11-26.
- Berger, S.** (2013). "The role of national archives in constructing national master narratives in Europe". *Archival Science* 13, 1–22. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:
<https://doi.org/10.1007/s10502-012-9188-z>
- Boldt, A., alinia, A.** (2020). "Perception, Depiction and Description of European History: Leopold von Ranke and his Development and Understanding of Modern Historical Writing". *Research in History*, 9(3.4): 83-97.
- Brichford, M.** (1982). "The Origins of Modern European Archival Theory," *The Midwestern Archivist* 7/2: 87-101.
- Brichford, M.** (1989). "The Provenance of Provenance in Germanic Areas". *Provenance, Journal of the Society of Georgia Archivists* 7 no. 2
Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:
<https://digitalcommons.kennesaw.edu/provenance/vol7/iss2/5>
- Cuccia, P.** (2013). "Controlling the Archives: The Requisition, Removal, and Return of the Vatican Archives during the Age of Napoleon". *Napoleonica. La Revue.* 2 (17): 66–74. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: [doi:10.3917/napo.132.0066](https://doi.org/10.3917/napo.132.0066).
- Cunningham, A.** (2005). "Archival Institutions". pp.1-48 Ανακτήθηκε 09/01/2022 από <https://www.researchgate.net/publication/294112988>
- Delsalle, P.** (2018). *A History of Archival Practice*. London : Routledge
- De Vivo, F.** (2011). "How to Read Venetian "Relazioni". *Renaissance and Reformation / Renaissance Et Réforme*, 34(1/2), 25-59. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:
<http://www.jstor.org/stable/43446460>
- Donato, P. M.** (2015). "Des hommes et des chartes sous Napoléon. Pour une histoire politique des archives de l'empire (1809-1814) ". *Annales historiques de la Révolution française* 382. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:
<https://doi.org/10.4000/ahrf.13550>
- Donato, P. M.** (2017). "A Science of Facts? Classifying and Using Records in the French Imperial Archives under Napoleon". *History of Humanities* 2:1: 79-100
- Douglas, J.** (2017). "Origins and Beyond: The Ongoing Evolution of Archival Ideas about Provenance." In (Eds.) Heather MacNeil and Terry Eastwood. *Currents of Archival Thinking*, 2nd. Santa Barbara: Libraries Unlimited.

- Duchain, M.** (1983). “Theoretical Principles and Practical Problems of Respect Des fonds In Archival Science”. *Archivaria* 16, 64-82. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/12648>.
- Duchain, M.** (1992). “The History of European Archives and the Development of the Archival Profession in Europe”. *The American Archivist*, 55(1), 14-25. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.jstor.org/stable/40293621>
- Duranti, L.** (1992). “Origin and Development of the Concept of Archival Description”. *Archivaria*, 35 pp 47-54. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/11884>
- Duranti, L.** (1996) “Archives as place”, *Archives & Manuscripts*, 24(2), pp. 242-255. Διαθέσιμο σε: <https://publications.archivists.org.au/index.php/asa/article/view/8579>
- Eckhart, G. F.** (1995) “What makes an archives successful? The ‘house of history’ concept”. *Journal of the Society of Archivists*, 16:1, 71-76. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: DOI: 10.1080/00379819509511761
- Eskildsen, K. R.** (2008). “Leopold Ranke’s Archival Turn: Location and Evidence in Modern Historiography”. *Modern Intellectual History*, 5(3), 425-453. Διαθέσιμο στο: DOI:10.1017/S1479244308001753
- Eskildsen, K. R.** (2013). “Inventing the archive: Testimony and virtue in modern historiography”. *History of the Human Sciences*, 26(4), 8–26. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://doi.org/10.1177/0952695113496094>
- Friedrich, M.** (2016a). “Being an Archivist in Provincial Enlightened France: The Case of Pierre Camille Le Moine (1723–1800) ”. *European History Quarterly*, 46(3), 568–589. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://doi.org/10.1177/0265691416649129>
- Friedrich, M.** (2016b). “The Rise of Archival Consciousness in Provincial France: French Feudal Records and Eighteenth-Century Seigneurial Society”. *Past & Present*, Volume 230, Issue suppl_11, Pages 49–70, Στο <https://doi.org/10.1093/pastj/gtw022>
- Giroux, A.** (1998). A theoretical and historical analysis of pertinence- and provenance-based concepts of classification of archives (T). University of British Columbia. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://open.library.ubc.ca/collections/ubctheses/831/items/1.0088686>
- Giusti, M.** (1978). “The Vatican Secret Archives”. *Archivaria*, 7, 16-27. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/10680>

- Horsman, P.** (2002). "The Last Dance of the Phoenix or The De-Discovery of the Archival Fonds". *Archivaria*, 54, 1-23. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/12853>
- Horsman, P., Ketelaar, E., & Thomassen, T.** (2003). "New Respect for the Old Order: The Context of the Dutch Manual". *The American Archivist*, 66(2), 249–270. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.jstor.org/stable/40294233>
- Huistra, P., Paul, H., & Tollebeek, J.** (2013). "Historians in the archive: An introduction". *History of the Human Sciences*, 26(4), 3–7. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://doi.org/10.1177/0952695113500293>
- Kecskeméti, C.** (1992). "Displaced European Archives: Is It Time for a Post-War Settlement? ". *The American Archivist*, 55(1), 132–140. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.jstor.org/stable/40293631>
- Kingston, R.** (2011). "The French Revolution and the Materiality of the Modern Archive". *Libraries & the Cultural Record*, 46 (1), 1-25. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.jstor.org/stable/2305361>
- Levine, P.** (1986). "History in the Archives: the Public Record Office and its staff 1838–1886", *The English Historical Review*, Volume 101 : 20–41. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://doi.org/10.1093/ehr/CI.CCCXCVIII.20>
- Lokke, C.** (1968). "Archives and the French Revolution". *The American Archivist*, 31(1): 23–31. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.jstor.org/stable/40290790>
- MacNeil, H.** (2008). "Archivalterity: Rethinking Original Order". *Archivaria*, 66: 1-24. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/13190>
- MacNeil, H.** (2017). "Deciphering and Interpreting an Archival Fonds and its Parts: A Comparative Analysis of Textual Criticism and the Theory of Archival Arrangement". In Gilliland, Anne J.; McKemmish, Sue; Lau, Andrew (eds.). *Research in the Archival Multiverse*. Melbourne: Monash University Press, pp 161–197. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: www.publishing.monash.edu/books/ram-9781876924676.htm
- Milligan, J.S.** (2005). "What is an Archive? In the History of Modern France". In: Burton A. (ed.) *Archive stories: facts, fictions and the writing of history*. Durham, NC: Duke University Press, pp 159–183. <https://doi.org/10.1215/9780822387046-008>

Milligan, J.S. (2006) “The Problem of Publicite’ in the Archives of Second Empire France”. In: Blouin Jr. FX, Rosenberg W.G. (eds) *Archives, documentation and institutions of social memory*. Essays from the Sawyer Seminar. University of Michigan Press, Ann Arbor, pp 20–35.

https://www.researchgate.net/publication/292492507_The_problem_of_publicite_in_the_archives_of_second_empire_France

Μινώτου, Μ. (2012). Φορείς διάσωσης αρχειακού υλικού κατά τον 19^ο αιώνα και ως την ίδρυση των Γενικών Αρχείων του Κράτους. Στο: Μ. Βακαλοπούλου, Ν. Καραπιδάκης (επιμ.), *Αρχειονομία. Η Πρακτική των Γενικών Αρχείων του Κράτους* (σελ. 19-38). Αθήνα. Βιβλιοθήκη ΓΑΚ 37

Muir, Ed. (1987). "Leopold von Ranke, His Library, and the Shaping of Historical Evidence." *The Courier* 22.1, 3-10. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:

<https://surface.syr.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1212&context=libassoc>

Müller, P. (2010). “Ranke in the Lobby of the Archive: Metaphors and Conditions of Historical Research”. In: Jobs S., Ludtke A. (eds.) *Unsettling history. Archiving and narrating in historiography*. CampusVerlag, Frankfurt/Main, pp 109–126.

Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: https://www.uni-goettingen.de/de/document/download/528fe135559a9b99dbf844523ecda14a.pdf/PM_Ranke.pdf

Müller, P. (2012). “Using the Archive: Exclusive Clues of the Past and the Politics of the Archive in 19th Century Bavaria”. *Storia della Storiografia* 62: 27-53.

<http://www.libraweb.net/articoli.php?chiave=201211502&rivista=115>

Müller, P. (2013). “Archives and History: Towards a History of ‘the Use of State Archives’ in the 19th Century”. *History of the Human Sciences* 26:28–41. Διαθέσιμο:

DOI: [10.1177/0952695113502483](https://doi.org/10.1177/0952695113502483)

Orr, W. J. (1981). “Archival Training in Europe”. *The American Archivist*, 44(1), 27–39. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.jstor.org/stable/40292362>

Panitch, J. M. (1996). “Liberty, Equality, Posterity?: Some Archival Lessons from the Case of the French Revolution”. *The American Archivist*, 59(1), 30–47. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:

<http://www.jstor.org/stable/40293951>

Posner, E. (1940). “Some Aspects of Archival Development since the French Revolution”. *The American Archivist*, 3(3), 159–172. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:

<http://www.jstor.org/stable/40288201>

- Posner, Ernest.** (1942). "Effects of Changes of Sovereignty on Archives". *The American Archivist* (1942) 5(3): 141–155. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://doi.org/10.17723/aarc.5.3.n1q5l331w780t1g7>
- Quynn, D. M.** (1950). "The Ecole des Chartes". *The American Archivist*, 13(3), 271–283. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.jstor.org/stable/40288831>
- Rumschöttel, H.** (2001). "The development of archival science as a scholarly discipline". *Archival Science* 1, 143–155. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://doi.org/10.1007/BF02435645>
- Schellenberg, T. R.** (1961). "Archival Principles of Arrangement". *The American Archivist*, 24(1), 11–24. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.jstor.org/stable/40290001>
- Schellenberg, T. R.** (2003). *Modern Archives: Principles and Techniques*. Chicago: The Society of American Archivists. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/book/lookupid?key=olbp80208>
- Smith, B. G.** (1995). "Gender and the Practices of Scientific History: The Seminar and Archival Research in the Nineteenth Century".. *The American Historical Review*, 100(4), 1150–1176. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://doi.org/10.2307/2168205>
- Steedman, C.** (2001). "Something She Called a Fever: Michelet, Derrida, and Dust". *The American Historical Review*, 106(4), 1159–1180. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://doi.org/10.2307/2692943>
- Steglich, S.** (2021). "The Archive as Chronotopos in the Nineteenth Century: Toward a History of Archival Times". *History and Theory* 60, no.2, 234-248. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://doi.org/10.1111/hith.12204>
- Sweeney, S.** (2008). "The Ambiguous Origins of the Archival Principle of "Provenance." *Libraries & the Cultural Record*, 43(2), 193–213. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.jstor.org/stable/25549475>
- Tucci, Ug.** (1987). "Ranke and the Venetian Document Market." *The Courier* 22.1: 27-38. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://surface.syr.edu/libassoc/251/>
- Verschaffel, T.** (2012). The archives. In: Porciani I., Tollebeek J. (eds) *Setting the standards: institutions, networks and communities of historians in nineteenth and twentieth-century Europe* (29-46). Palgrave Macmillan, Basingstoke